

સૂક્ત-૧૦૪ દેવતા : પ્રજાપતિ

વિભિન્ન વર્ણવાળી, વત્સયુક્ત, હુધાળી, વરુણ દ્વારા અથવાને આપવામાં આવેલી ગાયોને હે પ્રજાપતિ ! તમે શક્તિ આપો.

સૂક્ત-૧૦૫ દેવતા : વિદ્યાર્થી

હે વિદ્યાર્થી ! લૌકિક કર્મોથી દૂર રહો અને દેવાત્મક વાક્યોનું પઠન કરો અને સહપાઠકો સાથે વેદ ભણો.

સૂક્ત-૧૦૬ દેવતા : અજિન

વિસ્મરણથી અમે જે કર્મ કરી શક્યા નથી, તેના પાપમાંથી અમને મુક્ત કરો. અમારું કર્મ પૂર્ણ થતો અમે અમરત્વ પામીએ.

સૂક્ત-૧૦૭ દેવતા : સૂર્ય, જળ

સૂર્યનાં સાત કિરણો જળને નીચે લાવે છે. હે રોગી ! આ જળ તારા રોગને દૂર કરો.

સૂક્ત-૧૦૮ દેવતા : અજિન

હે અજિન ! જે શત્રુ અમને મારવા ઈચ્છે છે, તેને ગૃહ અને પુત્રાદિથી વિહિન બનાવો. જે અમને ઉંઘતા, બેસતા, જાગતા મારવા ઈચ્છે છે તેને અજિનના સહયોગથી અમે દૂર કરીએ.

સૂક્ત-૧૦૯ દેવતા : અજિન આદि

બળ્યુપાશમાંથી છીડાવનાર દેવને નમન કરીએ છીએ. અમને બાંધનાર પાશમાં આ અભિમંત્રિત જળ ફેલાવીએ છીએ. હે અજિન ! ઈન્દ્ર દેવો અને આપ્સરાઓને આ હવિ પહોંચાડો. હે આપ્સરાઓ ! તમે અમારા પ્રતિદ્ધિને વશમાં કરો. હે દેવો ! અમારા પ્રતિદ્ધિને વિવુત દ્વારા સળગી જતા વૃક્ષની જેમ ભસ્મ કરો. જે દેવોએ શત્રુઓના અંશો ઉપર વિજય અપાવ્યો છે તેઓ હવિ વડે તૃપ્ત બનો. હે ધનદાત્મા ગંધવો ! અમે તમને સોમયુક્ત હવિ આપીએ છીએ. તમે અમને ધનપતિ બનાવો. અમે ધન મેળવવા અજિન વગેરે દેવોને આહુતિ આપીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૧૦ દેવતા : ઈન્દ્રાજિન

હે અજિન ! હે વૃત્રહન્તા ઈન્દ્ર ! હવિદાતાના પાપને આપ નિઃશેષ કરો. બધા જીવોમાં જે ઈન્દ્રાજિન વ્યાપ્ત અને કર્મદિશ છે તેમને આહુતિ આપીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! તમે સોમપાન દ્વારા બૃહસ્પતિના વશમાં રહો, યજમાનની સ્તુતિઓથી તેમને ધન આપો.

સૂક્ત-૧૧૧ દેવતા : વૃષભ

હે સોમધારક વૃષભ ! આ લોકમાં પ્રજોત્પત્તિ કરો. યજમાનના સંતાનો સુખી થાવ.

સૂક્ત-૧૧૨ દેવતા : જળ

શોભામયી, ઘાવા-પૃથ્વીમાં ચેતન, અચેતન અને જળ રહે છે. ઘાવા-પૃથ્વી અને જળ બધાં પાપોથી બચાવો.

સૂક્ત-૧૧૩ દેવતા : તૃષ્ણા

હે કામ-તૃષ્ણા, ધન-તૃષ્ણા ! તારા કારણે સ્ત્રી, પતિથી દ્રેષ કરવા લાગે છે. તું દાહક હોવાથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

સૂક્ત-૧૧૪ દેવતા : અજિન, સોમ

હે દ્રેષકારિણી સ્ત્રી ! તારા સર્વાં શોદયને હું આભાદ્રિન કરું છું. પારકાઓની નિંદા અને પરપીડાની તારી વૃત્તિ દૂર થાઓ. સોમદેવતા અને અજિનદેવ આવી પિશાચી અને રાક્ષસીઓનો સંહાર કરો.

સૂક્ત-૧૧૫ દેવતા : સૂર્ય, અજિન

હે પાપદેવી ! તમે આ સ્થાનથી દૂર જાવ. હે સૂર્ય ! હે અજિન ! પાપદેવીને દૂર ભગાવી તમારા હાથે અમને સુવાર્ણ આપો. હે અજિન ! પાપ-પૂર્ણ લક્ષ્મીને દૂર કરો.

સૂક્ત-૧૧૬ દેવતા : જવર

હે ઉષા, જવર, શીત જવર તમને નમન ! તૃતીયક અને ચતુર્થીક તાવ આ દેઝકા ઉપર જતો રહો.

સૂક્ત-૧૧૭ દેવતા : ધન્દ

હે ઈન્દ્ર ! તમે તમારા અશોની સાથે અહીં આવો. તરસ્યો બ્યક્તિ જેમ મરુભૂમિને ઓળંગી જાય છે તેમ તમે અમને બધાને ઓળંગી જાવ.

સૂક્ત-૧૧૮ દેવતા : સોમ, વરુણ, દેવતા

વિજ્યાકંદ્બી હે રાજી ! તમારા ગર્મસ્થાન ઉપર કવચ ધારડા કરવીએ છીએ. સોમ તમને અક્ષીણા તેજ આપો. ઈન્દ્ર તમને શત્રુ-વિજય આપો, વરુણ તમને સુખ આપો.

બ્રહ્મ આદમો કાંડ ફુલ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : આચુ

હે મૃત્યુદેવ તમને નમન ! પૃથ્વી ઉપર પ્રજા પ્રાણયુક્ત બનીને નિવારા કરો. ભગવાને બેભાન પુરુષનો ઉદ્ધર કર્યો. ચંદ, ઈન્જાનિ, મરુતે રક્ષા કરી. હે આયુષ્કામ ! તારા પ્રાણ, મન, આચુ આ શરીરમાં રહો. અધોગતિ પાશમાં બંધાયેલા તમને અમે મંત્રઓએ વાણી દારા છોડાવીએ છીએ. તમે મૃત્યુપાશમાંથી નીકળી જાવ. તમે પૃથ્વી, અજિન, સૂર્યનાં દર્શન રહિત બનશો. નહિ. અંતરિક્ષમાં રહેલો વાયુ તમારા માટે સુખમય બનો. જળ પિયુષવાન્ક બનો. સૂર્ય સુગકારક તાપ આપો, મરણથી બચતા રહો. તમારા માટે અમે ઔષધિ પ્રયોગ કરીએ છીએ. તમને બળ આપીએ છીએ. ઈન્દ્રિય-સુખની સાથે તમે હાશ અનુભવો. યમ, મૃત્યુ કે મનુષ્ય-ભય દૂર થાઓ. હજી પિતૃઓ પારો જવાની વાર છે. ઈન્જાનિ દેવ તમારી રક્ષા કરો. તમે અંધકારમાંથી નીકળી પ્રકાશ તરફ જાવ. યમના કૂતરા નહિતરાપ ન બનો, તને તે કરેનીહિ. બધા વિષયોથી મુક્ત બની અહીં નિવાસ કર. મરણપત્રક તંત્ર આવે નહિ.

હે પુરુષ ! વડવાનળ, અજિન, વિદ્યુત અજિન તારી રક્ષા કરો. કલ્યાંદ તને પોતાનું ભક્ષણ ન બતાવો. તું સંકુસુક અજિનથી દૂર રહો. સૂર્ય, ચંદ, ધાત્ર-પૃથ્વી અને અંતરિક્ષ પણ પોતાની દિવ્યશક્તિથી તમારી રક્ષા કરો. તે બધા દેવતાઓને નન્મન. આ ઉત્તમ આહૃતિઓ તેમને અપેક્ષા. ઈન્જ, સૂર્ય, ધાત્ર, વાયુ, યમ, પ્રજાપતિ, વસુ, વાવા-પૃથ્વી તારી રક્ષા કરો. ઔષધિઓ તારું પોષણ કરો. હે દેવો ! આ પુરુષ આ લોકમાં જ રહો. અમે તને મૃત્યુ પાસેથી જોંચીએ છીએ. આયુ-પોષક દેવતા તને ધારણ કરો. તારા બંધુ-બાંધવ અને સ્ત્રીઓ અંસુ ન પડો. હે પુરુષ ! તારો પુર્ણજન્મ થયો છે. તેં સો વર્ષનું આયુષ્ મેળવી લીધું છે. તારી ઈન્દ્રિયો સક્ષમ છે, તારું અણાન દૂર થયું છે. તારી પારોથી પાપ, નિત્રસ્તિ અને યમ દૂર રહો, તારા બધા રોગ નાશ પામે.

સૂક્ત-૨ દેવતા : આચુ

હે આયુની ઈચ્છાવાળા પુરુષ ! અમૃતત્વની અનુભૂતિ કર. આ

અનુભૂતિ વૃદ્ધાવસ્થા સુધી ટકી રહે. તું રજ-તમ રહિત, વધ રહિત રહે. તારા માટે પુનઃ પ્રાણ આપાવું છું. તું ચૈતન્યરૂપ છે, તાવ આદિ દૂર થાવ. અમે દીવાયુની કામના કરીએ છીએ. તું બધા જ અંગોથી યુક્ત બની રહે. મૃત્યુને મારું નમન. હું આને સચેષ કહું છું. હે મૃત્યુ ! તમે આના પ્રાણ લેશો નહિ. બાવ અને શર્વ આને સુખ આપો. હે પુરુષ ! દેવોના શર્ત્રવ વડે તમારો વધ ન થાવ. આ બેભાનને રક્ષા-કવચ બાંધાયે છીએ. હે પુરુષ ! તું દીવાયુ બનીને સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ. તું જરા-મૃત્યુથી દૂર રહે અને મંત્ર-શક્તિથી દૂર રહે. અજિન પાસે તારા પ્રાણ માંગું છું. મૃત્યુની શાંતિ માટે કર્મ કરું છું. સૂર્ય, ચંદ્ર, ધાર્મા-પૃથ્વી, અંતરીક્ષ, જળવાયુ, ઔષધિ બધા તને અનુકૂળ બનો. હે મૂંડન સંસ્કાર ! બાળકના વાળ અસ્ત્રાથી ઉતારી તને તેજસ્વી બનાવો. હે બાળક ! તારા માટે ધાન્ય સુખકારી બનો. રોગ બાધક ન બનો, પુષ્યની રક્ષા થાવ. અમે તને હિવસ અને રાજ્યાભિમાની દેવતાને સોંપીએ છીએ. તેઓ બધા પ્રકારે તમારી રક્ષા કરો. હે બાળક ! અમે તને શતાયુ બનાવીએ છીએ. રક્ષા માટે તને ઋતુઓને અર્પિત કરીએ છીએ. વર્ષ તને સુખકર બનાવો. તું મૃત્યુ-ભયમુક્ત બન. અમે શાંતિ-કર્મ કરીએ છીએ. આ શાંતિ-કર્મ રાક્ષસ વિરોધી છે અને અભિચાર વગેરેથી બચાવે છે. અજિન, ઈન્દ્ર આદિ તને મૃત્યુથી બચાવે. હે પૂત્ર ! (પવિત્ર થનાર) ઔષધિ ! તું રોગનાશક અને રાક્ષસ આદિ શત્રુ-સંહારક ઔષધિ છે. અમારી મનોકામના તમે પૂર્ણ કરો.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૩ દેવતા : અજિન

સૂક્તમાં વાર્ષિત કામનાઓવાળા અમે અજિનની શરણમાં જઈએ છીએ, તેમને ધી વડે સિંચીએ છીએ અને જવાળાઓને પ્રદીપન કરીએ છીએ, તેઓ અમારી રક્ષા કરો. હે અજિન ! રાક્ષસો, અભિચારકોને ભસ્મ કરો. અમારા શેષ અને નિકૃષ્ટ શત્રુઓને નષ્ટ કરો. તમારું વજ તેમને ક્ષીણ કરો, તેમને જવાળાઓમાં શેકી નાંખો. અમારા અનુષ્ઠાનરૂપ બાળોને મંત્રો દ્વારા ફેલાવીને શત્રુઓના હદ્યને વિદીષા કરો. તમારા વિકરાળ નેત્રોથી અમારા યજાની રક્ષા કરો. યજને વસુઓ સુધી પહોંચાડો. તમે દંડાનુગ્રહ જાળો છો. પ્રજા પીડકોના નજી નીચેના અને તજી ઉપરનાં અંગોને કાપી નાંખો. તમારી જવાળાઓથી

યાતુધાનનો નાશ થાવ. છળથી નષ્ટ કરવાલાને તમે નષ્ટ કરો. જે યાતુધાન માટે સ્ત્રી-પુરુષ આકૃષ્ટ છે તેમના ઉપર તમે કુદ્ર મનથી આઘાત કરો. પ્રાણ હરનારા રાક્ષસોને એવા મારો કે તે ફરી પાછા આવી જ શકે નહિ. મિથ્યાભાષીને દેવના આયુધ છેઠી નાંખો. માંસબક્ષી અને ગૌ-હૃગ્ધના. અપકારકનો શિરચ્છેદ કરો. વર્ષ સુધી મને મળનાર ગૌ-હૃદ રાક્ષસો પડાવી ન લે. જે રાક્ષસો અમારા ગૌ-હૃતથી તૃપ્ત થવાની ઈચ્છા રાખતા હોય તેમના મરમસ્થળને વિંધી નાંખો. ચારે દિશાઓને રાક્ષસોથી બચાવો. જેમ અથર્વ ગ્રાણીએ મંત્ર-બળથી રાક્ષસોનો નાશ કર્યો હતો તેવી રીતે તમે પણ સ્વતેજથી તેમને ભષ કરો. તમારાં દર્શનમાત્રથી રાક્ષસો બળહિન બની જાય છે. રાક્ષસોની માયાને તમે નષ્ટ કરો. યાતુધાનના સંહાર માટે તેજસ્વી અજિનની જવાળાઓ વૃદ્ધિ પામે છે. આ અજિન અમારા છિન્દાનોથી રાક્ષસોનો સંહાર કરે. હે અજિન ! તમે સ્તુતિ યોગ્ય, સ્વર્ણ શુદ્ધ અને અન્યાની શુદ્ધિ કરનારા છો.

સૂક્ત-૪ દેવતા : ધન્દ, સોમાદિ

હે ઈન્દ્ર ! હે સોમ ! રાક્ષસોને દુઃખ આપો, તેમને નષ્ટ કરો, તમે અમિષવર્ષક છો. માયા વડે વૃદ્ધિ પામેલા રાક્ષસોનો નાશ કરો. પાપીઓને હરાવો, તપાવો અને તેમનામાં પરસ્પર દ્રેષ પેદા કરો. તિરસ્કાર કરવા તમારું બળ કોધપૂર્વ બનો. ધાવા-પૃથ્વી પાપી ઉપર આયુધ ફેરો. પર્વત અને મેઘથી ઉત્પન્ન રાક્ષસોના નાશ માટે વજને તીક્ષ્ણ બનાવો. તેમની પાંસળીઓ તોડી નાંખો, તેઓ શબ્દહિન થઈને પડી જાવ. અમારા મંત્રોથી તમે પ્રસન્ન થાવ. દુષ્કર્મા શત્રુનું જીવન દુઃખમય બનો.

અસત્તુ વચનને કારણે શાપ આપનારનો શાપ વર્થ થાય. હે મંગળકારી સોમ ! સ્વધાને દૂષિત. કરનારાને તમે સર્પને સોંપી દો, નિત્યતિના ખોળામાં ફેરો દો. અમારા રસના આપહારક નાશ પામો, પોતાના શરીર અને પુત્રાદિઓથી વિમુખ થાવ. હે દેવો ! અમારો વધ કરવા ઈચ્છનાર પોતાના સ્ત્રી-પુત્રથી વિભૂતો પડી જાય. પાપી મિથ્યાચારીને સોમ છોડતો નથી.

હે અજિન ! અમે દેવ વડે રક્ષિત બનીએ. દેવનો દ્રોહ કરનાર દુગતિ પ્રાપ્ત કરે. હે આરોપ મૂકનારા ! તમે મારા ઉપર જુકી આરોપ મૂકો છો. જો હું ખરેખર દોષી હોઉં તો આજે જ મરી જાઉ. તારો આરોપ મિથ્યા હોય તો, તને તારા પુત્રથી વિયોગ થાવ. જે દુષ્ટ પોતાની જાતને સજજન અને મને

સદાચારીને દુષ્ટ કહેતો હોય તેને હે ઈન્દ્ર ! તમે વજથી નાણ કરો. રાત્રીમાં જે રાક્ષસી મારવા દીઠે છે તે ઉઠી ખોણમાં પડો. સોમ વાટવાના પથ્થરના ઘનિથી જ રાક્ષસો નાશ પામે છે. હે મરુતો ! દુષ્ટના હનનનો વિચાર કરો. જે પક્ષીઓ રાક્ષસો રાત્રીમાં ઉડે છે અને પજીમાં વિચન નાંખે છે તેમનો તમે નાશ કરો.

હે ઈન્દ્ર ! આકાશરથ વજને પ્રેરિત કરો, તેને સોમવારે તીક્ષ્ણા બનાવો અને રાક્ષસોનો નાશ કરો. જે રાક્ષસો અહિસંક ઈન્દ્રનો વધ કરવા ઈચ્છે છે તેને હે ઈન્દ્ર તમે વજ વડે મારો. હવિ-નાશક રાક્ષસનો ઈન્દ્ર વધ કરો. હે ઈન્દ્ર સંતાપી રાક્ષસા, મોહિની, રાક્ષસી અને વિભિન્નાકર્મમાં રત દુષ્ટની ગરદન કાપી નાંખો. તેઓ સૂર્યોદય જોઈ ન શકે. હે સોમ ! હે ઈન્દ્ર ! રક્ષા અર્થે સદા જગૃત રહો.

• બ્રીજો અધ્યાય •

લૂકત-૫ દેવતા : મંત્રોક્તા

આ તિલક વૃક્ષનો મણિ કૃત્યાકર્મ પ્રતિકારક છે, શત્રુનાશક, યજમાન રક્ષક, કલ્યાણકારી અને વીરપુત્રદાયક છે. તેને મારી ભુજ ઉપર બાંધી દો. તેનો પ્રભાવ શત્રુઓ માટે ઘાતક, વીરોમાં વીરતા લાવનાર અને બધા પ્રકારના શોગમાં સંરક્ષક અને મંગળકારી છે. આ મણિના સામથ્યથી ઈન્દ્રદરે વૃત્તાસુરનો સંદ્ઘાર કર્યો. આ મણિ શત્રુનાશક, વીરતાસુક્ત, સહનશીલ, બળવાન, અન્નદાતા, શત્રુઓને પરાજિત કરનાર અને પરાકર્મી છે. એ પ્રયોગ કરનારના દુષ્ટુત્યને પાછી તેમના તરફ જ મોકલે છે. ઘાવા-પૃથ્વી, સૂર્ય, ઈન્દ્ર, અઞ્જિન અને ધાતા — એ બધા દેવો અમને સંરક્ષણ કરવ્ય ધારણ કરવામાં સહાયક બને. ઈન્દ્રાઞ્જિન દેવોનું જે પ્રયંત મણિઓ કરવચ છે તેને બેદવા કોઈ દેવ સમર્થ નથી.

ઈન્દ્રાઞ્જિન દેવો દ્વારા ધારણ કરવા માટે પ્રેરાયેલી આ દેવમણિ આરુદ્ધ થાઓ. આ સાકાત્ય મણિમાં અમારા ઈચ્છિત સુખોને પ્રતિષ્ઠિત કરે. આપ આ મણિમાં વ્યાપીને તેની કલ્યાણ કરવાની ક્ષમતા વધારો જેથી ધારણ કરનાર રો વર્ષનું આયુષ્ય મેળવે અને ઘડપણ સુધી આરોગ્ય સારું રહે. વૃત્તાસુરના નાશક, વિભિન્ન યુદ્ધોના સંચાલક, શત્રુઓનું નિયંત્રણ કરનાર, ભયરહિત અને

ઈચ્છિત ફળની વર્ષા કરનાર, ઈન્ડસ્ટ્રીલ, આપના શરીર ઉપર મહિને બાંધે, તે મહિનો બધી બાજુથેથી રાત-દિવસ રક્ષણ કરો.

સૂક્ત-૬ દેવતા : માતૃનામા (ગર્ભિણી)

હે ગર્ભિણી ! તને ત્વચાદોષ ન થાવ. આવિંશ, સંવત રોગના દેવતા તમને વિઘ્ન ન પહોંચાડે. 'પલાલ', અનુપલાલ, શર્ક કોક, આદિનો અમે નાશ કરીએ છીએ. હે દુનભિરોગ તું ગર્ભિણીના ઉરુ અને અંતઘદેશને સંકુચિત ન કર. બધા વ્યાધિ કરનારા રાક્ષસોને આ પીળા સરસવથી દૂર કરીએ છીએ. સૂતા-જાગતા જો રાક્ષસ તારી હિંસા કરવા ઈચ્છે છે તેનો સરસવ દ્વારા નાશ કર. હે સરસવ ! આ (સ્ત્રી)ને જે મૃતવત્તસા કરે અથવા જે ગર્ભને હાની પહોંચાડે એવાને તમે નષ્ટ કરો અને આ ગર્ભને પુષ્ટ કરો. જે રાક્ષસ એના ભવનની ચારે તરફ નૃત્ય કરે - ભરમણ કરે - તેમને હે પીળી અને સફેદ સરસવ ! તમારી ગંધ વડે દૂર ભગાડો. કૂકડાની જેમ બાંગ લગાવનાર, દુષ્ટિકર્મવાળા રાક્ષસોને અમે આ ગર્ભિણીથી દૂર ભગાડીએ છીએ. સૂર્યનો તાપ જે સહન કરી શકતા નથી, જેમના મ૊ં લોહીથી ખરડાયેલા છે, જેમનો અન્નચર્મ ધારણ કર્યું છે એવા રાક્ષસોનો નાશ કરીએ છીએ. જે પિશાચો સ્થૂળ શરીરથી ગર્ભિણીને પોતાના ખભા ઉપર ઉંચકી નૃત્ય કરે છે તેમનો હે ઈન્ડ ! તમે વધ કરો. ઊલટા પગવાળા, છિન્મસ્તક, વિસ્ફારીત નેત્રવાળા વગેરે બધા રાક્ષસોનો નાશ થાવ. હે સર્જવ ! આ સૂર્ય ગયેલી ગર્ભિણીને હેરાન કરનારા રાક્ષસો, મુનિકે શાહિ પિશાચ, શિશુ મારણ-ઈચ્છુક તથા અન્ય રાક્ષસોને પગ તળે કચડી નાખો. જે અર્દપુષ્ટ ગર્ભનો નાશ કરે છે, જે બનાવટી વેશમાં સૂતિકાગૃહમાં ધૂસી જાય છે એવા ગંધર્વ-રાક્ષસ-પિશાચો ચેત સરસવ દ્વારા નષ્ટ થઈ જાય છે. હવન આદિથી વધેલા સરસવને હે ગર્ભિણી તું ધારણ કર. બનો સરસવને નાભિમાં ધારણ કરવાથી તારી રક્ષા કરશે.

હે ઔષધ ! વજનામ, અનેક અંગોવાળા તગલ્વ, સાયકાદિ રાક્ષસો-પિશાચોથી આ ગર્ભિણીને બચાવો. જે માયાવી, કાચા માંસના ભક્ક અને ગર્ભને ખાઈ જનારા પિશાચને અમે દૂર કરીએ છીએ. પૃથ્વીની પીડા માટે આવનારાને સૂર્યજ્ઞાથી પીળા સરસવ દૂર કરો. હે સરસવ ! ઉત્પન્ન ગર્ભને ભૂત-બાધાથી બચાવો. આ ગર્ભિણીની સંતાનહિનતા અને મૃતવત્તસા આદિને શરૂ ઉપર ફેંકો.

• ચોથો અદ્યાય •

સૂક્ત-૭ દેવતા : બેષ્ટા

અમે વિભિન્ન વર્ણકાર ઔષધિઓ પાસે રોગશમનની પ્રાર્થના કરીએ છીએ. જે ઔષધિઓના પિતા આકાશ, માતા પૃથ્વી અને મૂળ સમુદ્ર છે તે યક્ષમા રોગ દૂર કરે છે. હે રોગનાશક ! અમે તમને અભિમંત્રિત કરીએ છીએ. તમે આને યક્ષમાથી બચાવો. કલ્યાણ અથે અમે 'જીવની' ઔષધિને આમંત્રિએ છીએ. હે જળગર્ભ, અઞ્જિનભક્ષ્યા, સદાનવીન, બે ફળવાળી, ગંધ્યુક્ત ઔષધિ પાપનો નાશ કરે છે. જલોદર, વિષપ્રભાવ-કાસાદિ નાશક ઔષધિઓ ! તમે અહીં આવો.

જાતે લાવવામાં આવેલી રોગનાશિકા, અભિમંત્રિત ઔષધિઓ, મનુષ્ય-પશુનું રક્ષણ કરે છે. જે આ ઔષધિનું સેવન કરે છે તે અમૃતાનું સેવન કરે છે. વાધ-મણિ તેમજ અન્ય જે ઔષધિઓના સ્વામી બૃહસ્પતિ છે, તે શ્રેષ્ઠ ઔષધિઓ રોગ-નાશક હોય છે. અંગિરાએ વાષ્પવિલી ઔષધિઓ સમતળ અને પર્વતીય પ્રદેશોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે બધી શાત-અશાત ઔષધિઓ વડે અમે રોગોના રોગ દૂર કરીએ. ધાન્ય વગેરે ઔષધિઓ અમૃતરૂપ છે. હે ઔષધિઓ ! વીજળીના કંડાકા, મેઘ-ગર્જના, વષા-શક્તિ દ્વારા વાયુ અને પર્જન્ય તમારું રક્ષણ કરે. જે ઔષધિઓને નોળિયો, સાપ અને ગંધર્વ ઓળાએ છે તેને અમે આવકારીએ છીએ. અમે અંગિરા દ્વારા શાત થયેલી હંસ આદિ ઔષધિઓનું આખવાન કરીએ છીએ. ગાય-બકરીઓનું ભક્ષ્ય બને છે તેવી ઔષધિઓનું રક્ષણ કરો. ચિકિત્સક આવી ગયા છે. હે રોગી ! તને પંચશલાકા અને દશશલાકાવણા કાષ બંધનથી છોડાવવા અમે મંત્ર-શક્તિ પ્રાપ્ત કરી છે.

સૂક્ત-૮ દેવતા : ધન્ય, બૃહસ્પતિ

વીર, શત્રુરોના મંથક ઈન્દ્ર, અઞ્જિન મંથન કરો જેથી શત્રુ-સંહારમાં સમર્થ બની શકે. હે પીપળ, એરુંડ અને ખાદિર ! રોગના શત્રુઓને ઈન્દ્રદેવે અંતરિક્ષ અને દિશાઓનો દંડ બનાવી તેનાથી દેત્યસેનાનો નાશ કર્યો. વિશાળ જાળ વડે હે ઈન્દ્ર ! શત્રુઓને ભગાડો, કોઈ બચે નહિ. ઈન્દ્રની આ જાળ વડે હું નિંદા, તંડા, આત્મિ, નિષ્કૃતિ બધાને આસ્થાદિત કરું છું, મૃત્યુને આધિન કરું છું. મૃત્યુ-દૂતોની તરફ મોકલું છું. હે મૃત્યુહૂતો ! શત્રુઓને લઈ જજો. રુદ્રાયુધ

તેમને નાટ કરો. વનસ્પતિઓ, લતાઓ, બે પગા-ચોપળા, ગંધવો, આપ્સરાઓ, પિતૃઓ, સર્પો, રાક્ષસોને હું મંત્રશક્તિથી પ્રેરિત કરું છું. હે ભવ-શર્વ અને સોમ, તમે શત્રુઓનો નાશ કરો. શત્રુઓ ભૂખ, અલકણી અને ભયને પ્રાપ્ત થઈ મૃત્યુ પામો. મંત્રબળથી શત્રુઓનો પરાજય થાવ. બધા શત્રુઓમાંથી કોઈને પણ બૃહસ્પતિ બચવા ન હે. શત્રુઓ હાથમાં શસ્ત્રો પકડવા સમર્થ ન રહે, તેઓ ભયાકૂળ બને. ઘાવા-પૃથ્વી અને અંતરિક્ષ શત્રુઓને શાપિત કરે. હે શત્રુઓ, તમે મંત્રબળથી હાર પામો. અજિનટેવનો રથ છે — સંવત્સર. પરિવત્સર રથની ગાઢી છે. વિરાટ મુખ અને ચંદ્રમાં સારથિ છે. પુરોહિત અથ છે, ઘાવાપૃથ્વી અને ઋતુઓ લગામ. અંતરિક્ષ તેનું સ્થાન છે. ચાર દિશાઓ રથને જેંચે છે. રથમાં અજિનની સાથે ઈન્દ્ર બેઠા છે. તેઓ શત્રુઓનો નાશ કરે છે. અમારા યજમાનને બધીથી વિજય પ્રાપ્ત થાવ. મિત્રોના વિજય માટે આ આહૃતિ આપીએ છીએ.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્તન-૬ દેવતા : મંત્રોક્ત

આ વિરાટનો ક્યાંથી ઉદ્ભબવ થયો ? વિરાટ જળમાંથી પ્રગટ થયું, જળમાં શયન કર્યું. તેણે શરીરને પોતાના રહેવાની ગુર્જ બનાવી. ઘાવાપૃથ્વીથી બૃહત્ત, બૃહતથી પાંચ સોમ, તેમાંથી પછાન થયું. ઘાવાપૃથ્વી જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી અજિન સાધક છે. અજિન ઉપર હૌ પ્રતિષ્ઠિત છે. ઋષિ કહે છે કે બ્રહ્માના પિતા વિરાટ છે. વિરાટની ઉપસ્થિતિ હોય તો જ યજ્ઞ થાય છે. તેની અનુપસ્થિતિમાં યજ્ઞ થતો નથી. વિરાટ પરમ-વ્યોમમાં સ્થિત છે. પ્રજાપતિ જ વિરાટની શાતા છે. તેઓ જ ઋતુ-કલ્યાણા શાતા છે. વિરાટ ઉપારૂપે પ્રથમ ઉદ્દિત થાય છે. ઉષા અંધકારને દૂર કરે છે. સોમ, સૂર્ય, અજિન, વિરાટના આશ્રિત છે. એક જ શક્તિ ઋત્વિજોને પ્રાપ્ત થાય છે. તેમનું બળ વધારે છે અને રાખ્યાનું રક્ષણ કરે છે. અજિન, સોમ આદ્દિને પણ તે (વિરાટ) જ ધારણ કરે છે. ગાયત્રી આદિ અને યજ્ઞ પણ તેના ભાગરૂપ છે. પહેલા છ ઋતુઓ થઈ. ઋતુના પ્રથમ આઠ ભૂત થયા. તે જ ઋત્વિજ છે. ઋતુઓ કલ્યાણકારી થઈને ઘૂમે છે. ઈન્દ્રની ૮, યમની ૬ અને ઋત્વિજોની ૭૭ ઔષધિઓ છે. તેમને જળથી સિંચીએ છીએ. પ્રથમ વાર વિયાયેલી ગાયના અમૃતરૂપ દૂધનું દોહન કર્યું, તેનાથી ઈન્દ્ર આદિ બધા તૃપ્ત થયા.

સૂક્ત-૧૦ (૧થી ૬ ખંડ) દેવતા : વિરાટ

(૧) આદિકાળમાં વિરાટ જ હતું વિરાટ જળ બન્યું. ઉત્કમિત વિરાટ જ ક્રમશઃ ગાહુપત્યાજિન, આહવાહનીય આજિન, દાશિષાજિન, સભા, સમિતિ આમંત્રણ બન્યા. તેના શાતાઓ ક્રમશઃ ગૃહપતિ, યજ્ઞપતિ, દક્ષિણીય, સાદર્ય, સામિત્ય અને આમંત્રણીય માનવામાં આવે છે.

(૨) વિરાટનું પુનઃ ઉત્કમણ ચાર વેદ-વાણીના રૂપમાં થયું જે અંતરિક્ષસ્થ બની ગયું. મનુષ્યોએ તેને ઊર્જા, સ્વધા, સૂનૃતા અને ઈરાવતીના રૂપમાં આહૃત કર્યું. તે સમયે ઈન્દ્ર આ વાણીના (ગૌ)ના વાધરડા બન્યા, ગાયત્રી રસ્સી બની અને વાદળા દુગ્ધ સ્વરૂપ, બૃહત્સામ અને રથન્તરસામ તેમજ યજ્ઞાયજ્ઞીય અને વામદેવ સામ સ્તનરૂપ બન્યા. દેવશક્તિઓએ રથન્તર સામમાંથી ઔષધિઓનું અને બૃહત્સામમાંથી વ્યાપક આકાશના રસનું દીહન કર્યું.

(૩) વિરાટ શક્તિ ફરી ઉત્થાન કરીને વનસ્પતિઓ પાસે પહોંચી, તેણે વનસ્પતિઓને બોગવી. તે સંવર્તસરમાં તેમની સાથે એકરૂપ થઈ. એથી જ વનસ્પતિઓના કપાયેલા ભાગ એક વર્ષમાં ફરી ઊર્જા જાય છે. જેઓ એના શાતા છે, તેમના દુષ્ટ શત્રુઓનો નાશ થાય છે. પછી વિરાટ શક્તિ પિતૃઓની પાસે પહોંચી. તેને પિતૃઓએ બોગવી. તેમની પારોથી તે માર (મહિનો)માં આત્મસાત થઈ ગઈ. વિરાટ શક્તિ ફરી દેવો પાસે પહોંચી. તે અર્ધ મહિના સુધી તેમની સાથે એકરૂપ થઈ ગઈ. એથી દેવ-શક્તિઓને માટે અર્ધમાસમાં વર્ષ કર્મ કરવાનું વિધાન છે. પછી વિરાટ શક્તિ મનુષ્યો પાસે ગઈ. તે તાત્કાલિક તેમની સાથે જોડાઈ ગઈ, તેથી જ તે મનુષ્યોને માટે દરેક દિવસે અન્ન વગેરે આપે છે.

(૪) પુનઃ વિરાટશક્તિએ ઉત્થાન કર્યું ત્યારે તે અસુરો પાસે પહોંચી. અસુરોએ તેને બોલાવી કે, હે માયા સ્વરૂપ, અહીં આવો. પ્રભુલાદના પુત્ર વિરોચન તેના વત્સ હતા અને તેમનું લોણંડનું પાત્ર હતું. પછી તે પિતૃઓ પાસે પહોંચી. પિતૃઓએ સ્વાગત કર્યું કે, હે સ્વધા ! આગમન કરો. તેના વત્સ રાજા યમ થયા અને ચાંદીનું પાત્ર હતું. પછી તે મનુષ્યોની પાસે ગઈ. મનુષ્યોએ હે ઈરાવતી પદ્મારો. વિવસ્વાનનો પુત્ર મનુ તેના વત્સરૂપ થયો અને પૃથ્વી પાત્રરૂપ થઈ. કૃષિ દ્વારા પૃથ્વીનું દીહન પૃથુ ચાજાએ કર્યું અને તેમાંથી

ધાન્ય ઉત્પન્ન થયું. પુનઃ વિરાટ શક્તિ ઉત્કમણ કરી સપ્તર્ષિઓ પાસે પહોંચ્યો. સપ્તર્ષિઓએ બ્રહ્માષ્વતીનું સ્વાગત કર્યું. ત્યારે રાજી સોમ વત્સરૂપ થયા અને છંદ પાત્ર બન્યા.

(૫) તે શક્તિ ફરી દેવતાઓ પાસે પહોંચ્યો. દેવાએ કહ્યું, હે ઊર્જ ! પધારો. ત્યારે ઈન્દ્રદેવ તેના વત્સરૂપ અને સમસ-પાત્ર રૂપ બન્યા. સંવિતદેવ તેના દીઠાનકર્તા બન્યા અને તેનાથી બળપ્રાપ્તિ થઈ. પછી તે વિરાટ શક્તિ ગંધર્વ અને આપસરાઓની પાસે ગઈ. તેમને આવકારતા કહ્યું, હે (ગંધવતી) પુષ્યગંધા ! પધારો. સૂર્યવર્ચસના પુત્ર ચિત્રરથ તેના વત્સરૂપ થયા. પુષ્કરપણ (કુમળપત્ર) પાત્રરૂપ બન્યા. ફરી વિરાટ ઉત્થાન પામી ઈતરજનો પાસે પહોંચ્યો. તેને ઈતરજનોએ આવકારી, હે તિરોથે ! (અંતઘનિ શક્તિ) આવો. કુલેર તેના વત્સરૂપ બન્યા અને પાત્રરૂપે માટીનું વાસણ બન્યું. પછી તે સર્પોની પારો પહોંચ્યો. સર્પોએ તેમને આવકારી કહ્યું, હે વિષવતી આવો. તશ્કક તેના વત્સરૂપ હતા અને અલાબુ તેના પાત્રરૂપ બન્યા.

(૬) આથી આ વિદ્યાને જ્ઞાનારાને જો અલાબુ (ભીડો)થી અભિસ્થિત કરવામાં આવે તો વિષના દુષ્પ્રભાવને નાખ કરે છે. આવા પ્રતિકારક પ્રયોગ કરવામાં આવે ત્યારે તે વિષના પ્રભાવને નાખ કરે છે.

*

સંઝી નવમો કાંતિકો

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્તા-૧ દેવતા : મધુ, અધિંશો

સ્વર્ગ, પૃથ્વી, અંતરિક્ષ, સમુદ્ર અને અર્જિનમાંથી મધુકશા (મધુવિદ્યા કે જો) ઉત્પન્ન થઈ છે. સર્વ પ્રજીવો પ્રસાન્તતાપૂર્વક મધુકશાનું પૂજન કરે છે. તેનું દૂધ (ક રસ) જ સમુદ્રનું રેતસ્ય પણ છે. તેને મરુદ્રગણોની પ્રચંડ તેજસ્વીની પુત્રી, અર્જિન અને વાયુદેવના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલી દર્શાવી છે. હજારો ધારાઓવણા તેના સ્તરન નિરંતર બળપ્રાપ રસ આપતાં રહે છે. બ્રહ્મા તેના પ્રયોગનું ચિત્તન કરનારા છે. હિંકારનો ધ્વનિ કરતી, હવિને ધારણ કરનારી, જે શક્તિ યજ્ઞભૂમિમાં વિચરણ કરે છે તે આ ત્રણેય તેજોને નિયંત્રિત

કરે છે. તેના દ્વારા જ અભિષ્કારક જળ-વર્ષ થાય છે. હે પ્રજાપતિ ! તમે
પૃથ્વી ઉપર બળનું સિંચન કરો છો. તમે વર્ષા કરનાર છો.

પ્રાતઃસવનમાં બને અચિનીકુમારને, મધ્ય સવનમાં ઈન્દ્રજિન, ગ્રીજા
સવનમાં ઋતુઓને સોમ પ્રિય હોય છે. આ બધા દેવો અમને તેજ આપો.
અમે હવિ આપીએ છીએ. હે અજિન ! અમને અન્ન-સંતાનથી યુક્ત કરો. જે
તીતે મધ્યમાખીઓ મધ્યકણોને ચૂંચીને મધ્ય એકદું કરે છે તે તીતે અચિનીકુમારને
મારામાં તેજસ્વિતા સ્થાપિત કરે. બને અચિનીકુમારો તેમાં વર્યાસ, બળ,
ઓજસની સ્થાપના કરો. ગિરિન્પર્વતો, ગૌ અને આશાહિ પશુઓમાં જે મધુરતા
ઉં તેમજ સિંચિત થતા તીવ્ર ઔપાધિના રસમાં જે મધુરતા છે તે અમારી
અંદર સ્થાપિત થાવ. બ્રાહ્મણ, રાજુ, ધૈનુ, વૃષભ, ચોખા અને મધ્ય – એ સાત
મધુરતાયુક્ત છે. અમારી વાડી પાજી એવી મધુર બનો. અંતરિક્ષમાં જે ગર્જના
થાય છે તે જાડો કે પ્રજાપતિની વાડી છે. પ્રજાપતિ પૃથ્વી ઉપર અન્ન, બળ,
પશુ, ધનનું વર્ષાંશ કરી તેની વૃદ્ધિ કરે છે.

સૂક્તા-૨ દેવતા : કામ

કામરૂપી ઋષયબને અમે હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. હે ઋષયબ ! આપ
અમારી પ્રાર્થનાથી પ્રસન્ન થઈ અમારું અનિષ્ટ કરનારા શત્રુઓને પતિત કરો.
એ સહુના સ્વામી, પરાકરી કામદેવ ! આપ અનિષ્કારી સ્વખન, પાપકર્મ,
નિઃસંતાનરૂપ દુભિય, દરિદ્રતા, આપત્તિઓ વગેરે બધા અનિષ્ટોને શત્રુઓ
તરફ મોકલો. અજિન તેમને અંધકારમાં ઘડેલી ભસ્મીભૂત કરો. ઈન્દ્ર,
વરુણરાજાની સાથે વિષ્ણુદેવના બળ, સવિતાદેવની પ્રેરણા અને અજિનહોત્રથી
શત્રુઓને અમે દૂર કરીએ છીએ. હે કામને જ્યોષ માનનારા દેવો ! આપ
ધૂતયુક્ત આજ્યાહુતિનું સેવન કરી પ્રસન્ન થાવ અને અમને શત્રુઓ વિનાના
બનાવો. અજિન, ઈન્દ્ર અને સોમદેવ એ બધા દેવગણ, શત્રુઓને બગાડતાં
અમારું રક્ષણ કરો. વિદ્યુત તરંગો પૃથ્વી ઉપર તેમના ટુકડે-ટુકડા કરી નાખો.
તેજસ્વિતા રૂપી શૈખ્યથી, અમારા અનિષ્કારક શત્રુઓનું પતન કરો. જ્યાં
સુધી દિશાઓ અને ઉપદિશાઓ સંવાપ્ત છે અને જ્યાં સુધી સ્વગાય
પ્રકાશની વિસ્તારકર્તા દિશાઓ છે, હે કામ ! આપ તેમનાથી પણ શ્રેષ્ઠ અને
મહાન છો. જ્યાં સુધી ભૂગ, માખીઓ, નીલગાયો (ભૂયર), કરડનારા તેમું
અને ઝડ ઉપર રહેનારા તેમજ સરકનારા જીવ હોય છે. હે કામ આપ
તેમનાથી પણ શ્રેષ્ઠ છો. હે સંકલ્પશક્તિ રૂપ કામ અને મન્યુ ! આપ બધા

દેવોમાં મહાન, સર્વવ્યાપી છો અને સમુદ્ર કરતાં પાડા મહાન અને ઉત્કૃષ્ટ છો,
તેથી આપને અમારા પ્રણામ.

• ભીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૩ દેવતા : શાળા

સુરચિત, પ્રત્યેક બાજુથી માપેલા, યોગ્ય પ્રમાણથી, સંપૂર્ણ શ્રેષ્ઠતાથી
યુક્ત બંધાયેલા આપના દરવાજા ઉપર જે પાશ છે તેને અમે ખોલીએ છીએ.
હે શાળા ! તું કલ્યાણકારક, સુખદ ઉપયોગ માટેની અને સ્વર્ગાય સુખ
આપનારી છો.

હે યજશાળા ! આપ હવિષ્યાનની જગ્યા (સ્ટોરુમ), યજશાળા
(અઞ્જિન સ્થળ), સ્ત્રીઓને રહેવાની જગ્યા, સામાન્ય ઔરડા અને
દેવશક્તિઓને બેસવાના કે ઉપાસનાની જગ્યાથી યુક્ત છો. તમારું નિમણિ
કરનાર દીવાયુ પ્રાપ્ત કરો.

હે શાળા ! પરમેષ્ઠા પ્રજાપતિએ કલ્યાણ માટે આપનું નિમણ કર્યું છો.
શાળાના સ્વામી, દાતા, અજિન, વિચરણકર્તા અમે તમને નમન કરીએ છીએ.
તમે પશુઓ અને મનુષ્યોને તમારી અંદર રક્ષણ આપો છો. ઘાવાપૃથ્વીની જે
રચનાશક્તિ તમારા ઉદ્દરસ્થ છે એવી આ શાળાને અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ.
પૃથ્વી ઉપર નવનિર્મિત આ યજશાળા અન્ન ધારણ કરવામાં સમર્થ છે. તૃણથી
છલાયેલી, ઘાસની બજેલી ચારાઈથી ફંકાયેલી, ઉત્તમ પગવાળી હાથણીના જેવા
સુંદર (થાંબલા) સંભોથી યુક્ત ઊભી છો. જે ખંડ, ચાર પક્ષ (ખંડ), છ
ખંડ, આઠ ખંડ તથા દસ પક્ષોવાળી આ યજશાળા બનાવવામાં આવે છે. જેવી
રીતે ગર્ભગૃહમાં અજિન રહે છે તેવી રીતે અમે આની અંદર રહીએ છીએ,
તેના પ્રથમ દ્વારમાં અમે અજિન તેમજ જળની સાથે પ્રવેશ કરીએ છીએ. તે
શાળા આપની પૂર્વ-પશ્ચિમ, ઉત્તર-દક્ષિણ, ઉદ્ધ્વ દિશાની મહત્તમાને નમન કરીએ
છીએ. શ્રેષ્ઠ પ્રસંશનીય દેવો માટે આ આહૃતિ આપીએ છીએ.

સૂક્ત-૪ દેવતા : અભયલ

હજારો સામથ્યોથી યુક્ત આ તેજસ્વી ઋષભ પદ્યસ્વાજ (દૂધ ઉત્પાદક)
છે. તમે યજમાનની વૃદ્ધિ કરો. જે પહેલાં જળ (મેઘો)ની પ્રતિમા હોય છે, જે
પૃથ્વીની જેમ બધાંની ઉપર પ્રભુત્વ સ્થાપિત કરનાર, વાધરડાના પિતા અને

અવધ્ય (ગાય)ના સ્વામી ગ્રંથભ અમને હજારો પ્રકારની પુષ્ટિઓથી સંપન્ન કરો. પોતાની અંદર પૌરુષને ધારણ કરનારા વિશાળ શરીરવાળા પયસવાન ગ્રંથભ વસુઓના ઉદરને ભરી દે છે. આપ સોમરસથી ભરેલા કળશને ધારણ કરો છો. આ બળદ ધીને ધારણ કરનાર રેટસનો સેવનકર્તા છે. હજારો પુષ્ટિઓ આપનાર હોવાથી તેને યજ્ઞ કહેવામાં આવે છે. આ ગ્રંથભ જ ઈન્દ્રનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. હે દેવગણ ! આ ગ્રંથભ અમારા માટે કલ્યાણકારક બનો. જે બાલાણ આ ગ્રંથભનું દાન કરે છે તે એક જ મુખથી હજારોનું દાન કરે છે. જેવી રીતે ઈન્દ્રદેવ દેવોમાં આગમન કરે છે તેવી જ રીતે ગાયોની વર્ણે અવાજ કરતા આવે છે એવા ગ્રંથભના અંગોની સ્તુતિ બ્રહ્મ મંગલમય વાડીથી કરે છે. અંતરિક્ષિય અન્નને ધારણ કરનારા, ભૂરા રંગવાળા અને અનેક આકૃતિઓથી યુક્ત દેવરાજ ઈન્દ્રનું સામર્થ્ય-બળ પારો આવી રહ્યું છે. આ બળ આયુષ્ય, સુરંતિત અને વૈભવ આપીને અમને પોષક તત્ત્વોથી સંપન્ન કરો. આ યુવા ગ્રંથભને આપના માટે અહીં રાખીએ છીએ. આપ ગૌશાળાની ઈચ્છિત જગ્યાએ ફરો.

• ગ્રીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૫ દેવતા : અજ

આ અજ (અજનના)ને અહીં લાવીને, એવા સત્કર્મપ્રિધાન યજનો આરંભ કરો, જેથી આ અજ પુરુષાત્માઓના લોકોને જાણીને ધોર અંધકારોને વિવિવત પાર કરી તૃપીય સ્વર્ગ ધામને પ્રાપ્ત કરે. હે વિશરસત : (વિશેષ શાસક) ! આ કણા શસ્ત્રથી જેની ત્વચાને આપ એવી રીતે કાપો. જેથી સાંધાઓને વેદના ન અનુભવાય. અભિમંત્રિત કરીને આ કુંભીપાત્રને અમે આગ ઉપર મૂકીએ છીએ. હે શ્રમિતાઓ ! જળથી અભિસિંચિત પાત્રને આપ એવી રીતે મૂકો કે આગ દ્વારા તે પણિપક્વ થઈને અજ પુરુષલોકમાં જ જાય. આ લોકમાં શ્રદ્ધા સાથે સમર્પિત કરવામાં આવેલું આ અજ દૂરના સ્વર્ગધામમાં અંધકારનો નાશ કરે છે. આ અજ બ્રહ્મજ્ઞાતા છે તેને ઘૃત, મધ્યથી યુક્ત ચમકતી સોમધારાઓ પ્રાપ્ત થાય. તે ત્રિલોકને સંત્સિત કરે છે. હે અર્જિન ! જે બળ વહે તમે હવિ દેવા સુધી પહોંચાડો છો તે બળથી અમારા આ યજને સ્વર્ગપ્રાપ્તિ માટે દેવો સુધી પહોંચાડો. અમે અજ દ્વારા સૂર્યાદિ લોકને પ્રાપ્ત કરીએ. પ્રારંભમાં જે ઉત્કમાણ કર્યું તેના પેટના ભાગથી ધૌ, મધ્યભાગથી અંતરિક્ષ, પાંસળીઓથી,

દિશાઓ અને કુદ્રિથી સમૃદ્ધ ઉત્પન્ન થઈ. નેત્રથી ગ્રહત-સત્ય બન્ધુ, શિરથી વિરાટ અને પ્રાણથી સત્ય. આથી પંચોદન અજ યજ્ઞસ્વરૂપ જ છે.

જે અજદાન કરે છે તે સ્વર્ગ મેળવે છે. અજદાન જ્યોતિ, શરીરનું કવચ છે. અજદાનથી પતિ-પત્ની ક્યારેય જુદા થત્તા નથી. પછી અન્ય લોકમાં પણ તેઓ સાથે-સાથે રહે છે. પંચોદન અજનું દાન કરનારના શુભકર્મથી શત્રુના ઐશ્વર્યનું દફન થાય છે.

સૂક્ત-૬ (૧થી ૬) દેવતા : અતિથિ, વિદ્યા

(૧) જે ગૃહસ્થ અતિથિઓ તરફ જુને છે, તેઓ જાણે કે દેવત્વસંવધક યજાને જ જુને છે. અતિથિ સાથે ચર્ચા કરવી તે યજકાયમાં દીક્ષિત થવા જેણું છે. તેના દ્વારા જળની કામના પ્રાશયનરૂપ છે. જે પદાર્થો અતિથિ માટે લઈ જઈએ છીએ, તે જ જાણે અજિન અને સોમને માટે પશુરૂપે બાંધવામાં આવ્યા છે. ભોજન માટે અતિથિને બોલાવીએ તે જ જાણે હવિષ્યાનનો સ્વીકાર કરવાનું આખ્યવાન છે. જે ચોખા અને જવ નજરે પડે છે તે જાણે સોમ જ છે. જે મુસણું અને ઉંણ અતિથિ માટે ધાન ઝૂટવાના કામમાં આવે છે તે જાણે સોમરસ કાઢવાના પથર છે. ભાત કાઢવાની કઠણી સુવા સમાન છે. રંધવા માટેનાં વાસણો દોષ કણશ સમાન, અન્ય પાત્રો વાયવ્ય પાત્ર જેવા અને સ્વાગત માટે બિલાવેલું મૃગચર્મ તે કૃષ્ણાજિન સમાન હોય છે.

(૨) જેઓ અતિથિને આગ્રહપૂર્વક ભોજન કરાવે છે અને આપવા યોગ્ય પદાર્થોનું જેઓ નિરીક્ષણ કરે છે તે પ્રક્રિયા યજમાં યજમાન દ્વારા બ્રાહ્મણ પ્રત્યે કરાતા વ્યવહાર જેવી છે. તે પીરસેલા પદાર્થોમાંથી કેટલાક પદાર્થોનું અતિથિ પોતાની અંદર જ હવન કરે છે. હાથરૂપી સુવાથી, પ્રાશરૂપી ચૂપથી અને ભોજન વેતી વખતે વષટકારથી પોતાની અંદર આહૃતિ આપે છે. જેઓ અતિથિસત્કાર કરે છે તેઓ પ્રજ્ઞાપતિના જેણું જ અનુગમન કરે છે. અતિથિનું આખ્યવાન જ આહવનીય-અજિન અને ઘરમાં રહેલો ગાહીપત્ય અજિન છે. અનાજ રંધવાનો અજિન જ દક્ષિણાજિન છે.

(૩) જે અતિથિની પહેલાં ભોજન કરી લે છે તે ગૃહસ્થના બધાં ઈષ્ટકમો અને પૂર્તિફળોનું ભક્ષણ થઈ જાય છે. તે ગૃહસ્થાના ઘરની સમૃદ્ધિ અને અન્ન-બળનો વિનાશ કરે છે, જેઓ અતિથિ પહેલાં ભોજન કરે છે. જે કોત્રિય છે તે ખરેખર અતિથિ છે આથી તેની પહેલાં ભોજન કરવું યોગ્ય નથી.

(૪) અતિથિ-સત્કારથી આજિનષ્ટોમ જેટબું ફળ મળે છે. તેનો શાત્રા ધી-દૂધ યુક્ત પદાર્થ અતિથિને ભેટ ધરે છે અને પ્રતિષ્ઠા પામે છે. તે સંત્પાન પ્રાપ્ત કરે છે તેમજ પ્રજ્ઞામાં પ્રિય બને છે.

(૫) પ્રજ્ઞા તેને પ્રેમ કરે છે, સૂર્ય તેને યશસ્વી બનાવે છે, બૃહસ્પતિ ઉપગાયન કરે છે, ત્વષ્ટા તેને પુષ્ટિ આપે છે, વિશેષદેવા સ્તુતિ કરે છે જે અતિથિને ભોજન આપે છે. વાદળો ગર્જના રૂપે તેની મસંશા કરે છે. ઉદ્ગાન કરે છે. મૃત્યુ ટળે છે. જે અતિથિને જોઈને પ્રસાન્ન થાય છે તે ભૂતિ, પ્રજ્ઞા અને પશુધન પ્રાપ્ત કરે છે.

(૬) અતિથિનું આદ્વાન શ્રુતિ-શ્રાવ સમાન છે. પિરસનાર જ સમસ અને અધ્વર્ય છે. અતિથિને જમાડનાર અવભૂષ સ્નાનનું ફળ મળવે છે. રાદક્ષિણા ખાવાપદાર્થ આપવાનું પુષ્ય મેળવે છે. તે સંસારના સુંદર પદાર્થો પામે છે અને સ્વર્ગ જેવા બોજય પદાર્થો પામે છે. લોક-પરલોકમાં આદર પામી જ્યોતિર્મય લોક પામે છે.

• ચોથો અદ્યાય •

સૂક્ત-૭ દેવતા : ગો

ગાયના બે શિંગડા પ્રજ્ઞાપતિ અને પરમેષ્ઠિરૂપ છે. ઈન્દ્રદેવ મસ્તક, આજિન કપાળ અને યમ ગળાની નળી છે. રાજા સોમ શિર, ધુલોક ઉપરનું જરૂરનું અને પૃથ્વી નીચેના જડબારૂપ છે. વિદ્યુત જીબ, મરુદગાજ દાંત, રેવતી ગર્જન, કૃતિકા ખભા અને ગરમી આપનાર સૂર્ય કકુદના નજીકના ભાગ છે. ગુધાના અવિષ્ટતા દેવ તેની કૂઝ, ઈશ (આન કે જળ) તેનાં મોટાં આંતરડાં અને પાહડ તેની માનાં આંતરડાં છે. આ રીતે વિશરૂપ પરમાત્માના વિરાટરૂપ એ જ સર્વરૂપ છે અને એ જ ગૌ કે વૃષભનું રૂપ છે. ગાય એ જ સંપૂર્ણ વિશ્વનું રૂપ છે.

સૂક્ત-૮ દેવતા : શિરોરોગ દૂરીકરણ

અમે આપના મસ્તક શૂણ, કણુંશૂણ અને વિહોત (પાંહુરોગ) જેવા મહાત્માના રોગથી મુક્ત કરીએ છીએ. અંગભંજક અંગજવર, અંગપીડક વિશ્વાંગ તથા માથાના રોગોને અમે આપથી દૂર કરીએ છીએ. શરીરનાં બધાં બણો અને હાડકાં નિરોગી બનો. અતિસાર, વિદ્ધિ, વિષ આદિને શરીરમાંથી

દૂર કરીએ છીએ. હાથ, પગ, સાયુઓ અને નાહીઓના રોગો અમે દૂર કરીએ છીએ. સૂર્ય તેનાં કિરણો દ્વારા તમારો રોગ દૂર કરે છે. ચંદ્ર મસ્તક અને હદ્યના રોગ દૂર કરે છે.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૭ દેવતા : આદિત્ય

અંતરિક્ષમાં રહેલ સૂર્ય (આજિન) પાલનકર્તા છે, મધ્ય સ્થાને રહેલો આજિન અને વાયુ આત્મારૂપ છે, પૃથ્વી ઉપર રહેલો આજિન પણ બંધુરૂપ છે. આ બધામાં સૂર્ય મુખ્ય છે. સૂર્ય જીતુંથો નક્કી કરે છે, સૂર્યનાં કિરણો રસ સંપાદન બનાવે છે. સૂર્ય પ્રાણદાતા અને જળનો આત્મા છે. વરુણદેવ જળનું વહન કરે છે. રક્ષા સૂર્યમાં નિહિત છે. ઘાવા-પૃથ્વી અને આકાશની મધ્યમાં સૂર્ય સ્થિત છે. પાંચ આરાવાળી સૂર્યચક્રમાં સંપૂર્ણ જગત રહેલું છે. આ ચક્ર પુરાતન હોવા છતાં ટૂટ્યું નથી. તેના પિતારૂપ બાર મહિનારૂપી બાર આરાવાળું ચક સ્વર્ણ ચાલતું રહે છે અને જીણ થતું નથી. આ ચકને જોનાર અક્ષય બની જાય છે. જે વિદ્વાન તેને જાણે છે તે જ પુરુષ છે. સમાન માયારી યુક્ત અને સમપ્રસિદ્ધિવાળા ને સુંદર આત્મા એક જ વૃક્ષ ઉપર બેઠા છે. તેમાંથી એક સુસ્વાદવાળું ફળ ખાય છે, બીજો તેને જોઈ રહ્યો છે. વૃક્ષના સુંદર સ્વાદવાળા પાકેલા ફળ ઉપર મધ્ય ખાવા માટે જે પક્ષી નેસે છે તે સૃષ્ટિ વિસ્તાર કરે છે, પરંતુ જે તેના કારણને નથી જાણતા તે સંસારનાશને ગ્રાપ્ત થાય છે.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : ગો

ગાયત્રીમાં ગાયત્ર, ત્રિષ્ણુભમાં ત્રિષ્ણુ, જગતીમાં જગત નિહિત છે. ગાયત્રથી અર્ક, અર્કથી સામ, સામથી ત્રિષ્ણુ, ત્રિષ્ણુથી વાક, વાકથી દ્વિપદ, ચતુર્ષષ્ઠ છંદ એ પ્રકારે વાડીઓને શબ્દવાન બનાવવામાં આવે છે. શબ્દવાન મેઘે માધ્યમિક વાણીને ઢાંકી દીધી આથી આ વાણી મેઘમાં વ્યાપ્ત થઈ જાય છે, જે મનુષ્યોને ભયબીત કરનાર વિદ્યુત-રૂપે પ્રગટ થાય છે.

તરુણ ચંદ્રને સૂર્ય ગળી જાય છે અને એ જ ચંદ્ર બીજા દિવસે જીવિત થઈ જાય છે. જેણે આ જીવને બનાવ્યો તે પણ એને જાણતો નથી. જેણે એને જોયો છે તેનાથી પણ તે લુપ્ત રહે છે. એ માનાં પ્રજનન અંગોમાં ઘેરાયેલો રહી પુષ્ટ બને છે અને સમય આવે ઉત્પન્ન થાય છે. આમ અનેક વાર

જન્મના ચક્કમાં પડ્યા કરે છે. અમે સંરક્ષક આત્માને સંસારચક્કમાં સત, રજ, તમાત્મક માર્ગમાં ફરતો જોયો છે. ઈન્દ્રિયોમાં બાપુ બની બધા લોકમાં ફરે છે. ઘો મારા પિતા, પૃથ્વી માતા છે. પિતારૂપી ઘો વૃષ્ટિરૂપે પૃથ્વીમાં ગર્ભ ધારણ કરાવે છે. પૃથ્વીની શ્રેષ્ઠ વસ્તુ વેદી છે. યજ્ઞ જગતની નાભિ છે. બહુવાળીથી પર વ્યોમ છે. આ દૈત્ય-દૈત્યની સંદેહ-ગાંઠમાં બંધાઈને આત્મા ધૂમ્યા કરે છે. આત્મા અમર છે પરંતુ તે મત્ય મન ચાચે ગર્ભમાંથી પ્રગત થાય છે. તે બહુમાં ભળી જઈને તદ્દુપ બની જાય એ જ સારી ગતિ છે.

*

દસમો કાંસ દ્વા

• પહેલો અધ્યાય •

મૂક્ત-૧ દેવતા : મંગોકત

અનેક રૂપોવાળી, મર્સ્તકના ભાગવાળી, નાકવાળી રેમજ કનવાળી બનાવેલી જે કૃત્યાઓ છે, તે અમને નુકસાન પહોંચાડ્યા વિના દૂર ચાલી જાય. એમને નિવારણ-વિધિ દ્વારા અમે દૂર તર્ફે મૂકીએ છીએ. ખેતરમાં, ગાયોમાં અથવા પુરુષોની ઉપર કરવામાં આવેલા કૃત્યા-પ્રયોગોને અમે ઔષધિ વડે પહેલેથી જ શક્તિહિન કરી ચૂક્યા છીએ. હિંસક કૃત્યા તેનો પ્રયોગ કરનારની પાસે અને શપથરૂપી શાપનો પ્રયોગ કરનારની પાસે પહોંચે. અમે અભિચારકમને એવી રીતે મોકલી છીએ જેથી તે એનો પ્રયોગ કરનારાઓનો જ નાશ કરે. હે મનુષ્યો ! પિતૃજોને માટે શ્રદ્ધાંજલિ આપતી વખતે જો અમારાથી કોઈ પાપ થઈ ગયું હોય તો તે બધા પાપોમાંથી આ ઔષધિઓ આપને સંરક્ષિત કરે. હે કૃત્યા ! આપ શક્તિશાળી મંત્રથી નિષ્પભાવિત થઈને તમારો પ્રયોગ કરનારને જ એવી રીતે વિનાષ કરો જેવી રીતે બંધનમાંથી મૂટેલી ગંધેણીને મારવામાં આવતા તે બૂમો પાડી આળોટે છે. જે અભિચારકૃત્ય ધાન્ય સ્મશાન અને ખેતરમાં ખોદીને કરવામાં આવ્યા છે. આપ નિરપરાધ અને પવિત્ર હોવા છાત્માં પણ જે અભિચારકો દ્વારા ધ્યાતક પ્રયોગો કરવામાં આવ્યા છે તેમને અમે પ્રભાવ વગરના કરીએ છીએ. હે કૃત્યા ! અમે તમારા બન્ને પગ અને ગરદનને પણ કાપી નાંખીએ છીએ, તેથી આપ

અહીંથી દૂર ચાલ્યા જાવ. પ્રજાજનોના સંરક્ષક ઈન્દ્ર અને અભિનદેવ અમારું રક્ષણ કરો. ભવ અને શર્વ બંને દેવો, દેવોના વિવુતરૂપી શસ્ત્રને ઘાતક દૂરાચારી પાપી ઉપર ફેંકે. હે કૃત્યા ! નિરપરાધ પ્રાણીઓની હિંસા એ ભયંકર કાર્ય છે. એથી અમારી ગાયો, ઘોડાઓ અને મનુષ્યોને ના મારો. આપ જો અંધકારથી જાળની જેમ પથરાયા હોવ તો બધા ઘાતક પ્રયોગોને અહીંથી લુપ્ત કરી અમે આપને પ્રયોગ કરનાર પાસે પાછા મોકલીએ છીએ. જેમ સૂર્યદ્દિવ અંધકારથી નિવૃત્ત થાય છે તથા રાત્રિ અને ઉપાના ધ્વજોનો ત્યાગ કરે છે તે રીતે અમે અભિચાર દ્વારા કરાયેલ દુર્ઘૃત્યાનો ત્યાગ કરીએ છીએ. હાથી ધૂળ ઉડાએ તેટલી સહજતાથી શાનુના અભિચાર પ્રયોગને અમે દૂર કરીએ છીએ.

સૂક્તન-૨ દેવતા : બ્રહ્મ-પ્રકાશન

મનુષ્યની એરીએ અને ધૂંટણો કોના દ્વારા ભરાઈ છે ? સુંદર આંગળીઓ, ઈન્દ્રિયોના ઇ છીદો અને તાળવાને કોણે પોણણ આપ્યું ? તથા વચ્ચમાં આશ્રય આપનારું કોણ છે ? વાણી, કપાળ આદિ શરીરનાં અંગો કોણે બનાવ્યાં ? દ્વિપદ-ચતુર્ખંડ પ્રાણીઓના કારક-મારક કોણ છે ? પુરુષનાં પાપ-સંતાપ, ઋષિ-સિદ્ધિ, સમૃદ્ધિ ક્યાંથી આવે છે ?

કયા દેવના સામર્થ્યી મનુષ્ય પર્જન્ય, જ્ઞાનવાન સોમ, યજ્ઞ અને શ્રદ્ધા વળેને પ્રાપ્ત કરે છે ? કોના દ્વારા આનું મન સત્કર્મ પ્રતિ પ્રવૃત્ત કરવામાં આવ્યું છે ?

બ્રહ્મ વડે જ શ્રોત્રિય, પરમેષ્ઠી પ્રજ્ઞપતિ અને અભિને સારી રીતે વ્યાપ્ત કરી રહ્યા છે. બ્રહ્મ જ સંવસ્તરકાળનું માપ કરી રહ્યું છે.

બ્રહ્મ જ દેવોના અનુશાસનમાં મનુષ્યને જીવવાનું શીખવાડે છે. બ્રહ્મ જ દિવ્યતા સંપન્ન પ્રજાઓને અનુકૂળ આવાસ આપે છે. બ્રહ્મ જ ઉત્તમ ક્ષાત્રબળ અને એ જ ક્ષાત્રથી જુદું બીજું બળ છે. મસ્તક દેવતાઓના કોષ્ટકૃપ છે. પ્રાણ, અન્ન અને મન આ માયાની રક્ષા કરે છે. જે બ્રહ્મને પુરુષ કહેવાય છે તેની ધરી શરીર જ છે. આ બ્રહ્મ બધી દિશાઓમાં પ્રગટ થાય છે. જે આ બ્રહ્મને જ્ઞાણ છે, તે બ્રહ્મ અને મંત્રયુક્ત કર્મ, નેત્ર, પ્રાણ અને સંતતિ પ્રદાન કરે છે. પૂરીમાં શયન કરવાને કારણે જ તે પુરુષ કહેવાય છે. એને જે જાણી લે છે તેના નેત્ર આદિ અંગો વૃદ્ધાવસ્થા સુધી કાર્યરત રહે છે. આ શરીર આઈ ચક અને નવ દ્વારવાળા દેવતાઓની અયોધ્યા નગરી છે જેને સ્વર্গ જેવી હિરણ્યમણ

જ્યોતિને આચ્છાદિત કરેલું છે. આ હિરણ્ય કોશમાં પૂજનીય આત્માનું સ્થાન છે, તેવું ભલભાગ્ય સારી રીતે જાણી લે છે. પાપનાશક, યશસ્વી, કાન્તિયુક્ત, અપરાજેય ભલ હિરણ્ય પૂરીમાં પ્રવિષ્ટ થાય છે.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્તન-૩ દેવતા : વરણમરિણ, વનસ્પતિ

વરણ નામનો આ મહિં શત્રુજન્ય અનિષ્ટોનું નિવારણ કરવામાં સક્ષમ છે અને અભીષ્ટ ફળનો વરસાવનાર છે. મનુષ્યકૃત ભયને દૂર કરીને આ વરણમહિં આપને સમર્સ્ત પાપકર્મથી અલગ કરશે. તે અમારા રોગરૂપી શત્રુઓનું નિવારણ કરે. તેઓ ભીપણ અંધકારમાં પડે. હું પુત્ર-પરિવાર સાથે સંપન્ન બનું. આ મહિં સર્વત્ર મારી રક્ષા કરો. અમારા શત્રુઓ માટે તે બાધક બને. અમારામાં બધાં રક્ષા સાધનોની સ્થાપના કરો. અમે શત્રાયુ બની રેને ધારણ કરીએ છીએ. વાયુ જેવી રીતે વૃક્ષોને તોડે છે તેવી રીતે અમારા બધા શત્રુઓને તોડી નાંખો. જેવી રીતે અજિન સમીપ આવીને વૃક્ષોને ભસ્મ કરી દે છે તેવી રીતે શત્રુઓ આ મહિને ભસ્મ કરે. સૂક્ષ્મ વૃક્ષ જેવી રીતે પડી જાય છે તેવી રીતે શત્રુઓ પડી જાય. જે પણ અને રાજરવનું અપહરણ કરે છે તેઓ નાશ પામો. આ મહિં અમને પૃથ્વી, અજિન, ચંદ-સૂર્ય જેવો યશ આપો. મધુપક્કમાં જેવો યશ છે તેવો યશ આ મહિં અમને આપો. અજિન, હોમ, વષ્ટકાર પ્રજાપતિ, પરમેષ્ઠિ, દેવતાઓ અને અમૃતમાં જે યશ છે તેવો જ યશ મહિં અમને આપે.

સૂક્તન-૪ દેવતા : સર્વવિષ નિવારણ

પ્રથમ ઈન્દ્રનો, દેવોનો બીજો, વરુણનો ત્રીજો અને પણી સાર્પોનો 'પોતાનો' રથ છે. આથી હે સર્પ તારું વિષ દૂર થાવ. દર્ભ સર્પો માટે શોકપ્રદ છે અને તલુષાક, અચ, પુરુષ નામના વિષને રોકનાર છે. હે દર્ભ ! તમે પૂર્વપદ અને અપરપદથી સર્પોનો નાશ કરો. હે દર્ભ ! તમે શ્રેષ્ઠ છો. તમે ખેત, કાળા અને અન્ય સર્પોના નાશક છો. અહીં આવ, અને જે માર્ગથી અમે ગમન કરીએ છીએ તેને સર્પરહિત બનાવ. અમને કરડવા આપનું મોં ખૂબે જ નહિ. આ ક્ષેત્રના નર અને માદા બનો પ્રકારના સર્પ નાષ થાવ. નશ્કના, દૂરના અન્ય બધા જ સર્પ વિષહિન બની જાવ. અમે વિષીને હચોડાથી

મારીએ છીએ. હે વજધારી ઈન્ડ ! આ સપોનું વિષ નાણ કરો. ઈન્ડ દ્વારા મરાયેલાને અમે મારીએ છીએ. મંત્રશક્તિથી તિયક, તિરશ્ચરાજ, સક્રેદ, કાળા સાપને કુશાઓમાં રાખીને નાણ કરીએ છીએ. આ યુવા વૈઘ વિંદી અને સાપના વિષને નાણ કરવામાં સમર્થ છે. તેનામાં મંત્રશક્તિ વ્યાપ્તિ છે.

અમે અમારી કલ્યાણકારી પ્રેરણાથી ઔષધિઓને ઉપજાઉ જમીનમાં જેમ ધાન્ય ઉગાડાય તેમ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. હે સર્વ ! તારા ઝેરનું નિવારણ થાય. જે ઝેર અજિન, સૂર્ય, જમીન, કંદમૂળ તથા વનસ્પતિઓમાં રહેલું છે તે બધું જ ઝેર તમારામાં આવી જાવ અને તે ઝેરનું સંપૂર્ણ નિવારણ થઈ જાય. તૌઠી અને ઘૃતાયી નામોની એક સુંદર ઔષધિ છે. હે ઔષધે ! નીચેની તરફ પગ રાખીને આપના ઝેરનાશક ભાગને અમે પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. હે રોગી મનુષ્ય ! અમે આપના હદ્યના ભાગને સુરક્ષિત કરતા પ્રત્યેક અંગ-અવયવમાંથી ઝેરને કાઢીએ છીએ. ઝેરનું નિવારણ થયું. અજિન વડે બાળીને સાપના વિષને દૂર કર્યું. સોમ-ઔષધિ આપના ઝેરને દૂર કરે છે.

• શ્રીજો અધ્યાય •

શૂક્રત-૫ દેવતા : જળ, પ્રજાપતિ

હે દિવ્ય જળપ્રવાહ ! આપ ઈન્ડટેવનાં ઓજ, સંધર્શશક્તિ, પરાકમ અને શૈશ્વર્ય છો. અમે આપને વિજય પ્રાપ્તિ માટે બહયોગ, થાત્રયોગ, ઈન્ડયોગ, અપયોગ, સોમયોગથી સંપન્ન કરીએ છીએ. હે જળ પ્રવાહો ! આપ અજિનના અંશ છો. આપનામાં ઈન્ડ, સોમ, વંગુણ, મિત્રાવરુણ, યમદેવ, પિતૃગણો, સવિતાદેવના, અંશનો એક-એક ભાગ રહેલો છે. જળ ભાગ, ગતિશિલ લહેરો, વૃષભ, વત્સ સ્વરૂપ ભાગ છે. તેને શત્રુઓ ઉપર છોડીએ છીએ. નાણ વર્ષ સુધી મેં જે મિથ્યા ભાષણ કર્યું છે તેના ચાપમાંથી હે જળ ! મને છોડાવો. હે જળ ! તમે સમુદ્રમાં લીન થાઓ. તમારી ગતિ સર્વત્ર છે. પાપરહિત જળ અમને પાપમાંથી છોડાવો.

હે જળ ! તમે વિષ્ણુનું પરાકમ છો. તમને ધાવા-પૃથ્વી, અંતરિક્ષ, દિશા, આશા, ઋકુ, યજા, ઔષધિ, જળ, વૃદ્ધિ, પ્રાણ ને તીક્ષ્ણ કર્યા છો. તમે આ બધા ઉપર વિકમણ કરો. જે શત્રુ અમારો દ્રેષ કરે છે અને અમે જેમનો દ્રેષ કરીએ છીએ, તેઓ જીવન ત્યાગીને મૃત્યુને પામે, પ્રાણ એમનો ત્યાગ કરો. વિષ્ણુદેવની જેમ જ આપનું પરાકમી શૌર્ય શત્રુઓનું વિનાશક છે. અંતરિક્ષે

આપને કાર્યશીલ, તીક્ષ્ણ અને વાયુના તેજસથી સંપન્ન બનાવ્યા છે. આપ વિશેષ પરાકરમ કરો. અમે અંતરિક્ષમાં રહેલાં અનિષ્ટોને ત્યાંથી દૂર કરીએ. અમે મંત્રશક્તિની સામે જઈને તેમની પાસે ઐચ્છા અને ભ્રમતેજની પ્રાર્થના કરીએ છીએ. હે પૃથ્વીના અધિક્ષતા પ્રજાપતિ દેવ ! આપનું જે અન્ન પૃથ્વીનું આશ્રિત છે, તેનું સારતત્ત્વ અમને આપો. અમે મંત્રશક્તિનો પ્રયોગ કરનારા એ શત્રુઓનાં માથાં ફૂઠવા માટે 'ચતુર્ભૂષિ' જલવજનો પ્રખાર કરીએ છીએ. આ વજાસ્ત્ર અમના બધાં અંગ-ઉપાંગોને કાપી નાખો. બધા દેવગણ પણ એ અંગે અમને અનુઝૂળ પરામર્શ આપો.

સૂક્તા-૬ દેવતા : વનસ્પતિ-જલ

હૃદયમાં દુભર્વિ રાખનાર શત્રુઓનાં માથાં અમે અમારા ઓજથી છિન્ન-બિન્ન કરીએ છીએ. મંથન દ્વારા રસથી ભરપૂર થઈને, આ મણિ તેજની સાથે અમારી નશ્ચક આવી ગયો છે. આ મણિ કવચની જેમ અમારો સંરક્ષક બનશે. આ મણિ માટે અમે હી, તીક્ષ્ણ ઔષધિ રસ, મધ અને અન્ન સમર્પિત કરીએ છીએ. જેરના ફાલમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા જે મણિને બૃહસ્પતિ દેવ બળ-વૃદ્ધિ માટે ધારણ કર્યો હતો, તેને અન્નિદેવે પોતાના શરીર ઉપર બંધાવ્યો હતો. આ મણિને બાંધાને ચંદદેવે અસુરો અને દાનવોનાં સ્વર્ણિમ નગરો ઉપર પોતાનો કલાજો કરી લીધો હતો. બૃહસ્પતિદેવે અસુર સંહારક એવા જે મણિને દેવોને માટે બાંધ્યો હતો તે મણિ જવ, ચોખા અને ઐચ્છાની સાથે અમારી નશ્ચક પહોંચી રહ્યો છે. તે મણિ અન્ન, બળ, ધન અને સંપત્તિ તેમજ તેજ, દીપિતિ, યશ અને ક્રીતિની સાથે શત્રુનાશક, ક્ષાત્રતેજને વધારનારો છે. આ કલ્યાણકારી મણિને અમે ધારણ કરીએ છીએ. અમારા શત્રુઓને દુર્શાગ્રસ્ત કરો. દેવતા, પિતૃ, મનુષ્ય જેના વડે જીવન પામે છે તે મણિ યક્ષ, ખાદ્યાન, પ્રજા, પશુઓ વૃદ્ધિ કરનારો છે. હે મણિ ! તમે આ હવિનું સેવન કરી તૃપ્ત થાવ અને કલ્યાણ કરો.

• ચોથો અદ્યાય •

સૂક્તા-૭ દેવતા : અદ્યાતમ

આ સ્ક્રમ (સર્વીધાર-સ્તરંબ)ના કયા અંગમાં તપ્યાશક્તિ રહે છે ? કયા અંગમાં ઋત રહે છે ? એની શક્તિ કયાં ટકે છે ? અને બ્રત કયા રહે છે ?

જેના કયા અંગમાં સત્યનો વાસ છે ? કયા અંગમાંથી વાયુ વહે છે ? કયા અંગમાં અંતરિક્ષ રહે છે ? કયા અંગમાં સુરક્ષિત ધૂલોક રહે છે ? ઉપર જતો અજિન ક્યાં જવાની ઈચ્છા કરે છે ? પક્ષ, માસ, ઋતુ, ચાત્રિ-દિવસ, જળ ક્યાં જાય છે તે બતાવો. પરમ, અધમ અને મધ્યમ રૂપોમાં તે કેટલા અંશે પ્રવિષ્ટ છે ? કેટલામાં નથી ? જેમાં લોકાદિ નિહિત છે, જેમાં સત-અસત પણ છે તે કયો સ્કંભ છે ? જેમાં તાપ, શ્વર, વ્રત, અજિન, સૂર્ય, ચંદ્ર, ધાવા-પૃથ્વીની, અંતરિક્ષ, ગ્રહ, સામ, યજુ, રૂદ્ધ-ભૂત, ભવ્યલોક સ્થિત છે તે કયો સ્કંભ છે ? જેઓ બ્રહ્મ, પરમેષ્ઠિ, પ્રજ્ઞાપતિ, બ્રાહ્મણને જાણે છે તેઓ શું સ્કંભને પણ જાણે છે ? જેનું શિર અજિન, નેત્ર અંગિરા, જીબ મધુકશા, મુખ બ્રહ્મા, વિરાટ થાન છે એ સ્કંભ કયો તે બતાવો. ઉત્ત દેવતાઓ જેના નિધિરૂપ છે, કૃદ્ધ દેવતા જેના અંગ છે, તે હિરાણ્યગંભ વર્ણનાતીત છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે પણ સ્કંભમાં નિહિત છો. પૃથ્વી જેની પ્રભા, અંતરિક્ષ જેનું ઉદ્દર, ધૌ શિર, ચંદ્ર-સૂર્ય નેત્ર અને અજિન મુખ છે એવા બહાને નમન તે ધાવા-પૃથ્વી, અંતરિક્ષ, પ્રાણિશા, દ ઊર્ભિઓના ધારક છે અને બધી રમણ કરે છે. જેના વહે વાયુ, મન, જળ પ્રેરિત થાય છે, બધા દેવતાઓ જેના આશ્રિત છે અને સેવા કરે છે જે અસંખ્ય દેહોમાં અસંખ્યરૂપથી વિઘમાન છે તે જ સ્કંભ છે.

સૂક્તા-૮ દેવતા : આદ્યાત્મ

ભૂત, ભવિષ્યમાં વ્યાપક દિવ્યલોકાધિષ્ઠાતા બ્રહ્મને નમન. પૃથ્વી, આકાશ તેમાં જ સ્થિત છે. ગુજરાતી દેહમાં આત્મા નિવાસ કરે છે. જેમની અંદર આ સચેષ, ચાસવાન વિશ્વ સમાપેલું છે. તેમના અધ્યા ભાગમાંથી આ વિશ્વ ઉત્પન્ન થયું તો બાકીનો બધો જ ભાગ કયાં છે ? તે નશ્છકની એકદમ નશ્છક અને દૂરથી પણ અત્યંત દૂર છે. જે સચેષ છે – અચેષ છે, પ્રાણક્રિયા કરતો નથી અને કરે પણ છે. જે બધા રૂપોમાં હોવા છતો એકરૂપ છે, જે અનંત છે, શોંત છે, કર્મ પણ કરે છે, સર્વજ્ઞ છે, ગર્ભમાં અદશ્ય રહે છે, પોતાની જાતને પૂર્વ માનનાર અથવા હિન માનનારથી દૂર રહે છે. જેણે પૃથ્વીને ધારણ કરી છે, જેનાથી સૂર્યનો ઉદ્ય-અસત થાય છે તે બધાથી મોટો છે, અનતિક્રમણીય છે, પુરાતન વિદ્વાનો તેને હંસ કરે છે. તેના વહે જ દિવસ-રાત ઉત્પન્ન થાય છે, તે આત્મા પ્રમુખ હોવા છતો સૂક્ષ્મતમ હોવાથી દેખાતો નથી. આત્મા કલ્યાણમય અને જરારહિત છે. તે કુમારી, સ્ત્રી અને પુરુષરૂપ છે. તે મનમાં, ગર્ભમાં રહે છે. પૂર્વ થઈને જ પૂર્ણને સિંગે છે, પૂર્ણમાંથી જ

પૂર્ણ નીકળે છે. તે અજર-અમર છે. વાણી તેમાંથી જ નીકળે છે અને તેમાં જ લીન થાય છે.

નાભિમાં સિથત દેવને જેમ અર્પિત કરીએ છીએ તેવી રીતે આ નારાયણ માયા દ્વારા ક્યાં રહે છે? તે જ બધામાં સિથત મહા બ્રહ્મ છે. નવદ્વારયુક્ત પુંડરિક ત્રિષુણાભક્ત છે તેમાં સિથત આત્માને બ્રહ્મજ્ઞાની જીવો છે. તે સ્વયંભૂ અને સ્વયંમાં તૃપ્ત છે.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૬ દેવતા : શતોદના

આ શત્રુનાશિકા, સ્વર્ગ પ્રદાયિની ગૌ ઈન્દ્રદંત છે. તે હિંસક શત્રુઓનું મુખ બંધ કરે. તમારા સોમ કુશા રૂપ અને ચમવીદીરૂપ છે. હે અજ! તમારા વાળ પ્રોક્ષણી છે. શતૌદનાને પ્રસ્તુત કરનાર ઈચ્છાપૂર્તિમાં સમર્થ હોય છે અને દિવ્યલોકને પામે છે. સ્વાણાલિકૃત કરીને ગૌ આપનાર દિવ્ય પાર્થિવ લોક પામે છે. હે દેવી! દક્ષિણામાં વસ્તુ, ઉત્તરમાં મરુત, પાછણ સૂર્ય તથા મનુષ્ય, પિતૃ અને ગંધર્વ રક્ષા કરે. તું ઘૃતપ્રોક્ષણ દ્વારા દેવોને પ્રાપ્ત થાય છે. નિલોકવારી દેવોને તમે દૂધ, ઘી, મધ આપો છો. તારા બાબ્દ અને અંતરિક અંગ તમારું દાન કરનારને દુર્ગધ, ઘૃત, મધુનું દોહન કરે છો. હે દેવી! તમારો પુરોડાશ ઘૃતથી યુક્ત હોય છે. માતરિથાએ જે અન્નાનું મંથન કર્યું તેને હોતા અજિમાં આહૃત કરે.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : વશા, ગૌ

હે અહિંસનીય વશાગૌ! જન્મોલી અને જન્મ લેનારી આપને નમસ્કાર છે. આપનાં વાળ, ખરીઓ અને જુદાં જુદાં રૂપોને નમસ્કાર, ઘાવાપૃથ્વી અને જળ જેના વડે રહ્યાં રહ્યાં છે તે વશાગૌને નમન. યજાપદી, ઈરા, ક્ષીરા, સ્વધા, પર્જન્ય પત્ની રૂપ વશા દેવોને સંતુષ્ટ કરે છે. હે વશા! તમારામાં સોમ, અજિનાં પ્રશેશ કર્યો છે. પર્જન્ય તારા થાન છે. વિદ્યુત તારા સ્તન છે. તમે જળ-અન્ન-દૂધ આપનારી છો. આદિત્યો દ્વારા બોલાવવાથી ઈન્દ્ર તમને વિપુલ સોમ પીવડાયો. જ્યારે તમે ઈન્દ્ર પાસે હતા ત્યારે ઋષને તમને બોલાવી અને ઈન્દ્ર જિજીઈ તમારું દૂધ હરી લીધું. જે સ્વર્ગમાં ત્રણ પાત્રમાં સુરક્ષિત છે. વશા જ્યા અને સામને ઘારણા કરે છે. હે વશા! જ્યારે તમે સ્વાણાલિકૃત ઊભી હતી

ત્યારે સમુદ્ર પણ અધિસ્કર્ષિત બાંધો હતો. જ્યાં દિક્ષિતો અથવા કુશાઓ ઉપર બેસો છે ત્યાં વશા મંગળ કહે છે. હે વશા ! તમે બ્રહ્મના કંકુદથી ઉત્પન્ન એક બુંદમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છો. પછી હોતા ઉત્પન્ન થયા. તમારા મુખથી ગાથાઓ, નાડીઓથી બળ અને બળથી યજ્ઞ ઉત્પન્ન થવો. ઉત્પન્ન થનારા બધાં જ પ્રાણીઓને વશા જ જન્મ આપે છે. યજ્ઞનું પ્રતિગ્રહણ વશા જ કરે છે. વશા અમૃત અને મૃત્યુનું ઉપાસ્ત છે. વરુણની જિહ્વાઓની મધ્યમાં ત્રણ જિહ્વા વશા જ છે. ઘાવા પૃથ્વી, વિષયુ અને પ્રજ્ઞાપતિ પણ વશા જ છે. વશાદાન કરનારા સ્વર્ગમાં જાપ છે. વશાદાનીને દેવતા જીવિકા આપે છે. સૂર્યનાં કિરણો જ્યાં જ્યાં સુધી પહોંચે છે તે બધો જ સંસાર વશાતુપ છે.

*

ઉદ્ઘોષ અગિયારમો કાંડ ફોં

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : બહુદીન

આદિતિ પુત્રકામનાથી બહુદીન કરવા ઈરછે છે. હે અજિન ! તમે મંથનથી ઉત્પન્ન થાવ છો. હે સપ્તર્ણિ ! તમે અજિન ધૂમને પુષ્ટ કરો. હે અજિન ! તમે સમિધાઓ માટે આ હવિને પકવો. યજમાનને અભિષ્ટ આપો. હે દેવો ! અજિન, પિતૃ, બ્રહ્માશના જે ત્રણ ભાગ છે તેમાંથી દેવભાગ અજિનમાં જઈને તમને તૃપ્ત કરે. તમે યજમાન પટીને અભિષ્ટ ફળ આપો. અજિન શત્રુનાશ કરો. હે યજમાન ! તું સમૃદ્ધ થા, મૃત્યુ પછી સ્વર્ગમાં જાવ. હે ઋત્વિક ! તમે ઉલુખલ-મૂસાલથી ધાન્યને સંદર કરો. હે અધવયુ ! ઉલુખલ-મુસાલ ગ્રહણ કરો. અમે યજ્ઞ દ્વારા કર્મ, ફળ અને પરલોકને સમૃદ્ધ કરીએ છીએ. હે સૂર્પડા ! ધાનને કોતરાથી અલગ કરો. અને આ પટીને સંતાન-ધન આપો. હે ચોખા ! તમે છોતરાથી અલગ થાવ. અમે શત્રુઓનું મર્દન કરીએ. હે પટી ! તું બ્રહ્માશની જળ લાવનારી સ્ત્રી પાસેથી યજનું જળ મેળવ. ચર્મ પર જળકળશ સ્થાપિત કર. આ યજ્ઞ ફળદાયક બનો. હે અજિન ! ચરુને પકાવો અને દેવતાઓ પોત-પોતાનો ભાગ મેળવો. મંત્ર-શુદ્ધ ઘૃતથી પાકીને નિર્દોષ બનેલા ચોખા યજ્ઞ યોગ્ય છે. હે ઔદ્ધાર ! તમારા વડે

પિતૃઓ તૃપ્ત થાય છે. તમને રંધનાર અમે પણ તૃપ્ત થઈએ. હે યજ ! યજમાનને સંતાનધનથી મુક્ત કરો. હે ઓદન ! તમે હવિરૂપ બની ગયા છો. તમે દેવો સહિત યજમાનને ત્યાં આવો. તમે સોમ ચાદે જોડાયેલા છો, પ્રાણશોને જ્ઞાન આપો, તેમને મોહમાં નાંખશો નહિ. અમે યજીય જળને પ્રાણશાના હાથ ઉપર નાંખીએ છીએ. તમે ઈન્દ્ર, મરુત સહિત અભિષ્ટપૂરક બનો. બહ્લોદન અભિષ્ટવર્દંક કામધેનુ છે. હે ઋત્વિક ! તૃષ્ણને અજિનમાં નાંખો. બહ્લોદન યજ યાચિકને સ્વર્ગ આપે છે. હે ઋત્વિક ! ઓદનમાં દી લેણવો. એનાથી હું સ્વર્ગમાં જવાનો માર્ગ બતાવું છું. અજિન, મરુદગણ, અર્યમા, બહ્લોદનની રક્ષા કરો. બહ્લોદન અભિષ્ટવર્દંક બનો — સ્વર્ગ આપો.

શૂકત-ર દેવતા : ભવ આદિ મંગોકત

હે ભવ ! હે શર્વ ! અમને સુખ આપો, અમારી રક્ષા કરો, પશુઓની રક્ષા કરો. તમને નમન, અમારા દેહને હિંસક હાનિ ન પહોંચાડો. હે ભવ-શર્વ ! તમારા પ્રાણવાયુ, માયામય શરીરો અને તમને નમન, તમારાં અંગો અને તેના નીલાદિ વાણોને નમન. અમે કયારેય રુદ્ર દ્વારા ધાયલ ન થઈએ. ધાવાપૃથ્વી, અંતરિક્ષ તમારું શરીર છે. તમને ચાર, આઠ, દસ વખત નમન. હે પશુપતિ ! અંડકાહાતમક (વિશ્વરૂપ) કોશ તમારો જ છે, જીવ ઓમાં જ રહે છે. અમને સુખ આપો. હિંસક પશુઓ અમારાથી દૂર રહો, તમને નમન. તમારા સંહારકારી ધનુષને નમન, બાણને નમન. પ્રયંક-પરાકમી ભવ-શવને નમન. અમારી સામે આવતા, બેસતા અને પાણ ફરતા તમને નમન. ત્રિકણમાં તમને નમન. સૂક્ષ્મદર્શી, વ્યાપક, કેશી દેત્યને રથમાંથી પાડી નાખનારા અમારા રક્ષકી તમને નમન. તમારા હિદ્યાસ્ત્રને અમારાથી અલગ રાખો. અમે તમારા કોધથી દૂર રહીએ. અમારા પશુ-સંતાનની હિંસાની કામના કરશો નહિ. શસ્ત્રો દેવ વિરોધીઓ ઉપર છીડજો. રુદ્રના પીડકારી આયુધ જવર આદિ છે. તે અપરાધીઓને પ્રાપ્ત થાવ. અયાચિકોના સંહાર માટે અંતરિક્ષમાં રહેલા રુદ્રને નમન. ગ્રામ્ય પશુઓને નહિ, હિંસક વન પશુઓને મારો. હિંસક જલચયર પણ તમારા નિમિત્તે છે. જવર આદિ રોગ, વિષ, વિદ્યુત-અજિનને અમારાથી દૂર રાખો. ભવદેવ ધાવાપૃથ્વી-અંતરિક્ષના અધિપતિ છે, તેઓ જ્યાં હોય ત્યાં અમારા નમન. તમે પશુપતિ છો, યજમાનને પશુઓનું સુખ આપો. રુદ્ર સેનાને નમન. તમારી કૃપાથી કુશળ થઈ અમે ભવયરહિત બનીએ.

• જીજો અદ્યાય •

સૂક્તા-૩ દેવતા : ભાઈસ્પત્ર્યોદન

આ ઓદનનું શિશ બૃહસ્પતિ, બહા તેનું મુખ, ઘાવા-પૃથ્વી કાન, સૂર્ય-ચંદ નેત્ર, સપ્તર્ષિ પ્રાણપાન છે. તેના ઉપાદાન-મૂર્શણ નેત્ર, ઉલુખલ કમના, દિતિ સૂપ, અદિત સૂપથી કશિત વાયુથી ઘાન-ચોખા, છૂટા પાડનાર, કણ અથ, તાંહુલ જો, બૂસુ મચ્છર છે. પૃથ્વી ઓદનપાકની કુંભી છે, સંસારનું જળ હાથ ધોવાનું જળ છે, ઋગવેદરૂપ અજિ છે, અથરવેદ સ્થિરકારક છે, યજુર્વેદરૂપ અંગારા છે, જળમાં બેળવવાના કાણ અને કરણલી બન્ને સામ છે. ઋતુઓ ઓદનને રંધી છે. દિવસ-રાત્રી પ્રજ્વલિત કરે છે, સ્થાલી ચરુ છે. આ ઓદન ઉત્કૃષ્ટ લોકદાતા છે. તેના ઉપર નણ લોક સ્થિર છે. ચારસો ઔંસી દેવતા તેને ચાહે છે. ગુરુ તેના મહાત્મ્યનું વર્ણન કરે છે. તમે સંતાઈને ઓદન ખાવ તો પ્રાણવાયુ નીકળી જશે, પ્રતિમુખ રામીને ખાશો તો અપાન નીકળશે. ઓદન તૈયાર કરનારે તેનું પ્રાશન સ્વાત્મરૂપથી કર્યું છે.

(૨) અયોગ્ય રીતે પ્રાશન કરનારના સંતાનનો નાશ થાય છે. અમે બૃહસ્પતિ સાથે જોડાયેલ પદાર્થથી આનું પ્રાશન કર્યું છે. ઓદન ખાવાથી પ્રાશનશપાતા સ્વર્ગાર્થી બને છે. અજાનાની પરાશક બહેરો બને છે. લૌકિક નેત્રોથી, લૌકિક મુખ, જિહ્વા, દાંત, પ્રાણ-આપાન, વિવિઓ-પૃષ્ઠથી જો તમે પ્રાશન કરો તો અનન્ય થશે. ઋષિઓએ જે વક્ષઃ, ઉદર, બસ્તિ, ઉરુઓ, અરિશ્યયુક્ત જાંધા, પગ, હાથ, પદાગનું જે બ્રહ્માત્મક પ્રતિષ્ઠાથી ઓદન-પ્રાશન કર્યું છે અનાથી બિનન રીતે જો તમે પ્રાશન કર્યું હશે તો વિબિન્ન દોષના સહભાગી બનશો, આથી યથાસ્થાન પહોંચવા ઉચિત રીતે પ્રાશન કરતું જોઈશે. આનું જે જાણો છે તે સર્વાંગ ફળ મેળવી સ્વર્ગાદિ લોકમાં સ્થિત થાય છે.

(૩) ઉક્ત મહિમાથી યુક્ત ઓદન ઈશ્વરીય મંડળરૂપ છે. તેને જ્ઞાણકાર સૂર્યમંડળને પ્રાપ્ત કરે છે. આ ઓદન વડે જ સૂર્યિંદ્ર ૮ વસુ, ૧૧ તુદ, ૧૨ આદિત્ય પ્રજાપતિ અને વષટકાર મળી ઉત્ત દેવતાઓ અને તેમના લોકને બનાવ્યા. એ લોકોના સુખ-શાન માટે યજાવિધાન કર્યું. તેનો શાત્રા પ્રાણને રોકી શકે છે. જે નથી જ્ઞાનતા તે પતિત થઈ જાય છે અને પ્રાણ પણ સમય પૂર્વે જ શરીર છોડી જાય છે.

શૂક્તા-૪ દેવતા : પ્રાણ

પ્રાણ શરીરમાંથી નીકળી જવાથી મૃત્યુ થાય છે. પ્રાણ જવરા (તાવ) આદિ રોગરૂપ છે, ઈન્દ્રિયો પ્રાજ્ઞાનું આરાધન કરે છે. સત્ય આચરણાથી પ્રાજ્ઞ શ્રેષ્ઠ લોકદાતા છે. વિરાટ પ્રાજ્ઞાની બધા સેવા કરે છે, તે જ સૂર્ય, સોમ, પ્રજાપતિ છે. પ્રાજ્ઞની વૃત્તિ જ — પ્રાજ્ઞ-અપાન છે. તેને જ બ્રીહી, જવ અને અનડવાન તરીકે ઓળખાય છે. જગદાધાર, માતરિસા વાંયુ પ્રાજ્ઞ છે, તે ગર્ભસ્થ શિશ્નુને પુષ્ટ કરે છે. વર્ષા દ્વારા પ્રાજ્ઞ જ ઔપયિ ધાન્ય ઉત્પન્ન કરે છે. તમારા ઉપભોગ્ય અન્ન મનુષ્ય-દેવતા ખાય છે. શરીરમાં વ્યાપ્ત પ્રાજ્ઞાંહસ તરીકે ઓળખાય છે. પંચ-ભૂતાત્મક દેહ પ્રાજ્ઞવૃત્તિ દ્વારા જ ઉપર જાય છે. સંસારને પ્રાજ્ઞવાન રાખવા માટે પ્રાજ્ઞ પોતાનો અપાનરૂપ એક પગ ઉપાડતો નથી. પ્રાજ્ઞ સચ્ચરાચર વિચના અધિપતિ છે. પ્રાજ્ઞ પ્રમાદ અને નિહારહિત છે, તેઓ સૂઈ જતા નથી. હે પ્રાજ્ઞ, અમારાથી મુખ ફેરવશો નહિ.

• બ્રીજો અદ્યાય •

શૂક્ત : ૫ દેવતા : બ્રહ્મચારી

ધાવા પૃથ્વીમાં વ્યાપ્ત બ્રહ્મચારી પોતાના તપથી સ્વગુરુ અને આકાશનું પોષણ કરે છે. રક્ષા અને પોષણ અર્થે દેવ, પિતૃ અને ગંધર્વ તેમજ દેવગણ આ બધા બ્રહ્મચારીની પાછળ ચાલે છે. નરા અને ત૩૦ એટલે કે તેનીસ, નરસો અને છ હજાર દેવતાઓનું બ્રહ્મચારી જ પોતાના તપથી પરિષોષજા કરે છે. બ્રહ્મચારીને પાસે બોલાવી આચાર્ય ઉપનિયન સંસ્કાર કરાવી પોતાના જ્યાનરૂપી શરીરના ગર્ભમાં એને ધારણ કરે છે. બ્રહ્મચારી સમિધા, મેખલા, શ્રમ અને તપ દ્વારા લોકોનું પોષજા કરે છે. એની પહેલી સમિધા પૃથ્વી છે, બીજી ધુલોક અને ત્રીજી અંતરિક્ષ છે. બ્રાહ્મણ પહેલાં સાધક બ્રહ્મચારી હોય છે. એ ઊર્જા ધારાં કરીને પ્રગતિ કરે છે ત્યારે બ્રાહ્મણ રૂપે પ્રગટ થાય છે. અજિન, સૂર્ય, ચંદ્રમા, વાસુ, જળમાં બ્રહ્મચારીઓ સમિધાઓ અર્પજા કરે છે. તેમના તેજસ અલગ-અલગ રૂપે અંતરિક્ષમાં નિવાસ કરે છે. એનાથી જ વર્ષા, જળ, ધી તેમજ પુરુષ આદિ સમૂદ્ર બને છે. પ્રજાપતિ પરમેશ્વર દ્વારા ઉત્પન્ન કરાયેલાં બધાં પ્રાજ્ઞા પોતાની અંદર પ્રાજ્ઞાશક્તિને જુઈ જુઈ રીતે ધારણ કરે છે. પૃથ્વી પર જન્મ ધારણ કરનાર પ્રાજ્ઞા, આકાશમાં વિચરતાં પ્રાજ્ઞા, વન્ય

પશુ, આમ્ય પશુ, પાંખો વિનાનાં પશુ તથા પાંખોવાળાં પક્ષી બધાં જમજીત
બ્રહ્મચારી હોય છે. વેદાત્મક બ્રહ્મ બ્રહ્મચારીમાં જ સ્થિત છે. હે બ્રહ્મચારી !
અમને સ્તોત્રાઓને નેત્ર, કાન, યશ અને કીર્તિ આપો.

સૂક્તા-૬ દેવતા : અજિન આદિ

અમે અજિન, મહાવૃક્ષ, બ્રીહિ, યવ, વનૌપદિ, બૃહસ્પતિ, આદિત્ય,
ઈન્દ્ર, સૂર્ય, ધાતા, પૂણા, ત્વાષા, ગંધર્વ, આસરા, સૂર્ય, ચંદ્રટેવ, વાયુ, પર્જન્ય,
દિશા-વિદિશા, દિવસ-ચાન્દી, ધાવાપૃથ્વીના પ્રાણી, રૂદ્ર, નક્ષત્ર, પર્વત, સમુદ્ર
આદિ બધાયની સ્તુતિ કરીએ છીએ. તે બધા અમને પાપોથી બચાવે અને
સુખ આપો.

પ્રજાપતિ, પિતૃ, ધાવાપૃથ્વી, અંતરિક્ષના દેવતા, ૮ વસુ, ૧૧ રૂદ્ર, ૧૨
આદિત્ય, અથર્વ, અંગિરસ ઋણિ, યજ્ઞ, યજમાન, ઋગ્યાઓ, પંચકંડ યુક્ત
સોમલતા, દાન બાધક લિંસક રાક્ષસ-પિશાચ, સર્વ, રાતુ, ઋતુટેવતા, ઋતુ
ઉત્પન્ન પદાર્થ, ચંદ્ર, સૂર્ય, સંવત્સર અને ચૈત્રાદિ માસની અમે સ્તુતિ કરીએ
છીએ, તેઓ અમને પાપોથી બચાવે. બધી દિશાઓમાં સ્થિત દેવતાઓ,
દેવીઓ, વિશે દેવાઓ, ભૂત, ભૂતેભર, દિશાઓ, બાર મહિના બધાની સ્તુતિ
કરીએ છીએ. તે અમને પાપોથી બચાવો. હે જળ ! તમે ઈન્દ્ર-સારથિ માત્રાવિ
દ્વારા પ્રાપ્ત અને ઈન્દ્ર દ્વારા તલમાં નાંખવામાં આવેલી ઔપદિ અમને આપો.

• ચોયો અદ્યાય •

સૂક્તા-૭ દેવતા : ઉચ્ચિષ્ટ (હવન પણી વધીલું, પ્રાશનાર્થ રાખેલા ઓદન ઉચ્ચિષ્ટ કહેવાય છે.)

પૃથ્વી આદિ લોક, ઈન્દ્ર, અજિન, ઈશ્વર, અજિલ, જગત, ધાવાપૃથ્વી,
અંતરિક્ષ અને તેના જીવો, જળ, સમુદ્ર, ચંદ્ર, વાયુ, સત્ર-અસત્ર, મૃત્યુ,
પ્રજાપતિ, વર્ગુડા, બધા જ ઉચ્ચિષ્ટ ઋદનના આશ્રિત છે, તેમાં સમાપેલા છે.
વિશ્વના કારણરૂપ બ્રહ્મ, ઉચ્ચિષ્ટાશ્રિત છે. સ્તુતિમાં ગવાતો ભાગ (ઉદ્ગીથ),
સ્તુતિ, સ્તુત, ઋક, સામ, પાવમાન અને મહાનામી ઋગ્યાઓ, રાજસૂય, અર્ક,
અશ્વમેધાશ્રિ યજ્ઞ, હવન, શ્રદ્ધા, વષટકાર, એક-બે રાત્રીનો સોમધ્યાગ, બધા જ
ઉચ્ચિષ્ટમાં સમાપેલા છે. ચતુરશત્ર, પંચશત્ર, ષડશત્ર તથા તેનાથી નેવકાં
દિવસો વાળો યજ્ઞ તથા અન્ય પ્રતિહાર, નિધન, વિશ્વજિત આદિ યજ્ઞ બધા

જ ઉચ્છિષ્ટ બ્રહ્મમાંથી પ્રગટ થયા છે. તે બધા મારામાં સ્થિત થાં
કમનાયોગ્ય બધા ફળ બહાશ્રિત છે. આ બહીદન જગપોષક ગ્રાણ
પૌત્રરૂપ છે. બધી જ આહુતિઓ, મહિના, ઋતુઓ આદિ ઉચ્છિષ્ટ બહાશ્રિત
છે. શર્કરા આદિ પદાર્થ, પ્રાપ્તિ-સમાપ્તિ-વ્યાપ્તિ, ગ્રાણી, દેવતા, ઋક્-સ્તોમ-ઇંદ
પુરાણ-યજુ-પ્રાણવાન-ઈન્દ્રિય-આનંદ-મોદ-પ્રમોદ-અભિનમોદ, દેવતા-પિતૃ
ગંધવાટિ બધા જ ઉચ્છિષ્ટ બ્રહ્મ દ્વારા ઉત્પન્ન થયા છે.

સૂક્તા-૮ દેવતા : મન્ત્ર, અદ્યાત્મ

જે સમયે મન્યુએ સંકલ્પ બળના ઘરથી પોતાની સંકલ્પશક્તિરૂપી
સ્વીને પ્રાપ્ત કરી તે સમયે કન્યાપક્ષના લોકો કોણ હતા? વરપક્ષના લોકો
કોણ હતા? એમાં કોને શ્રેષ્ઠ વરની સંજ્ઞાથી વિભૂષિત કરવામાં આવ્યો
હતો? અષ્ટું (મહાસાગરની વર્ણે) તમ અને કર્મ એ બે પક્ષ હતા. તે જ
વરપક્ષ અને કન્યાપક્ષના લોકો હતા તથા બ્રહ્મ જ તે સામે સવત્રેષ વર હતા.
અધિક્ષાતા દેવોથી દસ દેવતા ઉત્પન્ન થયા. ઋતુઓ, ધાતા, બૃહર્સપતિ દેવ
દેવરાજ ઈન્દ્ર, અભિનદેવ અને અખિનીકુમાર આ બધા દેવ જ્યારે ઉત્પન્ન થયા
નહોતા, તેવી સ્થિતિમાં આ દેવોએ કયા શ્રેષ્ઠની ઉપાસના કરી હતી;
સૂર્યિના સર્જન સમયે ઈન્દ્ર, અભિન, સોમ, ત્વષ્ટા અને ધાતાદેવ આદિ કોનાથી
ઉત્પન્ન થયા? ઈન્દ્રથી ઈન્દ્ર, સોમથી સોમ, અભિનથી અભિન, ત્વષ્ટાથી ત્વષ્ટા
અને ધાતાથી ધાતાની ઉત્પત્તિ થઈ. સૂર્યિની રચના વખતે સંષ્ટાનો જ્યારે
વાત, અસ્થિ, મજાં આંખ આદિને એકઠા કયાં તો તેમાંથી હાથપણ આદિ
શારીરિક અંગોની રચના થઈ. ત્યારે કયા ઉપકરણથી વાળ, ક્યાંથી સાયુ
ક્યાંથી અસ્થિઓને પરિપૂર્ણ કર્યા? તે સંસ્કિર્ત (સિંચનારા) દેવતાએ દેહને
બનાવ્યો અને તેમાં પ્રવિષ્ટ થયા. કયા ઋષિઓને શરીરનાં અંગોને જોડ્યાં;
મોં, હાથ પગ, માથું, કઠ, જીબ અને અસ્થિઓને ઉપર ચામડીનું બાંધાવરણ
ચઢાવી બધા દેવો પોતપોતાના કાર્યમાં જોડાયા. સ્વભા, નિદ્રા, આળસ
નિન્ધાતિ આદિ પાપપૂલક દેવોએ વૃક્ષવસ્થામાં કારણ કરનાર ખાલિત્ય, વાળ
સફેદ કરનાર પલિતત્વ આદિ સહિત શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. તેની સ્વાથે જ
ઐશ્વર્ય, ગરીબી, ધનવૃત્તિ, કંજૂસાઈ, ભૂમ અને બધા પ્રકારની તૃષ્ણા, ચોરી
દૂરાચાર, કુટિલતા, સત્ય, યજ્ઞ, મહાન ક્રિતિ, ક્ષાત્રતેજ, વિદ્યા, અવિદ્યા તથ
ઉપદેશ કરવા યોગ્ય શબ્દ સાથે ઋક્, સામ, વાંજુરેંદ આદિ બધા મનુષ્યન
શરીરમાં પ્રવેશયા. ઈન્દ્ર, વિરાટ, બ્રહ્મતેજવાળા દેવતા અને કારણભૂત બ્રહ્મ

અલક્ષિતરૂપે શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. મુર્ખ નેરેન્દ્રિય અને વાયુ ઘાણેન્દ્રિયના દેવતા બન્યા. બધા દેવતા શરીરમાં જ રહેલા લાગ્યા. આથી જ્ઞાની લોકો એવું માને છે કે આ શરીરની અંદર અને બહાર બધે જ બ્રહ્મ છે. દેહવસાન થવાથી આત્મા પુણ્યવરે સ્વરૂપમાં અને પાપ વડે નર્કમાં જાય છે અને પાપ-પુણ્ય બને હોય તો પૃથ્વીને પ્રાપ્ત કરે છે. જ્યોતિંદ્રિયમાં આ બ્રહ્માંડ સ્થિત છે. અંદર-બહાર બધે જ પરમાત્મા છે. દેહ કરતા વિશેષ હોવાથી તેને સૂત્રાત્મા પણ કહેવાય છે.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્તા-૯ દેવતા : અલ્ભુદિ

અમારા વીર શર્ષાસ્ત્રધારી ઓવા હે અલ્ભુદિ ! તેમને શત્રુઓ દેખાડી ભયબીત કર્યું. અલ્ભુદિ અને ન્યબુદિ (સર્વટેવતા) બન્નેને પોતાના સ્થાનથી ઉપાડી સંગ્રહ કરો. આ બનેથી વિજેતા થયેલા શત્રુની ઉપર આકમણ કરીએ. આ બને દેવગળો શત્રુઓને ઘેરીને તેમનો નાશ કરે. તેમની પત્નીઓ રૂદ્ધન કરે છે. વિષનો આવેગ હોવાથી કરુણા નાદ કરતી તે શાંત (સંજ્ઞાશૂન્ય) બની જાય છે. હે અલ્ભુદિ ! તમે જેણો નાશ કરો છો તે શત્રુના મૃત શરીરને માંસભક્તી કીડા ખાઈ જાય છે. હે અલ્ભુદિ ! ન્યબુદિ ! તમારા દંશથી શત્રુની ભૂખાઓ નિજિય બની જાય છે. તમે શત્રુઓને માયા બતાવો. શત્રુસેનાઓને ભયબીત અને શોક સંતપ્ત કરો. તમે બને ઈન્દ્રના મિત્ર છો, અમને વિજય અપાવો. શત્રુઓને ગોતી-ગોતીને મારો, કોઈ બાકી રહે નહિ. તેમના દેહથી પ્રાણ અલગ થઈ જાવ. અમારી સેનાના કાયરોને શત્રુઓની હાર બતાવવા તેમની સેના સામે લઈ જાવ. શત્રુઓને અંતરિક્ષમાં ઉત્પાત બતાવી ભયબીત કરો. હે શત્રુઓ ! તમે ઈન્દ્રાજિન, ધાતા, મિત્ર, પ્રજાપતિ આદિ નિયંત્રિત કરો. હે દેવો ! અમે યુદ્ધમાં વિજયી થઈએ અને પછી અમારા સ્થાને પાછા ફરીએ.

સૂક્તા-૧૦ દેવતા : ત્રિષણ્ય

હે સેના નાયડો ! સંગ્રહ માટે કટિબદ્ધ બની આગેકૂચ કરો. હે દેવો ! રાક્ષસો અને શત્રુઓને ભગાડી દી. હે શત્રુઓ ! ત્રિષણ્ય દેવતા તમારા રાજ્યને દંડનીય માને. હે ત્રિષણ્ય ! ધાવાપૃથ્વી – અંતરિક્ષ ઉપર ખરાબ કામ કરનાર મનુષ્યો ઉપર તમે નજર રાખો. તમારા દળના માંસભક્તી પક્ષીઓ શત્રુ ઉપર તૂટી પડો. ત્રિષણ્ય દેવતાની સેના દ્વારા અમે શત્રુ ઉપર વિજય

મેળવીએ. હે અલુદિ ! હે કૃત્યા ! આ ચાર પગવાળી ગાય શત્રુ ઉપર બાણરૂપે પડે. તે સાક્ષાત કૃત્યા જ બની જાય. માયારૂપી ધૂમાડાથી શત્રુસેનાની અંખોને ઢંકી દો. નગારાના ઘનિથી તેમના કાન બહેરા બની જાય. હે બૃહસ્પતિ ! તમારી પાસેથી ઈન્દ્ર અને બ્રહ્માએ લીધેલી બાજુ ફેંકવાની (સંધાન કિયા) શક્તિ વડે અમે દેવ-આખ્વાન કરીએ છીએ, તેઓ આવીને અમારી સેનાને વિજયી બનાવે.

હે બૃહસ્પતિ ! અંગિરાપુત્ર બૃહસ્પતિ દ્વારા નિર્મિત વજથી, મંત્રબળથી, અમે શત્રુ સેનાનો સંહાર કરીએ છીએ. હવિ પ્રાપ્ત કરનાર ઈન્દ્રાદિ દેવતા શત્રુ પર વિજય મેળવીને આવી રહ્યા છે. અમારા હવિથી નિષ્ઠાન્વિ દેવ તૃપ્ત થાવ. ઈન્દ્ર, વાયુ, સૂર્ય, ચંદ્ર શત્રુઓને પરાજિત કરો.

હે ત્રિભુન્વિ ! પૃથ્વાજ્ય દ્વારા શત્રુઓને ભગાડી મૂકો. હે ન્યબુદ્ધિ ! માયા વડે શત્રુને કર્તવ્ય-શાન-શૂન્ય કરો. શત્રુઓને શોદી-શોદીને મારો. બધા શત્રુઓને મારો. તેમનું કૂતરા-શિયાળ ભક્ષણ કરો. અમારી સેનાની નાળુક આવનારી શત્રુ સેના ધાયલ થાવ. વજ વડે ઈન્દ્ર અમારા શત્રુઓનો સંહાર કરો.

*

૦૭૫ બારમો કાંડ ૭૫૦૦

• પણેલો અધ્યાય •

ખૂકત-૧ દેવતા : ભૂમિ

બ્રહ્મ, તપ, સત્ય, યશ, દીક્ષા, બૃહત જળ-પૃથ્વીના ધારક છે. હે જીવોનું પાલન કરનારી પૃથ્વી ! અમને પણ સ્થાન આપો. સર્વસાધન-સામર્થ્ય-સંપન્ન પૃથ્વી, અમારી ક્રમના પૂર્ણ કરો. પૃથ્વી અમને જો-અન્ન મુક્ત કરો. તેજ અને ઐશ્વર્ય આપો. સંસારની આશ્રયરૂપ, અભિની ધારયિત્રી પૃથ્વી અમને દ્વય આપો. દેવરક્ષિત પૃથ્વી અમને રાષ્ટ્રબળ, મધુર-ધન અને વર્યર્સવ આપો. જ્યાં દિવસ-ગતી થાય છે, જેને અચિદ્દન્યે બનાવી છે, તિષ્ણુએ જેના ઉપર વિકમણ કર્યું, ઈન્દ્ર જેને શત્રુહિન બનાવી તે પૃથ્વી મને દૂધ સમાન સારરૂપ તેજ આપો. હે પૃથ્વી તારા પર્વત, જંગલ, હિમ પ્રદેશ અમને સુખ આપો. હું ક્ષયરહિત બનીને પૃથ્વી ઉપર પ્રતિષ્ઠિત બન્નું પૃથ્વીની નામિ ઉપર ઉત્પન્ન થનાર પોષક પદાર્થ અમને પ્રાપ્ત થાવ. માતા-પિતારૂપ ભૂમિ અમને પુષ્ટ ચરિતર કરો. યજ્ઞ

વડે વૃદ્ધિ પામનાર પૃથ્વી અમારી પણ વૃદ્ધિ કરો. પૃથ્વી અમારા શત્રુઓનો નાશ કરો. સૂર્યનાં ડિરણો અમને મુહૂરતવાણી અને સંતાન આપો. ઈન્દ્ર પૃથ્વીની રક્ષા કરો, અમે પૃથ્વીના પ્રિય બનીએ, કોઈ અમારું દેખો ન બને. જળ, પૃથ્વી, પુરુષ, પશુ, સ્વર્ગ, મનુષ્ય, અંતર્દ્દીક્ષસ્થ અજિન અમે પ્રદીપ્ત કરીએ છીએ. પૃથ્વી અમને વૃદ્ધાવસ્થા સુધી જીવિત રહેવા લાયક બનાવો. હે ગંધવતી પૃથ્વી ! તમારી ગંધ વડે અમને સુરભિત કરો. જે ગંધ કુમળમાં છે, સ્ત્રી-પુરુષો, કન્યામાં, પશુઓમાં છે તેનાથી અમને ગંધવાન બનાવો. મારો કોઈ શત્રુ રહે નાહિ. હિરાણ્યવક્ષા, ધમાંશ્રિતા, ક્ષમા તૃપિણી, પવિત્ર, પોષક અન્ન-બળ ઘારિણી પૃથ્વીને નમન. હે પૃથ્વી ! તમારી બધી દિશાઓમાં વિચરણ કરવાની શક્તિ આપો, તમે બધી દિશાઓમાંથી અમારી રક્ષા કરો. મારી વણનિશક્તિ આજીવન નાટ ન થાવ. અમે ઉંઘમાં પણ હિંસાનો ભોગ ન બનીએ. બધી ઋતુઓ, રાત્રી-દિવસ, વર્ષ અમને સુખદ રહો. જે પૃથ્વીમાં ઈન્દ્રનું વરણ થયું છે, જે વીર્યવાનને આવિન રહે છે, જેના ઉપર વેદમંત્રાનું ગાન અને સોમપાન થાય છે, યજ્ઞ થાય છે, દેવપૂજન થાય છે, તે અમને અમિત ધન આપો. જ્યાં નૃત્ય, સંગ્રામ, રૂધન, હુદ્ધિત્વવાદન, પંચકૃતિ થાય છે, જે હિંસક પશુની ડિડાસ્થલી છે, અનેક ધર્મ-ભાષા બોલનારાની આશ્રય સ્થળી છે તેને અમે નમન કરીએ છીએ. અમને ધન-બળ આપો અને અમારું કલ્યાણ કરો. રાક્ષસ પિશાચાઈ, શત્રુઓ, હિંસાકાર નારાને અમારાથી દૂર રાખો. જે પૃથ્વી ઉપર દ્વિપદ પક્ષી ફરી રહ્યા છે, વાયુ ધૂળ ઉડાડે છે, અજિન પ્રદીપ્ત થાય છે, વર્ષ થાય છે, દિવસ-ચાન્તી થાય છે તે અમારી ચિનતવૃત્તિને સુંદર કરો. હે પૃથ્વી ! ગ્રામ, જંગલ, સભા, યુદ્ધ-મંત્રશા બધાં કાર્યમાં અમે તમારી વંદના કરીએ છીએ. હું વેગવાન, યશરસી બનું, પૃથ્વી મારો પક્ષમાં રહે, મારી કામના પૂર્ણ થાવ. હે પૃથ્વી ! અમે તમને હવિ આપતા રહીએ, રોગ રહિત બનીએ, દીઘાયુ બનીએ અને મંગળમાં પ્રતિષ્ઠિત થઈએ.

• જીજે અધ્યાય •

સૂક્તા-૨ દેવતા : અજિન અને મંગ્રોકત

હે અજિન ! મનુષ્ય-પશુઓની યક્ષમા (ક્ષયરોગ) દૂર કરો, પાપ-હુભિવાના નાટ કરો. અમે શત્રુ, નિત્યત્વ અને મૃત્યુને દૂર કરીએ. હે અજિન ! વર્ષ, ભ્રાષ્ટાસ્પતિ, રૂદ્ર, ભ્રાણ, સૂર્યો સો વર્ષનું જીવન પ્રાપ્ત કરવા તમને પ્રદીપ્ત કર્યા

હતા કલ્યાદ (પ્રેતદાહક) અજિનને અમે દૂર કરીએ છીએ. જાતવેદા અજિન અહીં પ્રતિષ્ઠિત થઈને દેવો માટે હવિ વહન કરે. ગાહીપત્યાજિન પિતૃઓનો ભાગ થઈને તેમના લોકમાં સ્થિત બને. હે કલ્યાદ અજિન ! તમે પિતૃભાન માર્ગથી પ્રવૃદ્ધ થાવ. પવિત્રતપ્રાદ અજિનદેવ, શુદ્ધ થવા માટે શવાજિને પ્રદીપ્ત કરે છે, ત્યારે તે પોતાના પાપનો ત્યાગ કરે છે. શવ-ભક્ષકાજિનમાં અમે અમારાં પાપોને ઘોઇએ છીએ. કલ્યાદ જે પશુઓમાં વ્યાપ્ત છે તેને દૂર કરીએ છીએ. હે પુરુષો ! માથાનો રોગ સીસું અને નડ નામના ઘાસથી દૂર કરો. હે મૃત્યુ ! દેવયાનથી જુદો માર્ગ છે ત્યાંથી જાવ, વાણી મૃત્યુ દૂર કરનારી શક્તિથી યુક્ત બનો.

હે મનુષ્યો ! તમે મૃત્યુને પથ્યરથી દળાવો, મંત્ર-કવચ ધારણ કરો અને સો વર્ષ જીવો. ત્વષા તમને દીર્ઘ જીવન પ્રદાન કરે. આ પાણાજા નટીને પાર કરો, પાપને તેમાં નાંખો. હે અજિન ! દેવસ્તવન કરો. અમે સો હેમત સુધી સંતપનયુક્ત રહીએ. મૃત્યુના લક્ષણે અમિત કરનારા ઋષિ પૂજાર્યા છે. તમે પણ મૃત્યુને બગાડો. આ સ્ત્રીઓ સુંદર પતિથી યુક્ત રહે, વિદ્ધાન બને, અલંકારોને ધારણ કરે, સંતાનોત્પત્તિ માટે મનુષ્ય યોજિમાં જ રહો. અમે આને દીર્ઘયુભનાવીએ છીએ. હે પિતૃઓ ! હઠમાં વ્યાપ્ત અજિન અમારાથી અને અમે તેમનાથી દેષ ન કરીએ. જે કલ્યાદ અજિનનો ત્યાગ નથી કરતા તેમને કથ્ય થાય છે. તે યજનો અધિકારી રહેતો નથી. તેનું તેજ અને ઔચ્ચય નાચ થાય છે. હે અજિન ! કલ્યાદને અમારાથી દૂર કરો. અજિનદેવ મનુષ્યોના મધ્યસ્થી છે. તે જીવિતોનું આયુષ વધારે છે. આ અજિનની સ્તુતિ કરો. તે તમને પાપમુક્ત કરે, કલ્યાણપ્રદ બને, પુત્ર-નૌત્રાહિથી યુક્ત કરે. હે અજિન ! તમારી આરાધના સરળ છે. તમે અમને નિરોગી રાખો છો. ધનેચાથી જે કલ્યાદ અજિનની સેવા કરે છે તે વિફળ બને છે, અધોગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. આ અજિન માટે અહં હવ્ય છે. જે ગાહીપત્યઅજિનને અર્પિત છે, દેવયાન માર્ગમાં પ્રવિષ્ટ થાય છે તેમને જ હું ચિરાયુ બનાવું છું.

• શ્રીજો અદ્યાય •

સૂક્ત-૩ દેવતા : સ્વર્ગ, ઓદન, અજિન

હે પુરુષાર્થી પુરુષ ! આપ અધિકારપૂર્વક આ ચર્મસન પર બિરાજો. પહેલા જે દંપતી આ પ્રક્રિયા કરી ચૂક્યા છે તેમના જેવું જ ફળ આપને પ્રાપ્ત

થાવ. આ અન્નના (ઓદન) પ્રભાવથી આપ બને પરસ્પર મળીને રહો. તમે યક્ષથી પવિત્ર બન્યા છો. હે દંપત્તિ ! જે જળ વડે ઓદન રંધવામાં આવે છે તે જળના અમૃતંશનું તમે સેવન કરો. ઘાવા પૃથ્વીમાં પજમાન જે લોક મેળવે છે તેમાંથી મધુમય લોકમાં સંતાનથી સંપન્ન તમે વૃક્ષવસ્થા સુધી રહો. તમે જે પરિપક્વ ઓદન અજિનમાં રાખ્યા છે તેની રક્ષા કરો. તમે દક્ષિણાવર્ત બનીને આ પાપની પરિકમા કરો. યમરાજ તમારું કલ્યાણ કરો. પથ્યમ દિશાના સ્વામી સૌમ છે. આ દિશામાં ઓદન રાખો. શ્રેષ્ઠ ફળ મેળવો. પ્રજાયુક્ત ઉત્તર દિશા અમને શ્રેષ્ઠતા આપો. આ પૃથ્વી અટલ, વિરાટ છે. અમને સુખ આપો, મુખોનું મંગળ કરો, રંધેલા ઓદનની રક્ષા કરો. હે પૃથ્વી ! આ ઓદનને આવિંગન કરો. હે ઓદન ! તમે કલ્યાણપ્રદ બનો. તેત્રીસ દેવતાઓ દ્વારા તે સેવનીય છે. અમને તે સ્વર્ગમાં પહોંચાડો. હે વનસ્પતિ ! પાપથી ઉત્પન્ન શોક તમને દૂર કરનાર મધુર શબ્દ કરો. હે ઓદન ! પરલોકમાં તમે અમારી સાચે પ્રગટ થવા આપજો. હે ધાન્ય ! પથ્યર વડે તમારા છોડા દૂર કરો. હે મૂસળ ! તું પૃથ્વીમાંથી બનેલું છે, પૃથ્વી ઉપર તમને મારીએ છીએ. હે ઓદન ! મુસળથી તને જે પીડા થાય છે તેના કારણે છોડાથી વિમુખ થા. અમે તને અજિનમાં અર્પિત કરીએ છીએ. અજિન પાચનકર્મમાં તમારા રક્ષક છે. ઈન્દ્ર, વરુણ, મરુદ્રગાંધા, સૌમ બધી દિશાઓમાંથી તમારી રક્ષા કરો.

હે જળ ! દંપત્તિ દ્વારા લાવવામાં આવેલ ઓદનનું પાચન કરો. જે રંધાઈ ગયા છે તેને લઈ લો. ઓદન માટે નવી કુશા પાથરી દો. દેવતા તેના પર બેસીને ઓદન ગ્રહણ કરો. હે દેવો ! તમે આ ઓદન માટે ધ્વનિ કરો. હે દંપત્તિ ! તમને આ મહિમાવાન ગમનશીલ ઓદન સ્વર્ગમાં સ્થાન આપાવશે. હે જ્યા (પલ્લી) ! તું આ ઓદન રંધે છે. તું જો આ સંસારમાંથી પતિની પહેલા ચાલી જાય તો સ્વર્ગમાં બને મળી જશો. તમે બને એક જ લોકમાં રહો અને ઓદન પણ તમારી સાચે રહો. વાસ્ક ઓદનની મધ દ્વારા મોદી ધાર થાય છે. તેમાં અમૃત રહેલું છે અને સ્વર્ગમાં તે રોકાય છે. નિધિ રક્ષક પજમાન તેની કામના કરે છે અને સ્વર્ગમાં પહોંચવા માટે ત્રણ કાંડ સહિત આ ઓદન સ્વર્ગરીહી બને છે. મારા કર્મફળમાં બાધક રક્ષસોને હે અજિનદેવ તમે વ્યાચિત કરો. અંગિરાઓ અને આદિત્યો માટે આ વૃત્તયુક્ત ઓદન ૨૪ કરું છું. બ્રાહ્મણના પવિત્ર હાથ તેને સ્વર્ગમાં પહોંચાડો. પ્રજાપતિએ જે ઉત્તમ કાંડ દ્વારા ફળ પ્રાપ્ત કર્યું તે કાંડને મેળવી લીધો છે. તેને ધી વડે સિંચો.

આ દૃષ્ટયુક્ત ભાગ અંગિરાનો હારેને દેવતાઓને સોંપીએ છીએ. અમે પરસ્પર દીન, પ્રદીન કાર્ય અને જી પણ અલગ ન થઈએ. રંધનાર હું પણ તેને આ દીનમાં આપી રહ્યા કાર્યમાં મારી પણી પણ જોડઈ છે. કુમારાવસ્થાનો પુત્ર પણ જોણ અમે આ ઉત્તમ વજ્ઞાનનો રહ્યા દાનાદિ કર્મો માટે કરીએ છીએ. પૂર્ણપાત્રમાં રાખ્યું છે તે જ રંધનારને પુનઃ મળી જશે. હે યજમાન ! હે માટે પ્રિયથી પ્રિય કર્મ તમારા માટે કરીએ છીએ.

તમારો દ્વિતીય કરનાર નક જાવાદિ ધન, આયુ, પુરુષાર્થ અમારી પાસે આવો, મૃત્યુ દૂર થાવ. જોડક અજિન અને જળ સેવન કરનાર અજિન બન્નેને એકબીજા બનાયાનું તાપ, સુવર્ણ અને અન્ય પદાર્થ રસોઈ કરનારને મળે છે. ॥૧॥ તમે તમારમાં ક્ષમાશક્તિ ધારણ કરો. આ ઓદનની ઉપર વસ્ત્ર ॥ તમે જુગારમાં, યુદ્ધમાં, ધનકામનથી જે ખોડું બોલવું પડજું હોય તો યજમાન તંતુઓવાળા વસ્ત્રથી ઢંકેલા પાત્રમાં નાણી દો. હે ઓદન ! ॥ વડે પુષ્ટ થાવ છો, આ યજમાનને સ્વર્ગમાં પ્રાપ્ત થશો. અમે તમને ॥૨॥ અજિન, અસ્તિ સર્પ, તિરશ્ચી સર્પ અને યજમાનને આપીએ છીએ. તમારે ત્વાથી જાવ ત્યાં સુધી આની રક્ષા કરો અને વૃદ્ધાવસ્થા સુધી સુધી પ્રાપ્ત કરાવો. મૃત્યુ પછી તે અમને સ્વર્ગમાં પ્રાપ્ત થાય. અમે તેને ॥૩॥ સોમ, સ્વજનામક સર્પ, અશાનિ, ધૂત, વિષ્ણુ, કલ્યાણી સર્પ, શીરોપદિઓ, ઉદ્ઘ દિશા, બૃહસ્પતિ, શિશ્વિર સંપને આપીએ છીએ. હે રથા સુધી સૌભાગ્યરૂપે અમને પ્રાપ્ત કરાવો. મૃત્યુ પછી તે અમને પ્રાપ્ત થાવ અને ત્યાં અમે આનંદ ભોગતીએ.

• ચોદ્યાય •

શૂક્રા-જ દેવતા : વશા

જે પુરુષ ઋષિ કે બ્રાહ્મણોનું ગવા છતાં દેવતાઓ નિમિત્તે ગોદાન આપતો નથી તે પોતાના સંતાનોને કરે છે અને પશુ-રહિત બની જાય છે. જે બ્રાહ્મણના મંગવાથી દાઢે તે સંતાનાદિથી સંપન્ન થાય છે. વશા દેવતાઓ બ્રાહ્મણો માટે જ જાણ છે. આપણા રક્ષા માટે બ્રાહ્મણને

દાન આપવું જોઈએ. જે દાન નથી આપતા તે અદાનીના અંગ-પ્રત્યંગના પદાથો અને સંતાનોનો વિનાશ થાય છે, અને તેની ઉપર આપત્તિ આવે છે. તે કુરુપ અને રોગી બને છે તેમજ તેનો અનર્થ થાય છે. જે વશાને પરમપ્રિય સમજે છે, તેમના માટે આ દેવતાઓની ગાય વશા, ભ્રાહ્મજ્ય બને છે. જે તેનું દાન બ્રાહ્મણોને નથી કરતા, તેમનો દેવતાઓ દ્વારા નાશ થાય છે. હે શરદ ! ત્રણ વર્ષ સુધી વશાને ધરોહર રૂપે રાખીને તેનું દાન કરવા બ્રાહ્મણની શોધ કરવી જોઈએ. જે માંગવા છતાં વશાનું દાન નથી કરતો તેને હૃદમન દશા જકડી લે છે. વશાનું દાન કરનારને અઠળક ફળ મળે છે. જે દેવ ધરોહર સમાન વશાને પોતાના ભાગ્યથી ઉત્પન્ન માની લઈ દાન કરતો નથી તે પશુઓના કોઇધનો ભોગ બને છે. વશા વિદ્વાન બ્રાહ્મણો માટે જ છે જે વિદ્વાન સિવાયના અન્યને આપી દે છે તેના માટે પૂઢ્યી હુંગમ બની જાય છે. જે દાન નથી કરતો તેને વશા સંતાનહિત અને અત્યાયુ બનાવી દે છે. પિતૃઓ માટે સ્વધા, દેવો માટે યજ્ઞ અને વશાનું દાન કરનાર ક્ષત્રિય વશાના કોઇધને પાત્ર બનતો નથી.

રાજન્યની માતા વશા છે. વશા યજમાન પારો રહીને દાતાને ભીજ આપે છે. યાચના કરવા છતાં વશા ન આપનાર નક્રમાં જાય છે. કુદ્ર વશા વ્યક્તિને ખાઈ જાય છે. વશાને જે પોતાની માની લે છે તેના પુત્ર-પૌત્રાદિને લઈ લેવાની બૃહસ્પતિ ઈચ્છા કરે છે. વશા તેના માટે વિષનું દોહન કરે છે. દેવતાઓને હવિ રૂપે વશા આપવામાં આવે છે. દેવતાઓએ યજ્ઞથી વશાને બનાવી. દેવોએ નારદને કહ્યું કે – આ વશા, અવશા છે, પરંતુ નારદે તેને પરમવશા ગણાવી. હે બૃહસ્પતિ ! જે અબ્રાહામ ઐચ્યં ઈચ્છે તેણે વશાનું પ્રાશન કર્યું જોઈએ નહિ. વશાઓના ત્રણ પ્રકાર છે – વિલીપી, સૂત વશા અને વશા. તેને બ્રાહ્મણને આપવામાં ન આવે તો પ્રાગપતિ કુલ્બ થાય છે. ઈન્દ્ર માંગે તોપણ જે વશાનું દાન નથી કરતો તેને દેવતા અહ્ંકારમાં લપેટી મિટાવી દે છે. જેઓ ગોસ્વામીને આપવાની ના પાડે છે તેઓ તુદ્યાયુધના લક્ષ્ય બને છે. હુત કે આહૃત વશાનું ભક્તાણ કરનાર આ લોકમાં હુંગતિ પામે છે.

• પાંચમો અદ્યાય •

સૂક્તન-૫ દેવતા : ભક્ત ગવી

તપ રચિત ગૌને બ્રાહ્મણ શ્રમપૂર્વક પ્રાપ્ત કરે છે. તે સત્યાશ્રય અને યશ-સંપત્તિથી પૂર્ણ કરે છે. તે શ્રદ્ધાન્દિકા-રક્ષિત અને યજ્ઞ-પ્રતિષ્ઠિત છે.

ક્ષત્રિય તેની તરફ દાણી નાખવી મૃત્યુસમાન ગણ્યા છે. તેના દ્વારા બ્રહ્મપ મળે છે. આવા બ્રહ્મગવી સારે અપહાર કરનાર ક્ષત્રિયના વીર્ય, લક્ષ્મી અને ઐશ્વર્ય ભાગી જાય છે.

(૨) બ્રહ્મગવીના અપહારક ક્ષત્રિયના ઓજ, તેજ, બળ, વાર્ષિ ઈન્દ્રિયો, ધર્મ, લક્ષ્મી, આયુ, રૂપ, યશ, જ્ઞાન, શક્તિ, દીપ્તિ, વીર્ય, દૂધ, રસ અન્ન, અજિન ક્રહ્ત-સત્ય અને પ્રજ્ઞા બધું જ છીનવાઈ જાય છે.

(૩) આ બ્રહ્મગવી વિકરણ હોય છે અને હિંસાત્મક પાપના વિષય તે કૃત્યારૂપ બની જાય છે. તેના બધા મૃત્યુદાયક કારણ અને વિકરણ કર્યાપક બને છે. બ્રાહ્મજ્ઞ પારોથી ગાય છીનવી લેવાથી મૃત્યુ-નંધનમાં બાંધું લે છે. સેકડો પ્રકારના સંહારક શરૂત્રો હોય છે. તે અજિનની ઉપર ઉઠે એ અને વજની જેમ દોટ મૂકે છે. મહાદેવનું આયુધ બની જાય છે. તે 'હિ' શબ્દ કરે છે, પૂંછિંગ ઘુમાવે છે, કાન હલાવે છે અને મૃત્યુ-સંદર્ભ ઉગ્ર રૂપ અને કથોત્પાદિકા બની જાય છે. તેને મારવાથી દુગ્ધતિપ્રદ અને મૃત્યુદાયક વ્યાપિકારક બને છે. અનુપકારક બનીને તે પ્રાણનો નાશ કરી દે છે.

(૪) બ્રાહ્મજ્ઞની અપહૃત ગાય પુત્ર-પૌત્રાદિનું વિભાજન અને છેદન કરે છે. હરણ કરતી વખતે અસ્ત્રરૂપ અને હરણ કર્યા પછી ક્ષીણ કરનારી હોય છે. પાપરૂપ બનનારી ગાય કઠોરતા ઉત્પન્ન કરનાર બની જાય છે. તેરની જેમ જીવનમાં સંકટ બિન્દુ કરી દે છે. પ્રાશન કરવાથી તે દરિદ્રતા ઉત્પન્ન કરે છે. પ્રાશન કરી લીધા પછી દુગ્ધતિ આપનારી અને પાપદેવી નિષ્ણતિ બની જાય છે. બ્રાહ્મજ્ઞને તુકસાન કરવાથી બ્રાહ્મજ્ઞની ગાય ઈહલોક અને પરલોક બન્નેમાં હાનિકારક બને છે.

(૫) ગાયને પીરિત કરવી તે કૃત્યારૂપ છે. તેને છાણ મિશ્રિત, અધ્ય કાચું ખાવાનું આવવું તે પ્રતિજ્ઞા અધૂરી રાખવા સમાન ઘાતક બને છે. અપહરણ કરાયા પછી તે વશા નથી રહેતી, પરંતુ કવ્યાદ અજિન બનીને અપહરકરતને ખાઈ જાય છે. તેના બધા જોડકાંપોને છિન્નમિન્ન કરી નાખે છે. તેના પિતા-બાંધવોનું છેદન અને માતા-બાંધવોને અપમાનિત કરે છે. અપહૃત વશાને જો પાછી આપવામાં ન આવે તો તેવા ક્ષત્રિયના ઘરમાં બધા વિવાહિત ભાઈઓનો નાશ કરે છે અને સંતાનહિન બનાવે છે.

(૬) અપહરણ કરનાર ક્ષત્રિયને ગાય ભસ્મ કરી દે છે. તેની ચિત્તા એ તેની સ્ત્રી છાતી ઝૂટે છે અને તુદન કરે છે. તેના ઘરમાં શિયાળ ધૂમે

છ. હે ઓગિરસ ! તમે અપહરણકર્તાનો નાશ કરો. હે ગૌ ! તું કૃત્યારૂપ, મૃત્યુરૂપ બનીને દોડ અને અપહરણકર્તાના તેજ, કામાદિનું હરણ કર.

બાબણને નુકસાન કરનારના આયુષ્ણને છીનવી લો અને તેને પરલોકમાં મોકલી દો. બાબણના શાપથી તું અપહર્તાના પગની બેડી બની જાય છે. તેનું શિર કાપી નાખો. અજિન તેને ભર્સમ કરી દે.

(૭) હે અધ્યો ! તું અપહરણકર્તાને કર્ડ, ભર્સમ કર, સમૂળ નાશ કર. તેના મસ્તક-ખભાને વજથી કાપો, તેને પાપલોકમાં મોકલી દો. તેના સોમને કાપો, ચામરી ઉછેડી નાખો, માંસ કાપો, નખ ઉખાડી દો, હાડકને સણગાવી દો, મજાને ક્ષય થાવ, સાંધાઓને ઢીલા કરો, વાયુ તેને ઘાવાપૃથ્વીમાં ફંગોને, કટ્યાદ અજિન તેને ભર્સમ કરો. સૂર્ય તેને સ્વર્ગમાંથી કાઢી મૂકે અને ભર્સમ કરી દે.

*

જ્ઞાનો તેરમો કાંડ હુંઠા

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : અધ્યાત્મ, આદિત્ય, મરુત, અજિન આદि

અંતરિક્ષમાં છુપાયેલ હે સૂર્ય ! તમે ઉદ્દિત થાવ, પ્રિય-સત્યવાણી યુક્ત બનો, આ રાષ્ટ્રમાં આવો. સંસાર પ્રકાશક-ભરણકર્તા સૂર્ય રાષ્ટ્રને પુષ્ટ કરે છે. જળમાં રહેનાર બળપ્રદ અન્ન પારો તમે જાવ અને એરે તથા રાષ્ટ્રના બેપગા-ચોપગા જીવો, જળ-ઔષધિને પુષ્ટ કરો મરુદગણો ! સુરવાદુ પદાર્થોથી તુષ્ટ થનારા તમે વર્ષક છો, શત્રુ-નાશકર્તા છો. સૂર્ય ઉદ્ય થવા પછી ઊંચે જઈ રહ્યો છે, તે છ ઉર્વિઓને રણિથી સ્પર્શ કરે છે. રાષ્ટ્ર પર સૂર્ય ઊંઘ્યો છે, યુદ્ધનો ભય કરીશ નહિ. ઘાવાપૃથ્વીને સૂર્યે પ્રગટ કર્યા છે અને દઢ કર્યા છે. પ્રજાપતિએ તેમાં તંતુઓને નાંખી બળયુક્ત બનાયા. અંતરિક્ષાદિ લોકને સૂર્યે જ બનાયા છે. દ્વોએ તેમને પુષ્ટ કર્યા. આરોહી અને પ્રરોહી, લતાઓ વગેરેને ઉત્પન્ન કર્યા, બધા શરીરોને પુષ્ટ કર્યા. સૂર્ય દ્વારા તમે પ્રાણીઓનું ભરણપોષણ કરો, છો, કર્મો દ્વારા સંવુદ્ધ થાવ છો, આથી સૂર્યના રાજ્યમાં સચેત રહો. સૂર્ય તમારી પારો આવે છે. ઊંચે જઈ બધા રૂપોને પ્રગટ કરે છે. તેના તેજથી અજિન જ્યોતિરમનિ બને છે. તે ફળોને પ્રગટ કરે છે. ઘૃતથી

આહુત, ઈષ્ટાપૂરક, સોમ પુષ્ટ જાતવેદા અજિન અમારો ત્યાગ કરશો નહિ. અમને સંતાન-ગવાટ ઘનથી પુષ્ટ કરો. યજ્ઞ પ્રગટ કર્ત્વ, યજ્ઞ મુખ સૂર્ય નિમિત્તે આહુતિ આપું છું. પ્રસાન દેવતા સૂર્યની સમીપ જાય છે. અમને સંગ્રામ-નિમિત્તે ઊંચે વઈ જાવ. યજ્ઞપોષક સૂર્યનું રેજ યજ્ઞ દ્વારા અમે પ્રાપ્ત કરીએ. છીએ. હે અજિન ! બૃહતી-પંક્તિ આહિ છંદ અને વષટકાર તથા સૂર્ય સમાન રેજ તમારામાં પ્રવિષ્ટ થઈ ગયું. સૂર્યિતેજ ધાવાપૃથ્વી અને સ્વર્ગને સ્પર્શ કરે છે. હે વાયસ્પતિ ! હે પ્રજાપતિ અજિન ! પૃથ્વી અમારા માટે સુભદ્રાયિની બનો. પ્રાજ્ઞ અમારી સાથે મિત્રતા કરે, નિતુઓમાં મિત્રભાવથી સ્થિર રહે.

સૂર્ય સ્વતેજથી આયુષ્ય ધારણ કરાવે. અમારું મન પ્રસાનાતામય રહે. અમારી ગૌશાળામાં ગાયો અને ગૃહમાં સંતાન ઉત્પન્ન થાઓ. હે રાજા ! અજિન, મિત્રાવરુણ તમને પુષ્ટ કરે, શત્રુઓ તમારા વશમાં થાઓ. હે સૂર્ય ! પૃથ્વી તમને ધારણ કરે છે. તમે જળમાં કલ્યાણ માટે ગમન કરો છો. સૂર્યના રથના અંશ વેગવાન અને જ્યાનવાન છે. તેઓ સૂર્યરથને સરળતાથી ખેંચીને પૃથ્વીને સ્વર્ગમાં લાવે છે. અજિનદેવ ધાવાપૃથ્વીને સ્થિર રાજે છે, તમારા બળથી જ દેવતા સૃષ્ટિ રચે છે, સૂર્ય સમુહમાંથી ઉપર પામી આકાશમાં ઉપર જાય છે. અજિન પ્રાદિપત થાઓ, ધી વડે વૃદ્ધિ પામે છે, તે શત્રુઓના સંહારક છે. અમે કલ્યાણ અજિનથી શત્રુઓને બાળીએ. છીએ. હે ઈન્દ્ર ! હે અજિન ! અમારા શત્રુઓને મારો, ભર્મ કરો. અજિન, બૃહસ્પતિ, સૂર્ય, મિત્ર, વરુણ તમે અમારા શત્રુઓને નષ્ટ કરો, તે ધોર અંધકારને પ્રાપ્ત થાઓ. વિરાટના વત્સ સૂર્ય અંતરિક્ષમાં ઉપર જાય છે. હે રાજા ! તમે પૃથ્વી ઉપર અધિક્ષિત છો, અમૃત ઉપર અધિક્ષિત રહીને પ્રજાનું પાલન કરો. સૂર્ય અને રોહિતદેવ તમારા રાખ્યને સમૃદ્ધ કરે. હે સૂર્ય ! તમે દિશા, પ્રાદિશાઓમાં ગમન કરો છો, મનુષ્યો અને પશુઓમાં ઘૂમતા રહો છો. અમે પણ તમારા જેવા યશથી સમૃદ્ધ બનીએ. તમે લોકપરલોકમાં ઘૂમો છો, સર્વજ્ઞ છો, બધા પ્રાજીઓ તમને અને તમે બધાને જુઓ છો. અજિનને પ્રજલ્યાલિત કરો છો. જૌ (ઉષા) શુભવર્ષા છે, તે અંતરિક્ષમાં એકપદી છે, આદિત્યને મળી દ્વિપદી દિશાઓને મળી ચતુર્ભાઈ અને દિશા-વિદિશા-સૂર્યને મળી નવપદી બનો છો. સૂર્ય ધાવાપૃથ્વી અને જળના સાક્ષી છે. પ્રાજીઓના સૃષ્ટિ યજ્ઞનો પ્રારંભ થયો, પૃથ્વી વેદી બની, સૂર્ય અજિન બન્યો, પુરુષે પ્રકાશનું આધાન કર્યું, પર્વતને પૂય બનાવ્યા,

રોહિતના મંત્રથી અજિન પ્રાણિત કર્યો અને યજાનો આરંભ થયો. સૂર્યાત્મક સ્વર્ગની કામનાવાળા મંત્રો વડે આહુતિ આપી, અજિનને પ્રજ્વલિત કરે છે અને અજિનનું પૂજન કરે છે. અન્ન, જળ અને સૂર્યમાં બિન્ન-બિન્ન અજિન રહેલા છે. પુરુષે મંત્રોથી બધાનું પૂજન કર્યું. ઠિંડ અને બ્રહ્માણ્યપતિના કૃપાપાત્ર પુરુષ જ મંત્રથી પ્રગટ થયેલા અજિનનું પૂજન કરે છે. પૃથ્વીની વેદી, આકાશની દક્ષિણા, દિવસમાંથી અજિન અને વર્ષા જળમાંથી દી બનાવી રોહિતહેવ દ્વારા સૃષ્ટિયજી કર્યો. સ્તુતિઓથી સમા બનેલા અજિનએ પર્વતોને ઉન્નત કર્યા. રોહિતે પૃથ્વીને કંધું - ભવિષ્યમાં જે કોઈ ઉત્પન્ન થશે તે તમારામાં જ પ્રાદુર્ભૂત થશે.

જે સૂર્યની તરફ મોં રાખીને મૂત્ર-ત્યાગ કરે છે, ગાયને પગ વડે સ્પર્શ કરે છે, અજિનની વચ્ચમાંથી નીકળે છે તેના મૂળને હું કાપું છું. તેના ઉપર છાયા કરતો નથી. હે સૂર્ય ! જે આપણી વચ્ચે બાધક છે તે પાપ, દુઃખવાન ! અને દુષ્કર્મમાં સ્થાપિત થાવ. હે ઠિંડ ! જે યજામાં સોમ પ્રયુક્ત થાય છે તેનાથી. અમે દૂર ન જઈએ. અમે યજાની વૃદ્ધિ કરનારા બનીએ, અમારા દેશમાં કોઈ શરૂ ન રહે.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨ દેવતા : અધ્યાત્મ, રોહિત આદિ

મહાલક્મા, સેચન સમર્થ, સાક્ષીરૂપ સૂર્યની રશિમાં ઉન્નત હોય છે. અમે રશિમાં દ્વારા દિશાઓને પ્રકાશ આપનાર લોકરક્ષક સૂર્યની સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે સૂર્ય ! હવિ આપાયેલા તમે પૂર્વથી પણ્ચિમ દિશામાં ગમન કરો છો, દિવસ-ચાત્રીને અલગ રૂપ આપો છો. તમારો યશ બધી ફેલાયો છે. તેજસ્વી સૂર્યનાં કિરણો વહન કરે છે, કિરણો તેને બલ સમૃદ્ધથી ઉપર વાલે છે, દિવસ-ચાત્રીનું માપ નક્કી કરી સૂર્ય વિચરણ કરે છે. સૂર્ય તમે જડપથી દુર્ગમ સ્થાનમાં પણ પહોંચ્યો જાવ છો. ‘આજિ’માં પ્રેરેશ કરતા પણ કોઈ તમને રોકી શકતું નથી. પૂર્વથી પણ્ચિમ સુધી પહોંચવામાં તમારો રથ અને તેને વહન કરતા સાતસો અથવા અનેક રશિમાં અશોનું મંગળ થાવ. અજિનસમાન તેજસ્વી તમારા સુંદર સાત ઘોડાને વિચરણ કર્યા પછી, છોડી નાંખીને તમે સૂર્યલોકમાં ચાલ્યા જાવ છો. અદિતિપુત્ર સૂર્ય બધા લોકમાં વિખ્યાત છે. તે

ઉદ્ય થતુ જ રૂપવાન બધા પદાર્થો કે પ્રકાશિત કરે છે. હે સૂર્ય ! ત્રિ-તાપથી મુક્ત અત્રિએ તમને માસ-સમૂહ માટે લોકમાં પ્રતિષ્ઠિત કર્યા. તમે જાતે તપ્ત બનીને બધાને પ્રકાશ આપો છો. જેવી રીતે બાળક માતા-પિતા પાસે પહોંચે છે તેવી રીતે તમે પણ પૂર્વ અને પદ્ધિત સમુદ્ર પાસે પહોંચ્યો જાવ છો. તમે તમારો રસ્તો દુષ્ટવેગી અથોથી કાપો છો અને દેવતાઓના અમૃત સેવનને રોકતા નથી. બધાં દર્શન કરી શકે તે માટે ડિરણો તમને ઉપર લઈ જાય છે અને રાત્રી પૂરી થતાં નક્ષત્રો પણ ચોરની જેમ ભાગી જાય છે. હે સૂર્ય ! તમે અંધકારમાંથી પાર કરાવનાર નૌકા જેવા છો. બધાને અંધકારમાંથી પ્રકાશમાં લાગ, પ્રકાશિત કરો છો. સર્વદ્ધા તમે બધાને જોવા માટે પ્રગટ થાવ છો. હે પોતાનાશક સૂર્ય ! તમે પુષ્યકમાંઓને કૃમાપૂર્ણ દસ્તિથી જુઓ છો અને જીવો ઉપર ફૂપા કરો છો તથા દિવસ-રાત્રીનું નિર્મણ કરી બમજા કરો છો. હે સૂર્ય ! તમે તેજસ્વી રચિતાઓવાળા રથમાં સાત હંસ્યોને રથમાં જોડી યુક્તિથી બધે જ ગમન કરો છો. સૂર્યદિવ બધાના સ્વામી છે. તેઓ પોતાના તેજથી પ્રગટ થાય છે અને ઉપર જાય છે.

અનેક મુખવાળા, સર્વદ્ધા, અનેક ભુજાઓવાળા, અચાધારણ દેવતા પોતાનાં ડિરણોથી ઘાવાપૃથ્વીને પ્રકાશિત કરી તેમનું ભરણ-પોષણ કરે છે. તંત્રારહિત ગમન કરતાં સૂર્ય જ્યારે વિશ્વામ વે છે ત્યારે તેમના બે રૂપ થાય છે. એક રૂપથી તેઓ સંસારથી ઓળખ થઈ જાય છે જ્યારે બીજા રૂપથી પ્રગટ થઈ બધા લોકને પ્રકાશિત કરે છે. તમે મહાનથી પણ મહાન છો. ઘાવાપૃથ્વી, અંતરિક્ષ, જળ બધામાં ચમકો છો. દક્ષિણાવર્ત બનતા સૂર્ય ઝડપથી પોતાનો માર્ગ કાપે છે. તમે શક્તિ અને શાનબળથી બધાને વશમાં કરી લો છો. મહિમામય, શાનદાર, પૂજ્ય સૂર્ય શોભનમાર્ગથી ગમન કરી ઘાવાપૃથ્વી, અંતરિક્ષને પ્રકાશિત કરી દિવસ-રાત બમજા કરે છે અને બધાને પાર કરે છે, તેઓ ચમકે છે, તપાવે છે, સુંદર ગમન કરનાર, જીપોર્તિમાન, અન્નપોષક અને દિશા પ્રકાશક છે. દેવતાઓના ધજારૂપ, દર્શનીય, અંધકાર-પાપનાશક, દિનકર, સર્વપ્રાણી-આત્મારૂપ, ઘાવાપૃથ્વી, અંતરિક્ષ અને બધા પ્રાણીઓમાં વ્યાપ્ત છે. અમે ઊર્ધ્વગામી, અરુણ, શોભિત સૂર્યના સર્દેવ દર્શન કરીએ. સૂર્યને અત્રિએ મેળવ્યા હતા. હે સૂર્ય ! ફૂપા કરો, અમારો વધ કરશો નહિ, અમે દીર્ઘજીવી બનીએ. સૂર્યના બને અયન નિયમપૂર્વક વર્તે છે અને દેવતાઓને પોતાનામાં લીન કરે છે. તેઓ પ્રજાપતિ, યજોનું મુખ, ચોહિત અને

સ્વર્ગ પોષક છે, સ્વગાધિપતિ છે, દિશાઓમાં ઘૂમે છે, બધા જીવો અને પૃથ્વીના રક્ષક છે. તેઓ પોતાના બે રૂપ ધરાવે છે. અમે સૂર્યનું આહ્લાદન કરીએ છીએ. જેમની દસ્તિ ક્યારેય કીણા થતી નથી. તે મહિમાવાન, પાવનકર્તા સૂર્ય બધી બાજુએ વ્યાપ્ત છે. તેઓ શાની, પૂજ્ય, સર્વદ્દિષ્ટ છે, અમારા વચનો. સાંભળો. સૂર્ય તમે નિલોકના બધાં કર્માના દશા છો. અમે આ સૂર્યનો આશ્રય ગ્રહણ કરીએ છીએ.

• શ્રીજી અદ્યાય •

સૂક્ત-૩ દેવતા : અદ્યાતમ, રોહિત, આદિત્ય

ધાવા પૃથ્વીના પ્રગટકર્તા, સર્વલોકના આચાર્યાદક, સર્વદિશા પ્રકાશક, ઋતુ અનુસાર વાયુ ચલાવનાર, સમુદ્રોને પ્રભાવિત કરનાર સૂર્યનું જે અપમાન કરે છે અથવા બ્રાહ્મણનું જે અપમાન કરે છે તેને હે રોહિત દેવ ! તમે ધૂજાવી દો, તેને કીણા કરી બંધનમાં નાંખો. જીવોમાં જે પ્રાણ ભરે છે અથવા તેમના પ્રાણ હરી લે છે, જેમના કારણે થાસ-પ્રથાસ ચાલે છે, જે પ્રાણને ધાવાપૃથ્વીને વૃપ્ત કરે છે, સમુદ્રનું પોષણ કરે છે, જેની અંદર વિરાટ, પરમેષ્ઠા, વૈશાનર, પ્રજ્ઞ-અજિન નિવાસ કરે છે અને જે પ્રાણના તેજ ધારક છે, દિશાઓ, રશિમાંઓ, જળ અને અજિન જેના આશ્રિત છે, જે ધાવાપૃથ્વીના દશા છે, એ ભ્રાદ્ધાધ્યતિ છે, જે ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાનના સ્વામી અને નિલોકના સ્વામી છે. જેમણે ત્રીરા દિવસના રશિમાંનો સમૂહ અને અધિક માસ બનાવ્યો છે, જેમની રશિમાં જળને સૂક્વે છે અને જળને પાણું આપે છે, એવા કોધવંત સૂર્યનું જે અપમાન કરે છે અથવા જે વિદ્ધાન બ્રાહ્મણનો અપરાધ કરે છે તેમને હે રોહિતદેવ ! તમે કંપિત કરો, કીણા કરો અને બંધનમાં નાંખો. જેમના અનુકૂળ રહીને બૃહત તેમજ રથાંતર સામ આચાર્યાદન અને ધારણ કરે છે, જે સૂર્ય, વરુણ, અજિન, મિત્ર તથા સવિતાઓ અંતારિક્ષમાં રહે છે અને ઈન્દ્રરૂપે સ્વર્ગમાં રહે છે, જે પાપનાશક છે, જેમનું અયન સર્વદા નિયમબદ્ધ છે, જેમાં દેવતા લીન છે, જે સર્વ લોકના પ્રકાશક છે, જળમાં વાસ કરે છે, બધાના મૂળ અને નિતાપ રહિત છે, જેમના દૃતગમી રશિમાં રશિમાં પ્રકાશિત છે, જેના પ્રભાવથી રશિમ - અશ્વરથનું વહન કરે છે, પુરુષ યજ્ઞાદિ કર્માને પ્રાપ્ત કરે છે, જે એક જ્યોતિર્સ્પ છતાં અનેકનો પ્રકાશક છે, જે સપ્તર્ષિઓ દ્વારા નમસ્કાર્ય છે, જેના દ્વારા ઋતુ, કાલચક, પ્રવર્તિત છે, જે અષ્ટ વહિનરૂપ છે,

દેવપાલક, બુદ્ધિદાતા છે, જળવાયુ શુદ્ધિકર્તા છે, તે કોધવંત સૂર્યદિવના અપરાધી અથવા ભાષણના અપરાધી 'ભાગજ્ય'ને હે રોહિતદેવ ! તમે વચ્ચે કરો અને ક્ષીણ કરી બંધનમાં બાંધો.

હે અજિન ! તમારી ત્રણ ઉત્પત્તિઓ-ગતિઓ, ત્રણો લોડો તથા સ્વર્ગના ત્રણ બેઠોને અમે જાહીઓ છીએ. આવા આ કોધવંત દેવતાના અપરાધી અને ભાષણના અપરાધીને હે રોહિત દેવ ! ક્ષીણ-કંપિત કરી પાશબદ્ધ કરો. જે ઉત્પન્ન થઈને ભૂમિને આચાહિત કરે છે, જુણે અંતરિક્ષસ્થ કરે છે, બળપ્રદાતા, આત્મબળ પ્રેરક, દેવતાઓના આરાધ્ય, સર્વેશ્વર, એકપાદ બાલ જે દ્વિપાદ, પટપાદોમાં વિકમણ કરે છે, તે બાબને અમે પૂજાએ છીએ, એવા કોધવંત દેવના અપરાધી અને વિદ્વાન ભાષણનો વધ કરનારને હે રોહિત ! તમે કંપિત કરો – ક્ષીણ કરો અને પાશ વડે બાંધી દો.

• ચોથો અદ્યાય •

શૂક્ર-૪ દેવતા : અદ્યાતમ

(૧) આ સૂર્યદિવ આકાશપૃષ્ઠ ઉપર ચમકતા આવે છે, આકાશને ઢાકી દે છે. તે ધાતા-વિધાતા, વાયુ, આકાશ, અર્યમા, વરુણ, રુદ્ર, મહાદેવ, અજિન અને યમ છે. તે ઉદ્દિત થતાં જ ચમકવા લાગે છે. કિરણો ચારે તરફ ફેલાઈ જાય છે, તેમના ગણ મરૂત છે. ઈન્દ્ર જેમનાં કિરણોથી આવૃત છે, જેમના વિષભ છ ગણ છે, તે સર્વદ્ધા-સર્વસાક્ષી છે અને એકને બધા વરણ કરે છે.

(૨) જે આ એક વૃત્ત સૂર્યના જ્ઞાતા છે, તેમને કીર્તિ, જળ, આકાશ, યશ, બ્રહ્મચર્ય, અન્ન અને અન્નપાચનક્રિયા પ્રાપ્ત થાય છે. તેમને દ્વિતીય, તૃતીય, ચતુર્થ, પંચમ, ષષ્ઠ, સસ્પત્તમ, અષ્ટમ કે નવમ નથી કહેવાતા, તેઓ સર્વદ્ધા હોય છે. આ એક વૃત્ત બધા જ દેવોથી વ્યાપ્ત છે.

(૩) એકવૃત્તના જ્ઞાતાને બ્રહ્મા, તપ, ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન, શ્રદ્ધા, રુચિ, સ્વધા, સ્વાહા બધું જ પ્રાપ્ત થાય છે. આ એકવૃત્ત જ મૃત્યુ, અમૃત, ચાક્ષસ, રુદ્ર, વસ્તુ, વષટ્કાર છે. ચંદ સહિત બધા નક્ષત્ર તેના જ વર્ણભૂત હોય છે.

(૪) દિન, રત્ની, વાયુ, આકાશ, દિશાઓ, પૃથ્વી, અજિન, જળ, જગ્યાઓ, યજ્ઞ આ એકવૃત્તમાંથી જ પ્રગટ થાય છે અને પ્રગટ થશે. આ એકવૃત્ત યજણના શીર્ષરૂપ છે. તે દમકે છે, ગઢગડાટ કરે છે, ઉપલ ફેંકે છે, પાપીઓ, કલ્યાણકર્તા, પુરુષ, અસુર, ઔષધિઓ અને વષણે ઉત્પન્ન કરે છે.

(૫) તે ઈન્દ્ર અને મૃત્યુથી પણ શ્રેષ્ઠ છે. દાન-પ્રતિબંધિકા શક્તિસથી શ્રેષ્ઠ છે, વૈભવવંત અને આરાધ્ય છે. તેમને નમન, જળ-પૌરુષ-મહત્ત્ત્મા અને સંપન્તનતાના રૂપમાં અમે તમારી આરાધના કરીએ છીએ. તમે અન્નવાન અમને જુઓ.

(૬) અરુ, બૃથુ, સુભૂ ભવ-પ્રથ, વર, વચ્ચે, લોક, ભવદ્-ઈદ્-સંયદ્-આપદ્-વસુના રૂપમાં તમારી આરાધના કરે છે. તમારા માટે નમન. તમે અન્ન-વશ-તેજ-ભલાવચ્ચિવાન થઈને અમને જુઓ.

*

ંદ્રો ચોદમો કાંડ હોં

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : આત્મા, સોમ, વિવાહ આદિ મંત્રોકત

સત્યથી પૃથ્વી-આકાશ, સૂર્ય-ચંદ્રમા સ્થિત છે. સૂર્યથી આકાશ સ્થિત છે. સોમથી પૃથ્વી પૂજીત અને સૂર્ય બલયુક્ત છે. સોમ નક્ષત્રોની પાસે રહે છે. સોમ-ઔપધિને પીરીને પી લેવાથી પોતાને કોઈ ભલે સોમપાયા (સોમપાન કરનાર) સમજી લે પરંતુ આ સોમભાગ જ સોમ નથી. જેને જ્ઞાન સોમ કહે છે, ખરો સોમ તો જુદો જ હોય છે. તેને માત્ર પીરીને પી લેવાનો નથી. હે સોમ ! તમારું પાન કરવાથી તમે બુદ્ધિરૂપે ગ્રાપ્ત થાવ છો, વાયુ સોમની સુરક્ષા કરે છો. બૃહતી છંદાત્મક કર્મ તમે સુરક્ષિત છો. પાર્થિવ જીવ તમારી રક્ષા કરી શકતા નથી.

જે વખતે સૂર્યપુનીએ પતિગૃહે જવા પ્રસ્થાન કર્યું, તે વખતે જ્ઞાન જ તેનું ઉપબહીજા (ઓશીકુ) હતું, નેત્રો શ્રેષ્ઠ અંજન હતું, ઘુલોક અને પૃથ્વી જ તેના કોણાગાર હતા. સૂર્યની વિદ્યા વખતે નારાશંસી અને રૈભી નામની ઋચાઓ તેમની સખીઓ બની. સૂર્યનું પરિધાન અતિ શોભાયમાન હતું. જેને લઈને બંને સખીઓ સાથે ગઈ. સ્તવન જ સૂર્ય માટે અન હતું, કુરીર નામનો છંદ મસ્તકનું આભૂષણ હતો. સૂર્યના વર અચિનીકુમાર હતા તથા અજીન અગ્રગામી દૂત હતા. જે વખતે સૂર્ય તેના પતિગૃહે ગઈ તે વખતે મન જ તેમનો રથ (હવાન) હતો અને આકાશ રથ ઉપરની છત્રી, બે શુક (સૂર્ય-ચંદ્ર)

તેના રથ વાહક હતા. સવિતાએ સૂર્યને દહેજ આપ્યું બને અધિનીકુમારો તે સમયે નરણ ચકોથી યુક્ત રથમાં ત્યાં આવ્યા. તમારા નરણ ચકોને બ્રહ્મનિષ્ઠ બ્રહ્મિત જ જાણે છે. પતિની પ્રાપ્તિ કરાવનાર અર્થમાટેવનું અમે યજન કરીએ છીએ. જેવી રીતે કાકડી પાડી જતાં આપોઆપ વેલા પરથી છૂટી પડે છે તેવી રીતે પિતુકુળથી કન્યાને અલગ કરીએ છીએ, પરંતુ પતિકુળથી અલગ કરતા નથી. હે કામનાઓની વર્ષા કરનાર ઈન્દ્રદેવ ! આ કન્યા સૌભાગ્યવતી અને સુસંતતિવાળી થાવ. હે કન્યા ! તું મધુરભાષિણી અને શ્રેષ્ઠ કર્મિવાળી થઈને આ લોકમાં સુખી થા. સૌભાગ્યના દેવતા ભગ તને સૌભાગ્ય આપે. અધિનીકુમાર તારું વરણ કરે. ત્યાં તું ગૃહ સ્વામીની બન અને બધાને પોતાના અનુશાસનમાં રાખનારી થા. ત્યાં વિનેકપૂર્ણ વાણીનો ઉપયોગ કર. સુસંતતિવાળી થઈને તારા સોહમાં વૃદ્ધિ થાઓ. તમે બને સાથે જ રહો. અને પૂણીય સુધી પુત્ર-સૌત્રાદ્ધિની સાથે આનંદપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરો.

સૂર્ય અને ચંદ્ર બને શિશુ સમાન છે. જે પૂર્વ-પચિયમાં વિચારે છે. તેમના દ્વારા જ જાતુંઓ બને છે. ચંદમાંનું રૂપ રોજ વધવટ થયા કરે છે. ઉષાકળમાં બધા સૂર્યની સામે આવી દેવતાઓને હવિ આપે છે. હે વર ! બાબણોને તમે ધન આપો. નીલલોહિત આ કૃત્યા છે તે શાંત થાવ. અનું વસ્ત્ર ક્ર્યાંક ફાટેલું છે. બ્રહ્મ મંગળકારી અને સુકારી વસ્ત્ર ધારણ કરે છે તેથી પ્રાયશ્ક્રિત વિધાન થાય છે. સ્ત્રી-પુરુષ બને સદ્વ્યવહારમાં સ્થિર રહીને સમૃદ્ધ અને સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરો. હે બ્રહ્મણસ્પતે ! આ બન્નેને પતિ-પત્ની તરીકે સ્વીકારો. તેમના મનને ઉજજવળ બનાવો. આ ગાયો તેમને પ્રાપ્ત થાવ. પૂણ્ય, મરુદુગણ, ધ્યાતા, સવિતા તેમનો માર્ગ સુગમ બનાવો. ધ્યાતા તેજસ્વી-સૌભાગ્યવાન બનાવો. ગાયો, પાશ અને સૂરામાં જે તેજ છે તેના વડે અધિક્ષય તમે વધૂની રક્ષા કરો છો. હે અધિક્ષય ! તમે એ તેજ વડે અમારી પણ રક્ષા કરો. તમે પ્રજ્ઞાવિત થયા વગર પણ જળમાં હિસ્ક કર્મ સંપન્ન કરો છો. યજમાં બ્રાહ્મણ તમારી સ્તુતિ કરે છે. તમે જળના પોષક છો. તમે મધુર જળ પ્રદાન કરો. તેના દ્વારા જ ઈન્દ્ર પ્રવૃદ્ધ થાય છે. શરીરને હુષિત કરનાર મળને પૃથક કરીએ છીએ શોભન પદ્યથોને ધારણ કરીએ છીએ. આ વધૂને સ્નાન માટે બ્રાહ્મણ જળ આપે. પૂણ્ય અર્થમાંથી આ અંજિ પ્રાપ્ત કરો. અસુર-દેવર તેની પ્રતીક્ષા કરે છે. હે વધૂ ! તમારા માટે જળ કલ્યાણકારી બનો, આકશ સુખદાયી બનો, સુવર્ણ સુખદ થાવ, તું કલ્યાણને

પ્રાપ્ત કર અને પતિનો સ્વર્ગ કર.

હે સતકરી ઈન્ડ્ર ! અમે આ હવિને પવિત્ર બનાવી સૂર્યની જેમ ચમકતા અજિને અપણા કરીએ છીએ. હે વધુ ! સંતાન, ધન, સૌભાગ્ય, પ્રસન્નતાની ક્ષમતાથી તું પતિને અનુકૂળ બની અમૃતમય સુખ પ્રાપ્ત કર. તું પતિગૃહ પ્રાપ્ત કરીને સામાજી બનીને રહે. તું ખસુર, દેવત, નાણંદ અને સાસુ વચ્ચે સામાજી બનીને રહે. જે સ્ત્રીઓએ આ વસ્ત્રોને કાંતી-વણીને તૈયાર કર્યા છે તેઓ આ વસ્ત્રો તને શતાયુ અને તેવા આશીરવાઈ આપે છે આથી તેને ધારણ કર. યજ્ઞરૂપ કન્યાને જ્યારે વર લઈ જાય છે ત્યારે પિતા શોક કરે છે અને કન્યાપક્ષના અન્ય લોકો રુદ્ધન કરે છે. આથી માતૃપક્ષવાળા અને વરપક્ષવાળા તેમને આશાસન આપે. આ પાણાં તારા બેસવા માટે રાખ્યો છે. શોભનરૂપવાળી અને બધાને પ્રસન્નતા આપનારી તું આના ઉપર બેસ. હે વધુ ! જેવી રીતે અજિને પૃથ્વીનો જમણો હાથ ગ્રહણ કર્યો તેવી રીતે હું તારું પાણીગ્રહણ કરું છું. તું હુંઝી થઈશ નહિ. ધન-સંતાન સહિત માટે સાથે વાસ કર. સવિતાની તું પ્રિય છે, સોપ તને સંતાનવતી અને વૃદ્ધાવસ્થા સુધી પતિની સાથે રહેનારી બનાવે.

તને ભગ, અર્થમાંએ, અને મને સવિતા-લક્ષ્મીએ ગૃહસ્થ-ધર્મ પ્રદાન કર્યો છે. તું વૃદ્ધાવસ્થા સુધી મારી સાથે સૌભાગ્યવતી તરીકે રહે. ભગ અને સૂર્ય તારો હાથ સોંઘો છે, તું મારી ધર્મપત્ની અને હું તારો ધર્મ પતિ છું. બૃહસ્પતિએ તને મારા માટે આપ્યો છે. આથી તું મારી સાથે રહીને સંતાનવતી અને શતાયુ થઈને મારી પોષક બન. તથાએ બૃહસ્પતિની આશાથી આ કલ્યાણકારી વસ્ત્ર બનાવ્યું છે. આ વસ્ત્ર દ્વારા સવિતા અને ભગ દેવતા તને સંતાનાદિથી સંપન્ન કરે. અસ્વિક્રિય, ઈન્દ્રજિન, મિત્રાવરણ, ધારાવપૃથ્વી, મરુદુર્ગણ, સોમ, બ્રહ્મ તારી સંતાનાદિથી વૃદ્ધિ કરે. હે અસ્વિક્રિય ! જેવી રીતે બૃહસ્પતિએ સૂર્યના કેશ વિન્યાસ સજાવ્યા હતા તેવી રીતે અમે પણ પતિ નિમિત્ત બાને સજાવીએ છીએ. હું આના મન-હૃદયને જાણું છું. તેના રૂપને જોવું છું અને તેને મારી સાથે આબદ્ધ કરું છું. હું ચોરી કર્મ નથી કરતો પરંતુ સ્વયં તેના કેશ ગૂંઠું છું અને સવિતા દ્વારા વરુણપાશમાં બંધાયેલ આને પાશમુક્ત કરું છું. અમે તારા આ લોકના વિસ્તૃત માર્ગને સુગમ બનાવીએ છીએ. આ સ્ત્રીને જળ પ્રદાન કરો અને પુરુષમાં પ્રતિષ્ઠિત કરો. ધાતાએ તેને પતિ આપ્યા છે, ભગદેવ તેને અનુકૂળ બનો. ભગદેવ તેના પગ બનાવ્યા,

મધ્ય ભાગ ત્વાણે બનાવ્યો, આ ગાય કલ્યાણકાર્ણિકી બનો. હે વધૂ ! તું વરણીય, દીપ્તિમાન દહેજને વરપદ્ધતિ માટે કલ્યાણકારી બનાવ. હે બૃહસ્પતિ ! હે ઈન્દ્ર ! હે સવિતાદેવ ! આ વધૂના ભાતા, પતિ અને પશુઓને ક્ષય લાગુ ન પડે અને ધનાદિ સંપનકતી બનાવી અમને પ્રાપ્ત કરાવો. તેના યજશાળા સુધી જવાના માર્ગને કલ્યાણકારી બનાવો. તેની શાળાની બધી બાજુએ બ્રાહ્મણો વાસ કરો. હે વધૂ ! તું દેવતાઓના નિવાસવાળી, રોગ-રહિત, સ્વાસ્થ્યપ્રાપ્ત યજશાળા પ્રાપ્ત કર અને પતિગૃહમાં મંગળમયી બનીને પ્રસન્નતાથી રહો.

• બીજો અધ્યાય •

શૂક્ર-ર દેવતા : આત્મા, ચક્રમા તથા દંપતિ

હે અજિન ! પહેલા દહેજ સાથે તમારા માટે સુધીને લાવ્યા હતા, તમે અમને સંત્પાનવતી પત્ની આપો. અજિનને આયુષ્ય અને તેજ સહિત પત્ની અમને આપો. તેના પતિ સાથે તે શતાયુ બનો. હે પત્ની ! તું પહેલા સોમની, પછી ગંધર્વની અને પછી અજિનની પત્ની બની. મનુષ્યના વંશજ આપના ચોથા પતિ છે. સોમે ગંધર્વને આપી, ગંધર્વે અજિનને આપી, ત્યારબાદ અજિનને ઔષ્ણ્ય અને નારીથી ઉત્પન્ન સંત્પાન સાથે મનુષ્યને આપી.

હે અધ્યાત્મિકુમારો ! આમારી તરફ કૃપાદિષ્ટ રાખો. આપ આ તીર્થને ફળીભૂત કરતા રસ્તામાં આવનારી દુર્મિતિનું નિવારણ કરો. હે વધૂ ! ઔષ્ણ્ય, નદી, ખેતર, વન તારી અને તારા પતિની રક્ષા કરે, તને સંત્પાનવાળી બનાવો. તેના માર્ગમાં પ્રાપ્ત થનારી દુર્ગતિ વળેરેને દૂર કરો. અમે એવા સુખમય માર્ગ પર ચાલીએ જે વીરોને હાનિ ન કરે અને ધન આપનાર બનો. ગંધર્વ, અપ્સરાઓ તેના માટે સુખદ બનો રાને દહેજ-ધનને નષ્ટ કરો. આ આશીર્વાદાત્મક વાર્ણીથી આ બને સુખોપભોગ કરો. રોગરૂપી શત્રુઓ માર્ગમાં આવે તેનો નાશ કરો અને સુગમતાથી માર્ગ પાર કરો. સવિતાદેવ કન્યાધનના પદાર્થોને સુખદાયી બનાવો. વિધાતા દ્વારા નિર્મિત પતિગ્રહ આ સ્ત્રી પ્રાપ્ત કરો. બને અધ્યાત્મિકુમારો, અયમાદેવ, ભગ અને પ્રજ્ઞપતિ બ્રહ્મા બધા દેવોનો કૃપાથી સુખ-સંત્પાન પ્રાપ્ત કરો. હે પૌરુષયુક્ત મનુષ્ય ! આ સ્ત્રીમાં વીર્યરૂપી વંશાનુક્રમ બીજને વાવો, ત્યારપછી તે સંત્પાન ઉત્પન્ન કરો. હે સરસ્વતી ! તું

વિરાટ છે. પ્રતિષ્ઠિત છે. હે સિનીવાલી ! તું ભગદેવતાને અનુકૂળ સંતાનોત્પત્તિ કર.

હે વધૂ ! તું સ્નિગ્ધ દાઢિ રાખી પતિને અક્ષીજા કરનારી છે. તું વીર પુત્રોને ઉત્પન્ન કરી પ્રસન્ન થઈ બધાને સુખી કર. તું પતિ-દિવ્યર માટે અહાનિકારક, પશુ-હિત સાધિકા, પ્રજાવતી, સુંદર કાંતિવાળી, અને સુખી થઈ અજિનનું પૂજન કર. હે નિત્યાત્મિ ! તું અહીં વિહાર કરીશ નહિ, અન્યત્ર જા. આ સ્ત્રી ગૃહરથાશ્રમમાં પ્રવેશ પૂર્વે અજિનપૂજન કરી રહી છે.

આ સ્ત્રીનું મૃગચર્મનું આસન મંગળકારી અને રક્ષાથી વ્યાપ્ત છે. સિનીવાલી, ભગદેવતા પ્રસન્ન થઈ તેને સંતાનોત્પત્તિ કરનારી બનાવે. મૃગચર્મ ઉપર કુશા પાથરી આ પ્રજાપતિને નેચાડી અજિન પૂજન કરાવો. હે સ્ત્રી ! આ મૃગચર્મ ઉપર અજિનદેવતાની સમીપ બેસ. આ ગૃહમાં તું પ્રથમ સંતાન ઉત્પન્ન કર. આ માતાની ગોદમાં અનેક પુત્રો ઉત્પન્ન થાવ. પતિ માટે સુખદાય, સાસુ-ચસુર માટે સુખમયી, ગૃહભર્ય ચલાવનારી, કલ્યાણમયી તું આ ગૃહમાં પ્રવેશ કર. સંતાનોને સુખ આપી તેનું પોષણ કર. હે દેવી ! આને સૌભાગ્ય આપો. આ વધૂ કલ્યાણમયી બનો. દુષ્પિત હદ્યવાળી સ્ત્રીઓ અને વૃદ્ધાઓ આનાથી દૂર રહો. સૂર્ય મનભાવન પર્યક ઉપર ચઢી હતી, તું પણ પ્રસન્નતાપૂર્વક આ પંખ ઉપર ચઢ અને પતિની સાથે સંતાનોત્પત્તિ કર. સમાન ચિત્તથી રહે અને નિત્ય ઉષાકાળમાં જાગી જા. દેવતાઓએ પક્ષ પંખમાં પોતાની પત્નીઓ સાથે પરસ્પર અંગો મેળવ્યા હતા. વિશ્વાવસુ તમે અહીંથી જાવ. તમને ગંધવો સાથે ગમન કરવા અને પ્રેરિત કરીએ છીએ. ગંધર્વના કોથને નમન. વિશ્વાવસુ તમે આસરાઓના કોથથી આ સ્ત્રીને દૂર રાખો. પતિ-પત્ની તમે બને માતા-પિતા બનવા ગ્રસ્તુકાળમાં લેગા થાવ. વીર દ્વારા માતા-પિતા બનો. હે પૂણ્ય ! જેમાં બીજ વરન થાય છે તે સ્ત્રીને પ્રેરિત કરો. હે પતિ ! તું જગ્યાનો સ્પર્શ કર. પ્રસન્નતાથી તમે બને પ્રજ્ઞોત્પત્તિ-કર્મ કરો. સાવિત્રા તમારી આયુ-વૃદ્ધિ કરો. દિવસ-રાત્રી જેમ મળે છે તેવી રીતે અર્યમા તમને મેળવો. અમંગળ દૂર થાવ અને આ ગૃહમાં સુખપૂર્વક પ્રવેશ કરો. બેપગા અને ચોપગા બધા સુખી થાવ.

અમે બને હાસ્ય-પ્રસન્નતા, સુખ-બોધ પ્રાપ્ત કરી પુત્રાદ્યથી સંપન્ન બનીએ. અનેક ઉષાઓને પાર કરીએ ઈર્ડામાંથી જેમ પક્ષી મુક્ત બને તેવી રીતે અમે પાપમુક્ત બનીએ. ઘાવાપૃથ્વી ઉપર ચેતન-અચેતન બધા ચાસ કરે

છે. ઘાવાપૃથી ઉપર પ્રવાહિત સાત પ્રકારના જળ અમને પાપથી છોડાવે. સૂર્યા, મિત્રાવરુણ, દેવો બધાને નમન. લીલો, પીળો, લાલ બધા ધુમાડા અમારાથી દૂર રહ્યો. ભસ્મ કરનારી ‘પૃથાતકી’ અને ફૃત્યાઓ, વરુણાપાશ અને અસમૃદ્ધિઓ સ્થાણુમાં જાવ. હે વનસ્પતિ ! મારો વસ્ત્ર સંજિષ્ટ દેહ ચમકતો રાખો.

તાંત્રશાસ્ત્રી વશેલા ડિનારાવાળું વસ્ત્ર અમને સુખપ્રાણ બનો. કોમળસ્પર્શવાળું બનો. પિતૃગૃહથી પતિગૃહ જતી કન્યાઓ અનેક કામનાઓ લઈને જાય છે. બૃહસ્પતિ દ્વારા ચ્યાચિત આ ઔષધિ તિથેદેવા દ્વારા પુષ્ટ કરવામાં આવી છે. તેમાં અમે ગૌ-વર્ચસ, ગૌ-તેજ, ગૌનું સૌભાગ્ય, ગૌનો વર્તમાન યશ, દૂધ અને ગોરસ મેળવીએ છીએ. કન્યાના જવાથી દુઃખી આ ઘરમાં તમને અભિનેદવ પાપથી છોડાવે. તારી પુની કેશ કેવાતીને રોઈ છે, સવિતા અને અભિન એના પાપમાંથી તને છોડાવે.

ધાન્ય અને ધાર્ઢાની આહુતિ આપી આ નારી ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરે છે કે મારો પતિ દીઘાયુ બનીને સો વર્ષ સુધી જીવે. હે દેવરાજ ઈન્દ્ર ! આ દંપતીને ચકવા-ચકવીના જોડાની જેમ સ્નેહભાવ જળની રાખવાની પ્રેરણા આપો. બને, શ્રેષ્ઠ ઘર અને સંતાનવાળ થઈ આજીવન વિવિધ ભોગો મેળવો. અમે યાણિકો મળ (હુર્ગુણ)ને સંભલથી અને પાપોને કંબળ (કામળા)થી શુદ્ધ કરીને દોષરહિત થઈએ. યક્ષાદેવ અમારા આયુષને વધારો. સેંકડો દાંતવાળો આ જે કાંસકો છે તે આ વધૂના માથાની મહિનતાને દૂર કરી તેને સ્વચ્છ બનાવો. તેના અંગ-પ્રત્યંગમાં જે સંહારક દીષ છે તેને દૂર કરું છું આ દીષ અમને અંતરિક્ષ, આકાશ, પૃથ્વી, દેવગાઢ, પિતૃઓ અને યમને ન લાગે. હે જાયા ! તું ઝર્ઝર - હું સામ, તું પૃથ્વી - હું આકાશ, હું વિષ્ણુ - તું લક્ષ્મી છે, આપણે બને સાથે રહીને સંતાનોત્પત્તિ કરીએ. આપણે મંગળમય દાન આપનાર પુત્રને મેળવીએ. આપણે પુષ્ટ અન્ન પ્રાપ્તિ માટે સંયુક્ત રહીએ અને પ્રાજ્ઞ આપણો વધ ન કરે. વહુનું મોં જીવાની ઈશ્વરાથી નશક આવનાર પિતૃઓ શીલવતી વહુને સંતાનયુક્ત કલ્યાણના આશીર્વાદ આપે છે. હે સુભુદ્ધિ ! તને જગાડ્યા પછી તું સો વર્ષ સુધી જાગતી રહે. સવિતાદેવ અમને દીઘજીવન આપે. તું ગૃહપતિ બનીને આ ઘર ચલાવ.

જ્ઞાન પંદરમો કાંડ ઝોંગ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાતિથ

ચાલી રહેલા વ્રાત્યે પ્રજ્ઞાપતિને પ્રેરણા આપી. પ્રજ્ઞાપતિએ આત્માનું દર્શન કર્યું અને પછી બધાને ઉત્પન્ન કર્યા. પ્રજ્ઞાપતિથી જ્યેષ્ઠ-મહત્-લવભ, અણ્ણા-તાપ-સત્ય બન્યા. તે વૃદ્ધિ પામીને મહાન બન્યા અને મહાદેવ થયા. તે જ દેવોના સ્વામી - ઈશ્વાન અથવા ઈશ્વરત્વ પામ્યા. તે પ્રાત્યસમૂહના એકમાત્ર અધિપતિ છે. તેમણે જે ઘનુષ્ણને સ્પર્શ કર્યો તે જ ઈન્દ્રઘનુષ્ણ કહેવાયું. તેની પીઠ લાલ રંગની અને ઉદર વાદળી રંગથી સુશોભિત છે. વાદળી રંગના ભાગથી તેઓ દુષ્ટ શત્રુઓને ધેરે છે અને લાલ રંગના પીઠના ભાગથી શત્રુઓને ચીરી નાંખે છે.

સૂક્ત-૨ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાતિથ

તેઓ પૂર્વિદ્યા તરફ ચાલી નીકળ્યા. તેની પાછળ બૃહત્સામ, રથન્તરસામ, આદિત્યગંગા તેમજ બધી દેવી શક્તિઓ ચાલી નીકળી. બ્રાહ્મણોની નિંદા કરનારા બંને સામો-સૂર્ય અને બધા દેવોની હિંસા કરે છે ત્યારે બ્રાહ્મણોનો સત્કાર કરનારા બંને સામો-સૂર્ય તથા બધા દેવોના પ્રિય બની જાય છે અને પૂર્વિદ્યામાં તેમનું ધામ હોય છે. શક્તા, વિજ્ઞાન, દિવસ-રાત અને સૂર્યદિકશો મહિના મુક્તા સમાન હોય છે. ભૂત-ભવિષ્ય અને મન તેના રથ છે અને માતરિશા-પવમાન આદિ તેના સારથી બને છે. તેને ક્રાર્તિ-યશ મળે છે અને તેઓ વિસ્તૃત બને છે.

તેઓ ઊઠીને દક્ષિણ દિશા તરફ ગયા. યજ્ઞાયાંત્રિય-સામ-યજ્ઞ-યજ્માન-પશુ-વામદેવ તેમની પાછળ ગયા. પ્રાત્યની નિંદા કરનાર ઉક્ત આ બધાનો અપરાધી બને છે અને પ્રાત્યનો આદર કરનાર પૂર્વોક્ત બધાનો પ્રિય બને છે. તેનું ધામ દક્ષિણ દિશા હોય છે. પૂર્વસૂક્તમાં કહેવાયેલ તેના મહિના અને અમાવાસ્યા-પૂર્ણિમા તેના પરિસર્કં હોય છે.

તેઓ ઊઠ્યા અને પદ્મિમ દિશા તરફ ગયા. વરુણ, જળ, વૈરુપ, વૈરાજ તેની પાછળ ગયા. પ્રાત્યની નિંદા કરનાર વરુણ આદિના અપરાધી અને પ્રાત્યનો સત્કાર કરનાર વરુણાંદ્રિના પ્રિય બને છે. પદ્મિમ દિશામાં તેમનું

ધામ હોય છે. પૂર્વ સૂક્તોકત તેના મહિના અને ચત્રિ-દિવસ પરિસ્કર્ણ થાય છે.

તેઓ ઉઠયા અને ઉત્તર દિશા તરફ ગયા, સપ્તર્ષિ, સૌમ તેની પાછળ ગયા. આવા વ્રાત્યની નિંદા કરનારા ઉક્ત સપ્તર્ષિ આહિના અપરાધી અને વ્રાત્યનો સત્કાર કરનારા સપ્તર્ષિ આહિના પ્રિય બને છે. ઉત્તર દિશા તેમનું ધામ અને શ્રુતિ-વિશ્વૃતિ તેમના પરિસ્કર્ણ (રક્ષક) બને છે. તેઓ કાર્તિક-યશ પ્રાપ્ત કરે છે.

સૂક્તા-૩ દેવતા : અદ્યાત્મ, વ્રાત્ય

તેઓ એક વર્ષ સુધી ઉભા રહ્યા પછી દેવોએ પૂર્ણયું – વ્રાત્ય કેમ ઉભા છો ? વ્રાત્યે કહ્યું – મારા માટે આસંદી (બાજોઈ) આપો. ત્યારે દેવ શક્તિઓએ બેસવા માટે આસન બનાવ્યું. તે બાજોઠના બે પાયા ગ્રીખ અને વસંત થયા અને બીજા બે પાયા શરદ-વર્ષા થયા. ચાર પદ્ધીઓ ચાર સામ બન્યા. ઋચાઓ (વેદમંત્રો) તંતુ અને યજુષ આડા તંતુ (બાણ્યા) થયા. વેદ આસન અને બ્રહ્મ તકિયો થયા. વ્રાત્ય આ બાજોઈ ઉપર બેઠા ત્યારે દેવતા પરિસ્કર્ણ (રક્ષક) બન્યા.

સૂક્તા-૪ દેવતા : અદ્યાત્મ, વ્રાત્ય

દેવોએ ચૈત્ર અને વેશાખ (વરંતના બે મહિના)ને પૂર્વ દિશાના રક્ષક બનાવ્યા અને બૃહત્-રથન્તર સામ અનુષ્ઠાતા બન્યા. જેઓ આ જ્ઞાણકારી રાખે છે તેમને વરંતના બે મહિના સંરક્ષણ કરનાર બને છે. અનુકૂળ બને છે.

દેવોએ ગ્રીખઋતુના બે મહિના (જેઠ-અષાડ)ને દક્ષિણ દિશાના રક્ષક અને અન્ય બે સામને અનુષ્ઠાતા બનાવ્યા. આ જ્ઞાણનારા ગ્રીખ અને બંને સામને અનુકૂળ બનાતે છે.

દેવોએ પદ્ધિમ દિશાના રક્ષક વર્ષા ઋતુના (શ્રાવણ-ભાદ્રવો) બે મહિના અને વૈરૂપ-વૈરાજને અનુષ્ઠાતા બનાવ્યા. તેના શાત્રા માટે વર્ષા અને વૈરૂપ-વૈરાજ અનુકૂળ બની જાય છે.

દેવોએ ઉત્તર-દિશાના રક્ષક શરદ ઋતુના (આસો-કાર્તિક) બે મહિનાને અને નૌદિસ-ચૈતને અનુષ્ઠાતા બનાવ્યા. તેના શાત્રા શરદ ઋતુ તથા નૌદિસ-ચૈતની અનુકૂળતા પામે છે.

દેવોએ દ્વિતી દિશાના રક્ષક હેમતના અગણ (માગશર-પોષ) બે મહિનાને અને પૃથ્વી-અજિનને અનુષ્ઠાતા બનાવ્યા. તેને જ્ઞાણનારા હેમત અને

પૃથ્વી-આજિની અનુકૂળતા મેળવે છે.

દેવોએ ઉદ્ઘ દિશા-રક્ષક શિશિરના માટ્ય-ફલગુન બે મહિનાને તથા આકાશ-સૂર્યને અનુષ્ઠાતા બનાવ્યા. તેને જાણનારા શિશિર અને આકાશ-સૂર્યની અનુકૂળતા મેળવે છે.

સૂક્તાન્ત્ર દેવતા : રુદ્ર

દેવોએ પૂર્વ દિશાના ખૂણમાંથી બાળનું સંધાન કરનારા ધનુધત્તિ 'ભવ'ને પોતાના અનુષ્ઠાતા બનાવ્યા. તેની જાણકારી મેળવી લેનારે ભવ-શર્વ-ઈશાન અનુકૂળ બને છે. તેમાંના પશુઓ પણ હડતા નથી.

આ ગ્રાત્ય માટે દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, ધૂર અને ઉદ્ઘ દિશાઓ અને બધી જ દિશાઓમાંથી બાળ પ્રક્ષેપ કરનારાઓને (આ દિશાઓના કમાનુસાર) શર્વ, પશુપતિ, ઉગ્રાદેવ, રુદ્ર, મહાદેવ, ઈશાનને અનુષ્ઠાતા બનાવ્યા. જેઓ તેની જાણકારી મેળવી લે છે તેમને ઉક્ત દેવતાઓ કૃપાપાત્ર બને છે. આ દેવો તેમનો વધ કરતા નથી.

સૂક્તાન્ત્ર દેવતા : અદ્યાત્મ, ગ્રાત્ય

આ ગ્રાત્ય ધૂર દિશામાં ગયા તો પૃથ્વી-આજિન-ઓષ્ઠિએ તેમનું અનુગમન કર્યું. ત્યાંથી ઉદ્ઘ દિશામાં ગયા તો, સૂર્ય-નક્ષત્ર-ચંદ્ર-સત્યએ ઉત્તર દિશામાં ગયા તો સામ-યજુ ઋચાઓ અને બધાને પરમદિશામાં આહવનીય, ગાહ્યપત્ય, દક્ષિણાજિને, બહુતી દિશામાં ગયા તો પુરાણ-ઈતિહાસની પ્રશંસાત્મક ગાથાઓ અને અનાદિષ્ટ દિશામાં ગયા, પદાર્થ, માસ-પક્ષ-દિવસ-દિન-ચાત્રિએ, અનાવૃત્ત દિશામાં ગયા, તો ઈન્દ્ર-ઈન્દ્રાણી, દિતિ-અદિતિએ, સર્વ દિશાઓમાં ગયા તો વિરાટ આદિ દેવોએ, અંતર્દિશાઓમાં ગયા, તો પ્રજાપતિ, પરમેષ્ઠી પિતા-પિતામહે તેમનું અનુગમન કર્યું. જે આ બધાને જાણે છે, તે ઉક્ત દેવતાઓના કૃપાપાત્ર બને છે, તેમનો રેખો વધ કરતા નથી.

સૂક્તાન્ત્ર દેવતા : અદ્યાત્મ, ગ્રાત્ય

આ ગ્રાત્ય પૃથ્વીના અંતસમાં ગયા અને સમુદ્ર બની ગયો. પ્રજાપતિ પરમેષ્ઠી, પિતા-પિતામહ-જળ-શ્રદ્ધા એ બધા વર્ષા બનીને અનુકૂળ થયા. લોક-અન્ન-યજ્ઞ-શ્રદ્ધા અન્નાદ્ય પોતાની સત્તામાં પ્રાદુર્ભૂત થઈને તેમની ચારે તરફ અવસ્થિત થાય છે. આ જાણનારાને જળ-શ્રદ્ધા-વર્ષ પ્રાપ્ત થાય છે અને લોક-અન્ન-અન્નાદ્ય-શ્રદ્ધા-યજ્ઞ પ્રાપ્ત થાય છે.

• જીજો અધ્યાત્મ •

સૂક્તા-૮ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાત્ય

રેજન કરતા આ પ્રાત્ય રાજી બન્યા અને પ્રજાઓના અન્ન-અન્નાદાના અનુકૂળ બનવા લાગ્યા. તેને જાણનાર પ્રજાઓ, અન્ન-અન્નાદાના પ્રિય બને છે.

સૂક્તા-૯ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાત્ય

તેમજો પ્રજાઅનુકૂળ વ્યવહાર કર્યો. સભા-સમિતિ-રોના-સુરા તેમને અનુકૂળ બન્યા. આવું જાણનાર સભાદિમાં પ્રિય બની જાય છે.

સૂક્તા-૧૦ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાત્ય

આવા વિજ્ઞ પ્રાત્ય જેમના અતિથિ બને તે તેમનું સન્માન કરે છે. આમ કરવાથી તે રાષ્ટ્ર અને ક્ષાત્રશક્તિના નાચ થતી નથી. બૃહાબળ બૃહસ્પતિમાં અને ક્ષાત્રબળ ઈન્દ્રમાં પ્રવિષ્ટ થયું. પૃથ્વી જ બૃહસ્પતિ છે – આકાશ જ ઈન્દ્ર છે, અજિં બહાબળ છે – આદિત્ય ક્ષાત્રબળ છે. જે પૃથ્વીને બૃહસ્પતિ અજિંને બહા જાણો છે, તે બહાબળ અને બ્રહ્મયને પ્રાપ્ત કરે છે અને જે આદિત્યને કન્ત તથા ધીને ઈન્દ્ર જાણો છે તેને ઈન્દ્રિયો પ્રાપ્ત થાય છે.

સૂક્તા-૧૧ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાત્ય

આવા વિજ્ઞ પ્રાત્ય જેને ત્યાં અતિથિ બને તેમજો એવું કહેવું કે – હે પ્રાત્ય ! તમે ક્યાં રહેશો ? (આવું કહેનાર માટે દેવયાન ખૂલ્લી જાય છે). હે પ્રાત્ય ! આ જળ છે (આવું કહેનાર માટે જ જળ ખૂલ્લી જાય છે). હે પ્રાત્ય ! અમારા માણસો તમને તૃપ્ત કરે (આવું કહેનારના જ પ્રાણ સિંચાય છે) હે પ્રાત્ય ! જે તમને પ્રિય હોય તેનું જ થશે. (આવું કહેનારના પ્રિય કાર્યો પૂર્ણ થઈ જાય છે) હે પ્રાત્ય ! તમારા વશ બધું છે. તે પ્રમાણો જ થાલ. (આવું કહેનારના વશમાં બધા થઈ જાય છે.) હે પ્રાત્ય ! જેવી તમારી કામના હશે, તે પ્રમાણો જ થશે. (આવું કહેનારની કામનાપૂર્તિ થઈ જાય છે).

સૂક્તા-૧૨ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાત્ય

અજિંહોમ સમયે પ્રાત્ય અતિથિ તરીકે ઘરે આવે તો એવું કહો કે – મને હોમ કરવાની આશા આપો. જો તે આશા આપે તો જ આહુતિ આપો, અન્યથા ન આપવી. આમ કરવાથી માનવું કે તમારો પિતૃયાન-દેવયાન માર્ગ

ખૂલ્લી ગયો. તેમની આજ્ઞા પછી આપવામાં આવતી આહુતિ રીધી દેવતાઓ પાસે પહોંચે છે. આજ્ઞા ન હોય તો આપેલી આહુતિ પિતૃયાન-દેવયાન માર્ગ બંધ કરી દે છે અને આહુતિ નાટ જાય છે, તથા દેવતાઓ દારા નાટ કરી દેવામાં આવે છે.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાત્ય

એવા વ્રાત્ય જેમના ઘરે અતિથિ બને તો, પ્રથમ રાત્રીના ફળ તૃપે તેઓ પુષ્ય લોકોને જતે છે. દ્વિતીય રાત્રીના ફળથી અંતરિક્ષના પુષ્યલોકોને, તૃતીય રાત્રીના ફળથી આકાશસ્થ પુષ્ય લોકોને, ચતુર્થ રાત્રીના ફળથી પુષ્યાત્માઓને પુષ્ય લોકોને, અનેક રાત્રીઓના ફળોને અરાંખ્ય પુષ્યલોકીથી પોતાના માટે ખોલી દે છે. જો અવાત્ય પણ અતિથિ બને તો, પાણી આપવું અને પીરસતી વખતે મનમાં એવું વિચારવું કે દેવતાને જળ આપું છું. અવાત્યને પણ ઘરેથી ભગાડવા નહિ, તેમનું સ્વાગત કરો, પરંતુ દેવતા માનીને.

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : અધ્યાત્મ, પ્રાત્ય

જ્યારે આ વ્રાત્ય પૂર્વ દિશામાં ગયા તો, વાયુ અનુકૂળ બનીને ચાલવા લાગ્યા અને પોતાના મનને અન્નાનું ભક્ષણ કરનાનું બનાયું. જે આ બાબતનો મર્મજી છે, તે અન્નભક્ષણ કરવાની મનોવૃત્તિથી અન્નનું સેવન કરે છે. દક્ષિણ દિશા તરફ ગયા તો તેમણે પોતાના બળને અન્નનું ભક્ષણ કરનાનું બનાયું અને ઈન્દ્ર બનીને ચાલ્યા. તેને જાણવાવાળો અન્નાદબળથી અન્ન સેવન કરે છે. પદ્ધિમ દિશાની તરફ ગયા તો જળને અન્નાદ બનાવી વરુણ બનીને ચાલ્યા. તેને જાણનાર જળથી અન્ન ખાય છે. ઉત્તર દિશાની તરફ જતા તેમણે આહુતિને અન્નાદ બનાવી અને સોમ બનીને ચાલ્યા. તેને જાણનાર અન્નાદ આહુતિથી અન્ન ભક્ષણ કરે છે. ધૂવ દિશાની તરફ જવાથી તેમણે વિચારને અન્નાદ બનાયું અને જાતે વિષ્ણુ બન્યા. તેને જાણનાર અન્નાદ વિચાર અન્ન ખાય છે. પશુઓની તરફ જતા તેમણે ઔષધિને અન્નાદ બનાવી અને રૂદ્ર બનીને ચાલ્યા, પિતૃઓની તરફ તેઓ 'સ્વધા'ને અન્નાદ બનાવી યમ થઈને ચાલ્યા, મનુષ્યોની તરફ 'સ્વહા'ને અન્નાદ બનાવી અજિન થઈને ચાલ્યા, ઉદ્ઘ દિશામાં 'વષટ્કાર'ને અન્નાદ બનાવી બૃહસ્પતિ બન્યા, દેવતાઓની તરફ યજને અન્નાદ અને સ્વદંને ઈશાન, પ્રજાઓની તરફ ગ્રાણને અન્નાદ સ્વદંને પ્રજાપતિ, અંતર્હિશાઓની તરફ બહને અન્નાદ અને જાતે પ્રજાપતિ

બળીને ચાલ્યા. આ બધાને જાગુનાર કુમશઃ અન્નાદ યજ્ઞ દ્વારા, અન્નાદ પ્રાણી દ્વારા, અન્નાદ બ્રહ્મ દ્વારા અન્નનું ભોજન કરાવે છે.

સૂક્તા-૧૫ દેવતા : અદ્યાત્મ, ગ્રાત્ય

આ ગ્રાત્યના ઉપાણ, ઉપાણ અને ઉદ્યાન છે. પ્રથમ ઉર્ધ્વ પ્રાણ – અજિન, દ્વિતીય પ્રૌઢ પ્રાણ – આદિત્ય, તૃતીય અત્યુઠ પ્રાણ – ચંદ્રમા, ચતુર્થ વિનુપ્રાણ – પવમાન, પંચમ યોનિપ્રાણ – જળ, ષષ્ઠ વિયપ્રાણ – પશુ અને સત્તમ અપરિમિત પ્રાણ-પ્રજા છે.

સૂક્તા-૧૬ દેવતા : ગ્રાત્ય

આ ગ્રાત્યના પ્રથમ અપાન પૌર્ણમાસી, દ્વિતીય અષ્ટકા, તૃતીય અમાવાસ્ય, ચતુર્થ શ્રદ્ધા, પંચમ દીક્ષા, છષ્ઠ યજ્ઞ અને સત્તમા અપાન દક્ષિણા છે.

સૂક્તા-૧૭ દેવતા : ગ્રાત્ય

આ ગ્રાત્યના પ્રથમ વ્યાન ભૂમિ, દ્વિતીય અંતરિક્ષ, તૃતીય ધૌ, ચતુર્થ નક્ષત્ર, પાંચમા રક્ત, છષ્ઠ આર્તવ અને સત્તમા વ્યાન સંવત્સર છે. દેવતા-સંવત્સર-રક્તુંઓ તેનું અનુગમન કરે છે. અમાવાસ્યા, પૂર્ણિમા તેમાં પ્રવેશ કરે છે. તેને આપવામાં આવતી આહૃતિ પણ અવિનાશી છે.

સૂક્તા-૧૮ દેવતા : ગ્રાત્ય

આ ગ્રાત્યના આદિત્ય – જમણી આંખ અને ચંદ્રમા – ડાબી આંખ છે. અજિન-પવમાન-દક્ષિણા-વામ શ્રોત્ર છે. દિવસ-રાત તેના નાકના ફળા છે. શીર્ષ-કપાળ-દિતિ-અદિતિ છે. શિર સંવત્સર છે. આ દિવસ-રાત્રિના પતિ સમય પૂજનીય છે. એવા ગ્રાત્ય (પરમાત્મા-બ્રાહ્મણ)ને નમન.

*

સોળમો કાંડ હોં

• પહેલો અદ્યાત્મ •

સૂક્તા-૧ દેવતા : પ્રજાપતિ, જળ

જળમાં દિવ્યજળ અન્નિસંદ્રા અને અજિન અતિસ્થષ્ટ બન્યા. નાશક, ખનન દ્વારા પ્રાપ્ત, પવાયનશીલ, આત્મઠેઠ આ જળનો હું ત્યાગ કરું છું.

જળના શ્રેષ્ઠ ભાગને સમુદ્ર પ્રતિ પ્રેરિત કરું છું. જળના ભીખણ આજિન્યુકૃત અંશનો હું ત્યાગ કરું છું. જળના ઐશ્વર્યયુકૃત અંગને અમે ઈન્દ્રિયોથી ખેંચીએ. જળ અમારા પાપ-સ્વખનને દૂર કરે. હે જળ ! તમારા કલ્યાણકારી અંશથી અમારી ત્વચાને સર્પાઈ કરો. મંગળકારી આજિને અમે જળની આહૃતિ આપીએ છીએ. તે અમારામાં બળ સંચાર કરે.

સૂક્ત-૨ દેવતા : વાણી

અમે ચમ્ભરોગથી મુક્ત બનીએ. અમારી વાણી બળવતી-મધુમતી રહે. હે ઔષધિઓ ! અમારી વાણી મધુર કરો. અમે ઈન્દ્રિયપાવક મનનું આહૂવાન કરીએ છીએ. મારા કાન કલ્યાણકારી વાતો સંભળો. મારા નેત્ર ગરુડનાં દર્શન શક્તિ મેળવે.

સૂક્ત-૩ દેવતા : મંત્રોકત

અમે ઘરમાં, અમારા સમાન વ્યક્તિઓમાં મોખરે રહીએ. રજ, યજા, મૂર્ધા, વિધમાં મારો ત્યાગ ન કરે. ઉવ-ચમસ-મૂર્ધા-વરુણ, વિમોક, આર્દ્રપતિ, આર્જદાનુ, માતરિશા અમારો ત્યાગ ન કરે. હર્ષદ, અજગહપ્રદ મનને લગાવનારા બૃહસ્પતિ મારો આત્મા છે. બે કોસ સુધીની ભૂમિ મારી છે. મારું હથ્ય સંતપ્ત ન બનો અને સમુદ્ર જેમ ગંભીર બનો.

સૂક્ત-૪ દેવતા : ચંત્રોકત

અમે ઘનના નામિરૂપ બનીએ, અમારા સમાન વ્યક્તિઓમાં નામિસમાન બનીએ. અમૃતત્વવાળી ઉષા મરણાધમાં મનુષ્યોમાં સુપ્રતિષ્ઠિત થાવ. પ્રાણપાન અમને છોડે નહિ. સૂર્ય દિવસ દ્વારા, આજિન પૃથ્વીથી, વાયુ અંતરિક્ષથી, યમ મનુષ્યોથી અને સરસ્વતી પાર્થિવ પદાર્થોથી અમારી રક્ષા કરે. ઉપાકાળથી રાત્રી સુધી અમારું મંગળ થાવ. અમે બધા ગુણો અને જળનો ઉપભોગ કરીએ. વરુણ પ્રાણવાન અને આજિન બળનું પોષણ કરો...

• જીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૫ દેવતા : દુ:સ્વાજનનાશન

ગ્રાધ-પિશાચીથી (વ્યાપિ)ના પુત્ર એવા હે સ્વખ ! તું યમદેવનું સાધન છે. તું દેવજ્ઞતિઓનો પુત્ર, પંચભૂતિનો પુત્ર અને યમનું કારણ છે. અમે તારી ઉત્પત્તિને જાણીએ છીએ. તું મૃત્યુ છે. તું નિશ્ચતિનો પુત્ર છે, યમને ગ્રાપ્ત

કરાવનાર છે. હે હુસ્વખ દેવતા ! અમને હુસ્વખથી બચાવો. અમે તારી ઉત્પત્તિ જાળીએ છીએ, તું ભવતિની પુની અને યમના કારણરૂપ છે. હે સ્વખ ! અમે તને સારી રીતે ઓળખીએ છીએ.

સૂક્તા-૬ દેવતા : હુસ્વખનાશાન

અમે વિજય અને ભૂમિ પ્રાપ્ત કરીએ, પાપરહિત બનીએ, હુસ્વખથી ભયબીત અમારો ભય દૂર થાઓ. હે મંત્રશક્તિ ! આ ભય અમારા દેખી, તિરસ્કાર કરનારા, શત્રુઓ પાસે પહોંચો. ઉષાદેવી વાણી સમાન અને વાગ્નદેવી ઉષાની સાથે સંમતિ દર્શાવતી મળે. ઉષાના પતિ વાચસ્પતિની સાથે અને વાચસ્પતિ ઉષાના પતિ સાથે સહમત થઈ પરસ્પર મળે. કુભની જેમ વધનારા પેટના રોગો સહિત દુઃખો શત્રુઓ તરફ પ્રેરિત થાવ. ખરાબ સ્વખના ફળો અને જાગૃત અવસ્થામાં સ્વખથી (દિવાસ્વખન) મળનારાં ફળો, ભૂતકાળિન વિચારો, મુક્ત ન થવા યોગ્ય દ્રોહજન્ય બંધનોથી અમે આપને મુક્ત કરીએ છીએ. દેવગણ તે બધા પ્રકારની આપત્તિઓ શત્રુ તરફ લઈ જાય.

સૂક્તા-૭ દેવતા : હુસ્વખનાશાન

અમે આની (હુસ્વખની) માતાઓ અભૂતિ (હુગતિ), નિભૂતિ (દાચિદ્ય) અને પરાભૂતિ (પરાભવ)થી ગ્રાબ રોગથી અને અજ્ઞાનથી વાંધીએ છીએ. અમે એને દેવશક્તિઓની સમક્ષ ઉપસ્થિત કરીએ છીએ. વૈશાનર અભિની દાઢોમાં મૂકીએ છીએ. જે અમારો દેખ કરે છે તેમનો આત્મચેતના દેખ કરે. અમે ઈષાદ્યે રાખનારાને ધૂલોક, પૃથ્વી અને અંતરિક્ષમાંથી ફેરી દઈ દૂર કરીએ છીએ. હુસ્વખના ફળને અમુકની પાસે મૌકલીએ છીએ. પૂર્વરાત્રીમાં અમુક કર્મને અમે કરી ચૂક્યા છીએ, જે જાગૃત અવસ્થામાં, સુષુપ્તાવસ્થામાં, દિવરો-શરો પાપજન્ય દોષો થયા હોય તે બધા દોષોથી અમે શત્રુનો નાશ કરીએ છીએ. હે દેવ ! આપ શત્રુનો નાશ કરો, તે પ્રાણનો ત્યાગ કરો, તે જીવતો ના રહે.

સૂક્તા-૮ દેવતા : હુસ્વખનાશાન

શત્રુ ઉપર વિજય મેળવીને – તેનો નાશ કરીને લાવવામાં આવેલા પદાર્થો અમારા છે. સત્ય, તેજસ્વિતા, સદ્ગ્રાય સુખ, યક્ષીય કર્મ, ગાય વગેરે દુધાળાં પશુઓ, પ્રજારૂપ સંતતિ અને શૂરવીર અમારું જૌરવ વધારો. અમુક શત્રુને અમે આ લોકમાંથી ભગ્નાડી છીએ. તે શત્રુ ગ્રાબ

(રોગ)ના પાશમાંથી મુક્ત ન થઈ શકે. અમે તેની તેજસ્સિવત્તા, વર્ચર્વ, પ્રાણાળીજી, આયુષ્યને ઘેરી તેને ઊંધા માથે પાડીએ છીએ. તે નિર્બંહિતિના બંધનમાંથી મુક્ત ન બને, શત્રુઓને જીતીને લવાયેલા પદાર્થો અમારા છે. બધું તેજ, ભ્રાન્તિ, સ્વર્ગ, પશુ, પ્રાણ અને બધા વીરો અમારા છે. અમુક ગોત્રીય, અમુકોના પુત્રને અમે આ લોકથી જુદો પાડી દઈએ છીએ. અમે તેના તેજ, વર્ચર્વસ, પ્રાણ અને આયુષ્યને ઊંધા માથે પદાર્થી છીએ. તે પ્રજ્ઞાપતિ, ઋષિઓ, આર્ષેઓ, અંગિરાઓ, અંગિરસો, અથર્વાઓ, આથર્વણો, વનસ્પતિઓ, બાહૃસ્પત્યો, ઋતુઓ, ઋતુપદાર્થો, મહિના, પખવાદિયા, દિવસ-રાત્રીના સંયત ભાગોના પાશોથી મુક્ત ન થાવ. અમે તેના તેજ, વર્ચર્વસ, પ્રાણ, આયુને બાંધી ઊંધા માથે નીચે પાડીએ છીએ. શત્રુઓને વેર-વિભેર કરીને લાવવામાં આવેલા – જિતાયેલા પદાર્થો અમારા છે. સત્ય, તેજ, ભ્રાન્તિ, સ્વર્ગ, પશુ અને બધા વીરો અમારા છે. અમુક ગોત્રીય, અમુકના પુત્રને અમે આ લોકથી દૂર કરીએ છીએ. અમે તેના વર્ચર્વસ, તેજ, પ્રાણ અને આયુને બાંધી તેને ઊંધા માથે નીચે પટકીએ છીએ.

સૂક્ત-૬ દેવતા : પ્રજ્ઞાપતિ

શત્રુઓને જીતીને લવાયેલા પદાર્થો અમારા છે, અમે શત્રુ ઉપર અધિષ્ઠિત બનીએ. અજિન, સૌમ પણ આવું જ કહે છે. પૂર્ણ અમને પુરુષવોકમાં પ્રતિષ્ઠિત કરે. સ્વર્ગની ઘ્યાતિથી ઉત્તમ પ્રકારે અમે સ્વર્ગને પ્રાપ્ત કરીએ. અમે ધનવાન અને સત્કરણીય બનીએ, પરમધનવાન બનીએ. હે દેવ ! અમને ધનથી પુષ્ટ કરો.

*

સત્ત્રો સત્તરમો કાંડ સુંદરો

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : આદિત્ય

અમે શત્રુઓ માટે વિનાશકારી, અન્યોના તેજને હણનારા, શત્રુના પશુઓને છીનવી લેનારા, જણને જીતનારા ઈન્દ્રનું આખુવાન કરીએ છીએ. તેમની કૃપાથી અમારી આવકમાં વૃદ્ધિ થાવ. અતિ સહનશીલ, સહિષ્ણુ,

શત્રુહના સહજ સ્વભાવવાળા, નિત્ય વિજેતા, મહાબલી, સ્વગની જીતનાર, ગાયોના વિજેતા, ઈન્ડરૂપ સૂર્યદિવને અમે આવાહિત કરીએ છીએ. તેમની કૃપાથી અમે આયુ સંપન્ન, દેવ પ્રિય, સંતાનાદિના પ્રિય, પશુઓના પ્રિય બનીએ. ઉદ્દિત થતાની સાથે બધાં પ્રાણીઓને પોતાન્-પોતાના કાર્યમાં લગાવનાર હે સૂર્ય ! ઉદ્દિત થાવ. અમારો દ્રેષ રાખનારા અમને વશ થાઓ. અમે શત્રુઓને વશ ન થઈએ. હે વિષ્ણુરૂપ સૂર્ય ! તમારાડિરાણોથી તમે વિશ્વને વ્યાપ્ત કરો છો, અમને અનેક પશુઓથી પૂર્ણ કરો. મૃત્યુ પછી પરમલ્યોમ (સ્વગ)માં પ્રતિષ્ઠિત કરો. હે વિષ્ણુરૂપ સૂર્યદિવ ! તમે ઉદ્ય પામીને તમારી તેજસ્વિતાથી અમને સંપન્ન કરો. જે પ્રાણીઓને અમે જોઈએ છીએ અને જેમને જોવામાં સક્ષમ નથી તે બંને વિશે અમને શ્રેષ્ઠ વિચારોથી પ્રેરો.

તમારો પ્રભાવ અદ્વિતીય છે. જીવનમાં આને અનેક પ્રકારના પશુઓથી યુક્ત કરો અને મૃત્યુ પછી પરમ લ્યોમમાં સ્થાપિત કરો. જળના પાશધારી રાક્ષસ તમને અંતરિક્ષમાં જળોમાં રોકી ન રાખો. તમે તમારા તેજથી, અંતરિક્ષમાં આગળ વધો છો, કૃપા કરી મને સુખ આપો. અનેક પ્રકારના પશુઓથી યુક્ત કરો અને દેહાંતે પરમ લ્યોમમાં અને સુધામાં સ્થાપિત કરો. હે ઐશ્વર્યવાન સૂર્ય ! તમે સંસાર વિજેતા પુરાહૃત છો, અપરિમિત પ્રભાવવાળા છો, કૃપા કરો, તમે સુખાદ બનો, અમારા સ્તોત્રનો રવીકાર કરો અને અમને અનેક પ્રકારના પશુઓથી યુક્ત કરો. દેહાંત પછી પરમલ્યોમમાં સ્થાપિત કરો. તમે વાવાપૃથ્વીમાં અધ્યર્થ છો. કેમકે ગાયનીમંત્ર દ્વારા પ્રવૃદ્ધ છો. અમિત પરાકર્મી છો, અમને અનેક પ્રકારના પશુઓથી યુક્ત બનાવો અને મૃત્યુ પછી પરમ લ્યોમમાં સ્થાપિત કરો. અપરિમિત પ્રભાવવશાળી તમને અભીજણકાળી પ્રાચીન ઋષિઓ સ્તોત્ર દ્વારા પ્રવૃદ્ધ કરે છે. આ મેઘ, ઔષધિ વગેરેના વધારનાર અને યજના રાધનરૂપ છો – યજા જ છો. હે સૂર્ય ! તમે બધી દિશાના રક્ષક છો, તમારા પ્રકાશથી વાવા-પૃથ્વી અંતરિક્ષમાં વ્યાપ્ત છો. તમે જળના ભાગમાં વ્યાપ્ત છો, પાંચ રાશમાથી ઉદ્ધર્મુણી થાવ. અને ઉદ્ધર્મોક્ષેને પ્રકાશિત કરનારા છો. પૃથ્વીને કિરણોથી પ્રકાશિત નથી કરતા એવી નિંદા પણ થઈ શકે તેમ નથી. પુષ્પાત્માઓને મળનાર પુષ્પલોક તમે જ છો. અમિતપ્રભાવી તમે અમને અનેક પ્રકારના પશુઓથી સંપન્ન કરો, મૃત્યુ પછી અમને પરમ-લ્યોમામૃતમાં સ્થાપિત કરો. બ્રહ્મમાં સર્વભૂત સ્થિત

છ. હે સૂર્ય ! તમે જ શુક છો, તમે બધા લોકને પ્રકાશિત કરનાર તેજથી જ્યોતિમનિ છો.

અમે તમારા આવા રૂપની ઉપાસના કરીએ છીએ. અમે પણ આવા તેજથી તેજસ્વી બનીએ. હે સૂર્ય ! તમે પ્રકાશરૂપ છો. તમે સંસારની પ્રકાશિકા જેવી દીપિથી ચમકો છો, અમે પણ આવી બ્રહ્મવર્ષસ્વ રૂપ જ્યોતિથી ચમકીએ અને પશુઓથી યુક્ત બનીએ. ઉદ્યાચલને પ્રાપ્ત કરનાર હે સૂર્ય ! તમને નમન. તમે અધોઈત, પૂજોઈત છો. અને તમને નમન. બધા લોકને સંપૂર્ણપણે રૂપત કરનાર આઈત્ય પોતાની રણિમાં સહિત ઉદ્ઘિત થાવ. હે સૂર્ય ! તમારી કૃપાથી અમે અમારો દ્રેષ કરનારાઓને વશ ન થઈએ. અમે અનેક પ્રકારે પશુઓથી સંપન્ન બનીએ અને મૃત્યુ પછી પરમલ્યોમ અને અમૃતમાં સ્થાપિત થઈએ. હે આઈત્ય ! સંસારના કલ્યાણ અર્થે વ્યોમ સમુદ્રને પાર કરવા માટે તમે સ્વરથ રૂપી નોક પાર લાયુનું સઠ બનાવીને દઢ કવચથી ઢંકાયેલા છો, તમે અમને દિવરો તો રક્ષા સહિત પાર લઈ જાવ છો. હવે ગુરે પણ સલામત પહોંચાડી દી. હું પ્રજ્ઞાપતિ સૂર્યના તેજરૂપ દઢ કવચથી ઢંકાયેલાં હું. હું વૃદ્ધ થવા છાતાં દઢ અંગોવાળો રહું અને અનેક ભોગોને ભોગતું. અમે દીઘધૂયુ પ્રાપ્ત કરીએ અને લોકિક-વૈદિક કર્મ કરતાં રહી સૂર્યના કૃપાપાત્ર બનીએ. અને કશયપ રૂપ સૂર્યના મંત્રકવચથી આચછાઈત છીએ. અમે તેમની રણિમાંના રક્ષાત્મક તેજથી રક્ષિત છીએ. આથી દેવતાઓ અને મનુષ્યોના કોઈ આયુધ અમારી હિસા કરી શકતા નથી. અમે સત્ય, સૂર્યત્મક બ્રહ્મ, મૃત્યુઓ અને બધા પુરાણા રક્ષાત્મક પદાર્થોથી રક્ષિત છીએ. આથી નરકના કારણરૂપ પાપ અમારી પારો ન આવો. અભિમંત્રિત જળથી અદૃશ્ય રૂપે અમારું રક્ષણ થાય છે. જેવી રીતે જળચર પ્રાણીઓ જળમાં રક્ષિત રહે છે. હે રક્ષક અજીનદેવ ! તમારા આશ્રિતોની બધા પ્રકારના ભયથી રક્ષા કરો. ઉધ મૃત્યુનાં બંધનો દૂર કરે છે. આયુષ્યકામી અમારી અંદર પ્રાણ સચેદ રહે. અમારી ઈન્દ્રિયો પણ સચેત રહે.

અંશુ અટારમો કાંડ સુંગ

• પહેલો અધ્યાય •

શૂક્રત-૧ દેવતા : યમ-યમી તથા મંત્રોક્તિ

યમ-યમી સંવાદ

યમી : સમાન પ્રસિદ્ધિવાળા યમને હું સખ્યભાવથી આમંત્રનું છું. સમુદ્રતટવતી દીપમાં હે યમ ! મારામાં પુત્ર સ્થાપિત કરો. હે યમ ! તમારી કીર્તિ બધા લોકમાં હંમેશા ચમકતી રહેશે.

યમ : હે યમી ! આપણો બન્ને સહોદર છીએ. હું તારો મિત્ર ખરો પરંતુ આપણો ભાઈ-બહેન સમાન છીએ. તું સહોદરા હોવા છતાં પત્નીત્વની ઈચ્છા કરે છે, આથી આ ભાવ મને સ્વીકાર્ય નથી. મહાબલી રુદ્રપુત્ર મરુદ્રગણ પણ આ સંબંધની નિંદા કરશે.

યમી : મરુદ્રગણ પણ મારા ઈચ્છિત માર્ગનો સ્વીકાર કરશે. આથી મારામાં મન જોડો અને ભાતૃભાવ છોડી પત્તિ બનીને સંતાનોત્પત્તિ મારે મારામાં પ્રવિષ્ટ થાય.

યમ : સત્યભાષી આમે અસતના માર્ગે કેવી રીતે જઈએ ? જળધારક સૂર્ય સ્વભાવસિહિત અંતરિક્ષમાં રહેલા છે. તેમની સમક્ષ સહોદર એવો હું તારી ઈચ્છા કેવી રીતે પૂર્ણ કરી શકું ?

યમી : હે યમ ! સંતાનોત્પાદક ત્વાણે માતાના ઉદરમાં જ આપણાને બંનેને દાંપત્ય-બંધનમાં બંધ્યો દીઘા છે. એ દેવના કાર્યક્રમને કોણ નિષ્ફળ બનાવી શકે ? માતાના ઉદરમાં ત્વાણે દાંપત્યના આ કર્મને ઘાવાપુષ્ટી પણ જોડો છે, આથી તે અસત નથી.

યમ : હે યમી ! સત્યના ભારવહન અર્થે વાડીને કોણ નિયુક્ત કરે ? કોધ લજ્જાથી હીન, પોતાની વાણીથી શોતાઓના હદ્યમાં સ્થાન બનાવી લેનાર, કર્મવાન, તેજસ્વી પુરુષ સત્યની રક્ષા કરે છે પરિણામે તે દીર્ઘજીવી બને છે.

યમી : હે યમ ! આપણા પ્રથમ દિનને (સમાગમના દિવસને) કોણ જોઈ રહ્યું છે ? કોને ખબર છે ? આથી આ ભાબતે અન્યને કોણ કહેવાનું છે ? આથી મારી ઈચ્છાને પ્રતિકૂળ, તમે મને કલેશ આપીને અનેક

કમોવાળા અન્ય મનુષ્યો વિશે કેમ લાત કરો છો ?

આથી મારી ઈચ્છા છે કે પત્નીરૂપમાં હું આપને દેહ અર્પિત કરું છું. આપણે બન્ને ગાઢ સંચિલણ બની જઈએ, જેવી રીતે બે પૈડા જોડાઈ જાય છે તેવી રીતે એક બની જઈએ.

યમ : હે યમી ! સતક દેવદૂષો નિરંતર ભમક કરતા જ હીય છે. આથી મારી ધર્મ-બુદ્ધિને બાટ કરવાની ઈચ્છા છોડી દે અને અન્ય કોઈની પત્ની બની રેની સાથે જોડાઈ જા.

યમી : (સ્વગત) યમ નિમિત્તે યજમાન દિવસ-ચાત આહુતિ આપે છે. સૂર્ય તેજ તેમના માટે નિત્ય ઉદ્દિત થાય છે, સંચિલણ ઘાવાપૃથ્વીની સમાન હું પણ સહોદરત્વ છોડી આપની સાથે જોડાઈ જાઓ.

યમ : ભવિષ્યમાં ભવે એવા દિવસો આવે કે ભાઈ-બહેન અનંધુત્વભાવથી ભાઈ-બહેન મટી ભાયાત્વ સ્વીકારે, પરંતુ અત્યારે એ શક્ય નથી. આથી હે યમી ! તું સેવન સમર્થ અન્ય પુરુષને પતિરૂપમાં મેળવવા તેની તરફ તારો હાથ લંબાવ, મને છોડી દે.

યમી : એ ભાઈ કેવો, જેના રહેતા બહેનની ઈચ્છા અતૃપ્ત રહે ? આથી હું મારી ઈચ્છાનુસાર આચરણ કર.

યમ : એ બહેન કેવી, જેની સમક્ષ પોતાનો ભાઈ હુંઝી બને ? હું તારી આ ઈચ્છા પૂર્ણ કરી શકું તેમ નથી. તારો દેહને સ્પર્શ કરી શકું તેમ નથી. ધર્મના જ્ઞાતા, ભાઈ-બહેનના આવા સંબંધને પાશ કહે છે. હું આતું કરું તો આ કર્મ મારા મન, પ્રાણનો નાશ કરશે.

યમી : હે યમ ! તારી હુલભાતા જોઈ મને હુંઝ થાય છે. તારુ મન મારી તરફ આકર્ષિત કેમ નથી થતું ? લાગે છે તારુ મન કોઈ અન્ય સ્ત્રીમાં આસક્ત બન્યું છે.

યમ : હે યમી ! તું અન્ય પુરુષને મળીને તેની સાથે એવી રીતે એકરૂપ બની જા, જેવી રીતે લતા વૃક્ષ સાથે અને રસ્તી અશ્વ સાથે એકરૂપ થઈ જાય છે. તમે બને અનુકૂળ મનવાળા બની સુખી થાવ.

પૃથ્વીનું ભરણપોષણ કરવા માટે દેવોએ જળ, વાયુ અને ઔષધિ આ ત્રણ તત્ત્વોને પ્રતિષ્ઠિત કર્યા. આ ત્રણેય સુંદર અને વિશ્વદાય છે. અગિન યજ્ઞ દ્વારા આકાશથી જળવૃષ્ટિ કરે છે. યજ્ઞમાં પૂજનીય દેવતાઓને તેમનો ભાગ-આહુતિ તેમના સુધી પહોંચાડે છે અને તેઓ સર્વજ્ઞ છે. હે જળધારક સૂર્ય !

સ્તોત્રરૂપ નાદથી અમારા મનની રક્ષા કરો. આજિન અમને ઉત્કૃષ્ટ યજમાન બનાવે. અધ્વર્યુઓએ આજિને દેવતાઓ સુધી હવિ પહોંચાડવા પ્રગત કર્યો છે. શોમને જ્યારે લાવવામાં આવે છે ત્યારે તે આજિનનું વરણ કરવામાં આવે છે અને આજિનોમ આદિ કર્મ સિદ્ધ થાય છે. તમે યજને સુંદરતાથી સંપન્ન કરો છો અને આજિન ધૂતાઠિથી પુષ્ટ બની યજમાન માટે દર્શનીય બને છે. હે આજિન ! સ્તુત્ય એવા તમે હવિને દેવતાઓ સુધી પહોંચાડો છો. હે આજિન ! ઘાવાપૃથ્વી રૂપ માતા-પિતાને યજ માટે પ્રેરિત કરો. જેવી રીતે સૂર્ય પોતાના તેજને પ્રેરિત કરે છે તેવી રીતે તમે પણ પોતાનું તેજ પ્રેરિત કરો.

દેવતા આજિન દ્વારા પ્રેરિત થઈને યજભાગ લેવા યજનમાં આવે છે. યજમાન આજિની કૃપાથી જ અન્ન-અસ્ત્ર આદિ ધન પ્રાપ્ત કરે છે. હે આજિન ! અમારા આધ્યાત્માનને સાંભળો, અને બધા દેવોને યજનમાં લાવો. હવિ સાથે દેવતાઓની સંગત કરાવો અને યજમાનને ધન આપો. આજિન જ સૂર્ય બનીને ઉધારે અને તેનાં કિરણોને પ્રકાશિત કરે છે. તે ઉપાકાળમાં પ્રકાશિત થઈને દિવસભર પ્રકાશિત રહે છે અને ઘાવા-પૃથ્વીને પ્રકાશથી ભરી દે છે. આકાશ-પૃથ્વી અમારી સ્તુતિને સાંભળો. હે આજિન ! તમે સમિદ્ધાઓથી દીપ્ત થનારા છો. અમારી હવિ તમારા સુધી પહોંચો. હે ઘાવાપૃથ્વી ! જળકર્મની વૃદ્ધિ માટે અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. તમે જળ પ્રદાન કરી અમારી વૃદ્ધિ કરો. જ્યારે ઉપકારી, દીપિત્માન જળ સ્વકિરણો સહિત પ્રગત થાય છે, ત્યારે આજિન તેનું દોહન કરે છે. દેવતાઓમાં ક્ષાત્રબળધારી યમ અમારા હવ્યને ગ્રહણ કરે. અમારાથી જો યમનો અપરાધ થઈ ગયો હોય તો આજિન અમને મુક્ત કરાવે. જોકે યમની બહેન યમીએ તેની ભાર્યા બનવા પ્રસ્તાવ કર્યો હતો. આથી યમનું નામ લેવું અપરાધ છે. આમ છતાં યમની જે સ્તુતિ કરે તેના અપરાધ ભૂલી જઈને હે આજિન ! તમે એની રક્ષા કરો. આજિન યજ નિષ્પાદક છે. આજિનના કારણે જ મનુષ્ય સૂર્યલોકમાં નિવાસ કરે છે. જેમણે દેવ-તેજને ત્રણે લોકમાં સ્થાપિત કર્યું છે એવા તેજસ્વી આજિની સૂર્ય અને ચંદ્રમા પણ પૂજા કરે છે. આજિની કૃપાથી સત્ત્વિતા, આકાશ, આદિતિ અને મિત્ર દેવતા અમને નિર્દોષ કરે. ઈન્દ્રજનું અમે સ્તવન કરીએ છીએ. બળ વડે પ્રાણ્યાત હે ઈન્દ્ર ! અમને સુખ અને ધન આપો. વાયુ અમને સુધી કરે. મિત્ર અને વરણ અમને શોકમુક્ત કરે. હે આજિન ! સ્મરણનવાસી, પ્રચંડ પરાકર્મી રૂપ દેવતાની સ્તુતિ કરો.

મુત્યુ-સંસ્કાર કરનારા અજિની ઈચ્છાથી સરસ્વતીનું આહુવાન કરીએ
છીએ અને જ્યોતિષોમ યજ્ઞ કરનારા તથા પિતૃઓ પણ સરસ્વતીને આહુત
કરે છે. આવી સરસ્વતી હવિદાતા યજ્માનને ઈચ્છિત પદાર્થ આપે છે. હે
પિતૃઓ ! તમે આ યજ્ઞમાં આવો. એક જ રથમાં પિતૃઓ સાથે આવતી
સરસ્વતીદેવી અમને ઘન-બળ આપો. જે પિતૃઓ સ્વધાની સાથે સોમપાન કરે
છે તેમને હે અજિન ! અમારી સમિપ લાવો. જે પિતૃલોકમાં ચાલ્યા ગયા છે
અથવા વિભિન્ન દિશાઓમાં ગયા છે તથા જે પૃથ્વીલોકમાં છે તે બધા જ
પિતૃઓને અમારા નમસ્કાર. માલતી નામક પિતૃ હવિ દ્વારા કવ્ય નામના
પિતૃની સાથે અને યમ નામના પિતૃ-નેતા હવિ દ્વારા અંગિરા નામના પિતૃઓ
સાથે વૃદ્ધિ પામે છે. આ બધા જ પિતૃઓ અમારા આહુવાનથી યજ્ઞમાં આવે
અને અમારા રક્ષક બને. આ સુગસિદ્ધ સોમ, આસ્વાધનીય, મદવાન અને
રસવાન છે. તેનું પાન કરનારા ઈન્દ્ર અસુર-સંગ્રહમાં અજ્ઞેય બને છે. પૃથ્વીને
ઓળંગી દૂર દેશમાં ગમન કરનારા, પિતૃઓના માર્ગ ચાલનારા, વિવસ્થાનના
પુત્ર યમરાજની અમે પૂજા કરીએ છીએ. આત્મસાક્ષાત્કારથી રહિત પુરુષોના
કર્મકણાંપે પિતૃલોક અવશ્ય પ્રાપ્ત થાવ. પોતાનાં કર્મો અનુસાર જે માર્ગની
પુરુષો પૃથ્વી ઉપર આવે છે તે બધા માર્ગને યમરાજ જાડે છે.

યજ્ઞમાં આવેલા હે બહિર્ભદ પિતૃઓ તમારા માટે આ હવિ છે તેનું
સેવન કરો. અમારી રક્ષા કરો અને રોગ શમનાત્મક બળ અમને આપો.
અમારા અપરાધીની ક્ષમા કરો. વીધિને પુરુષ આદિ આકૃતિઓમાં બદલનારા
ત્વાયાએ પોતાની પુત્રીનો વિવાહ સૂર્ય સાથે કરાયો ત્યારે સૂર્યપત્ની તેમની
પારોથી અદશ્ય બાણી ગઈ. હે પ્રેત ! આ મનુષ્યોએ જેમની અર્થા ઉઠાવી છે
તેમને યમ માર્ગથી યમલોક ગમન કરાવો. યમલોકમાં યમ અને અમારા
હવિથી પ્રસન્ન થયેલા વરુણ પણ તમને જોવા મળશે. હે રાક્ષસો ! તમે
પહેલેથી અહીં રહેતા હોવ કે અહીં નવા આવ્યા હોવ, તમે આ સ્થાનથી દૂર
જતા રહો, અહીં પ્રેત રહેશે. યાં આ સ્થાન તેને આપ્યું છે. હે અજિન !
અમારા આ પિતૃયજ્ઞમાં પ્રદીપીત થાવ, સ્વધાની કામનાવાળા પિતૃઓ માટે હવિ
ભક્ષણ કરવા આવો. અમે તમારું આહુવાન કરીએ છીએ. પછી પિતૃઓને
અહીં હવિ-ભક્ષણ માટે લઈ આવો. ઋષિ અંગિરા અમારા પિતૃ છે. તેઓ
સોમપાણી છે. અમારા ઉપર તેમની કૃપા રહો. હે યમ ! અંગિરા નામના
યજીવ પિતૃઓ સહિત અહીં આવો અને અમને મળો. અમે તમને અને

તમારા પિતા સૂર્યને બોલાવીએ છીએ. તેઓ કુશના આસન ઉપર બેસી હવિ-ગ્રહણ કરે. હે યમ ! તમે પણ અંગિરાની સાથે કુશાસન ઉપર બેસો. મંત્રો તમને બોલાવવા સમર્થ છે. અમારા હવિ વડે તમે પ્રસન્ન થાવ.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્તન-૨ દેવતા : યમ-જાતવેદ-પિતૃ

સોમ ભાગમાં યમ માટે સોમ પ્રસ્તુત કર્યો છે. ઘૃતાદિ હવિ યમને આપવામાં આવે છે. અજિન દૂરની જેમ હવિ લઈ જાય છે. હે યજ્માનો ! યમ માટે ઘૃતાદિની આહુતિ આપો. પૂર્વજ, મંત્રદાષ અંગિરાદિ ત્રાયિઓને નમરકાર. ઘૃત સંપન્ન ક્ષીરરૂપી હવિ યમ રૂપે હે યજ્માનો તમે અર્પિત કરો. તેઓ અમને જીવિત રાખે અને શતાયુ બનાવો. હે અજિન ! આ પ્રેતને ભરમ કરશો નહિ. તેની ત્વચાને અન્યત્ર ફેંકશો નહિ. જ્વારે તમે તેના શરીરને પકાવી દો ત્યારે તેને પિતૃઓ પાસે મોકલી દો. ત્યારે તે અસુનિત દેવતાને પ્રાપ્ત થશો. ત્રિકદુક યજ્ઞ કરતી વખતે થમના માટે રોમ તૈયાર કરે છે. ઘાવા-પૃથ્વી દિવસરાની, જળ-ઔષધિ આ છ ઉર્વિઓ અને બધા છંદ યમ માટે જ પ્રવૃત્ત છે. હે મૂતક ! તું નેત્રદ્વારથી સૂર્યને, સૂત્રાત્મારૂપે વાયુને, અન્ય ઈન્ડ્રિયોથી ઘાવાપૃથ્વી અને અંતરિક્ષ તથા જલને પ્રાપ્ત થા. જો આ સ્થાનમાં જવાની ઈચ્છા ન હોય તો ઔષધિ આહિમાં પ્રવિષ્ટ થાવ. હે અજિન ! આ અજ્જનાને તમારા તેજ વડે પ્રકાશિત કરો. અને જે વિરાટ-સ્વરાટ આદિ શરીર છે તેનાથી આ પ્રેતમાને પુરુષાત્માઓનો લોક પ્રાપ્ત કરાવો. હે અજિન ! તમારી જે જ્વાળાઓ ઘાવાપૃથ્વી, અંતરિક્ષમાં વ્યાપી છે તે આ 'અજ'ને પ્રાપ્ત થાવ. તમારી જ્વાળાઓથી પ્રેતના શરીરરૂપી હવિને પકાવો. હે અજિન ! આહવિ રૂપ જે પ્રેત શરીર તમને આપ્યું છે અને જે 'સ્વધા' સંપન્ન થઈ તારી અંદર ઘૂમી રહ્યું છે તેને પિતૃલોકમાં છોડીને તું પુત્ર-આયુ સંપન્ન થઈ ઘરે પાછો જતો રહે.

હે પ્રેત ! તું પિતૃલોકમાં જઈ રહ્યો છે. 'સરમા' નામની કૂતૃયીના શ્યામ-શવલ નામના બે પુત્રો સાથે તું પ્રસન્નથીતે રહેનારા પિતૃઓની પાસે પહોંચો જા. હે પિતૃઓ ! તમારા લોકમાં આવતા આ પ્રેતને અડચયણ વિનાનું સ્થાન આપો. મૌટા નાકવાળા, પ્રાણપણારી, પ્રાણીઓના અપહંત પ્રાણોથી તૃપ્ત થતા યમદૂત અમારાં સૂર્યદશન નિમિત્તે પંચેન્દ્રિય યુક્ત પ્રાજ્ઞાને અમારા શરીરમાં

પુનઃ સ્થાપિત કરે. કેટલાક પિતૃઓને પ્રવાહિત સોમ પ્રાપ્ત થયો છે, કેટલાક વ્રતોપભોગી છે, કેટલાક માટે મધુ-સરિતા પ્રવાહિત છે. હે પ્રેત ! તું આ બધાને પ્રાપ્ત કર. તપથી, યજ્ઞાદિ સાધનોથી, કષ્ટસાધ્ય કર્મો અને ઉપાસનાથી જે પુષ્યલોક પ્રાપ્ત થયું છે તે પુષ્યલોક હે પ્રેત ! તને પ્રાપ્ત થાવ. ચુદ્ર બોત્રમાં લડતા-લડતા શરીર ત્યાગની વાત, દક્ષિણા-યજ્ઞ-સંપન્ન કરનારાને જે સુફળ મળે છે હે પ્રેત ! તું આ બધા ફળ પ્રાપ્ત કર અને તપસ્વી ઋષિઓ દ્વારા જે પ્રાપ્ત ફળ છે તે પણ તને જ મળે. હે વેદીઓપિણી પૃથ્વી ! તું આ પ્રેતને બાધાહિન બળ બને તથા સુખ આપ. હે પ્રેત ! તેં પહેલા જે હવિદાનત્ર્ય સુકર્મ કર્યા છે તેના સુફળ હવે તને મધુ-રસ-પ્રવાહ રૂપે પ્રાપ્ત થાવ.

હે પ્રેત ! મારા મનથી તારા મનને આ લોકમાં આહૃત કરું છું. તું અમારા ઘરોમાં આવ. અહીં તારા માટે ઉદ્ઘા દેહિક કર્મ કરવામાં આવે છે અને આવીને પિતા, પિતામહ, પ્રપિતામહ વગેરે સાથે સપિન્ડિકરણમાં મળ. પ્રાપ્ત લોકમાં યમની પાસે જઈને માર્ગ શ્રમાપહારી સુખકર વાયુને પ્રાપ્ત કર. હે પ્રેત ! તને મરુદ્રગણ ધારણ કરે, ઉદ્ઘલોકમાં પહોંચાડે અને જળ તને સિંચે. તું ફરીથી આયુ, મન-પ્રાણ પ્રાપ્ત કર. હે પ્રેત ! તારું મન-ઈન્દ્રિય તને છીએ નહિ, પ્રાણનો ક્ષય ન થાય, દેહાંગમાં વિકૃતિ ન આવે. રૂધિર-રસપૂર્ણ રહે અને કોઈ અંગ તારાથી અલગ થાય નહિ.

હે પ્રેત ! તે વૃક્ષ નીચે બેસે, જે ભૂમિ ઉપર આશ્રય લે, તે તને પીડિત ન કરે. તું પિતૃલોકમાં આગળ જા. હે પ્રેત ! તારા જે અંગ શરીરથી પૃથ્વક થઈ ગયા છે, જે પ્રાણ શરીરમાંથી નીકળી ગયા છે તે બધાને એક જગ્યાએ એકન કરી પિતૃઓ તને બીજા શરીરમાં પ્રવેશ કરાવે. હે મૃત પુરુષના જીવિત બંધુઓ ! આ પ્રેતને ઘરમાંથી ઉઠાવીને લઈ જાવ. વામ તેને પિતૃલોક માટે લઈ લીધું છે. જે રાક્ષસ પિતા-પિતામહો સાથે મળીને પિતૃયાગનાં હવિનું માયાથી ભક્ષણ કરી લે છે તે રાક્ષસોને અભિનાન પિતૃયાગથી દૂર કરે. અમારા ગોત્રના પિતૃ આ પિતૃયાગમાં આવો, સુખી થાવ અને અમને સુખી કરો. અમારા આયુષ્ણની વૃદ્ધિ કરો. હે આયુષ્ણાન ! અમે પિતૃઓને હવિદાન આપી પૂજન કરીએ અને ચિરાયુ જીવન જીવીએ. હે પ્રેત ! તારા નિમિત્ત અમે જૌદાન કરીએ છીએ. તેનાથી યમલોકમાં તને પુષ્ટિ મળો.

હે પ્રેત ! વનમાં અમે હિંસક પશુઓથી રક્ષણ મેળવીએ. અમને અસ્થાવતી નઢી પાર કરાવો, જેમણે તારો વધ કર્યો તે વધયોગ્ય બને.

ઉપલોગ્ય પદાર્થો પામી શકે નહિ. અમારો આ યજા સર્વોત્કૃષ્ટ યમ માટે છે. જે પિતૃઓને ભૂમિમાં દાટવામાં આવ્યા છે, જે ઉદ્ઘલોક-પિતૃલોકમાં ગયા છે, પિંડદાન-પિતૃયાગાદિથી તૃપ્ત થઈ આકાશની મધ્યમાં રહે છે તે બધા અહીં આવે અને આ યજામાં હવિલાગ મેળવી તૃપ્ત થાય હે અજિન ! આ પ્રેતના શરીરને હવે વધારે બાળશો નહિ. આને સુખ મળે એવું કરો. યમ પ્રેતને જોઈને કહે છે — આ પુરુષ જો મારે થાય તો હું તેને સ્થાન આપી શકું અહીં રહીને જો મારું સ્તવન કરતો રહે તો અહીં રહી શકે છે અને આ સ્મશાનને એટલા માટે માપીએ છીએ કે અમને બ્રહ્માએ સો વર્ષનું આયુષ્ય આપ્યું છે. આથી સો વર્ષ પહેલા અમે મૃતક કર્યાને પ્રાપ્ત બનીએ નહિ અને અમે સો વર્ષ પહેલા આ સ્મશાનમાં આવીએ નહિ. અમે સ્મશાનભૂમિને માપી લીધી. તે માપ દ્વારા જ આ પ્રેતને સ્વર્ગમાં મોકલ્યાએ છીએ. આ કર્મથી અમને સો વર્ણની આયુ પ્રાપ્ત થાવ. મારે સો વર્ષ પહેલા અહીં આવતું નથી. હે પ્રેત પુરુષ ! તું યમરાજના માર્ગ દ્વારા પિતૃઓને પ્રાપ્ત કર. જે પ્રેત સંસાર-રહિત થયા પણી પાપોને છોડાવી પરલોકમાં ગયા છે, જે અંતરિક્ષને ઓળંગી સ્વર્ગમાં ગયા છે અને ઉદ્ઘલોકમાં પુષ્યકણ પ્રાપ્ત કરે છે. નીચેની તરફ ધૂલોક છે. આ ધૂલોકમાં ત્રીજા ભાગમાં પિતૃઓ નિવાસ કરે છે. અમારા પિતા-પિતામહ, પ્રપિતામહના પિતૃઓ અને અન્ય પિતૃઓ જે અંતરિક્ષમાં, સ્વર્ગમાં કે પૃથ્વી પર રહે છે તે બધાને મારા નમસ્કાર. હે પિતૃઓ ! અમે શ્રાદ્ધ આદિમાં જે આપીએ છીએ તે જ તમારું જીવન છે.

હે પૃથ્વી ! જેવી રીતે માતા પોતાના પુત્રને ઢાકે છે તેવી રીતે તું આ મૃતકને પોતાના તેજથી ઢાકી દે. આ મૃતક જીવિતાવસ્થામાં જે ભોજન કરી ચૂક્યો છે તે સિવાય તેની પાસે કોઈ ભોજન નથી કે સ્મશાન સિવાય બીજું કોઈ સ્થાન નથી. આથી હે પૃથ્વી ! તું આ મૃતકને એવી રીતે આચાદિત કર જેવી રીતે પણી પતિને વસ્ત્ર આચાદિત કરે છે. હે મૃતક ! આ મંગળમયી માતા પૃથ્વીના વસ્ત્રથી તને ઢાંકું છું. જીવિત અવસ્થામાં જે વસ્તુઓનું દાન કરવામાં આવે છે તે બધી વસ્તુઓ તમને મળે છે અને જે સ્વધાર્યકત અન્ન પિતૃઓને મળે છે તે તને મળો. હે અજિન ! હે સોમ ! તમે આ પુષ્યલોકના મમણું બનાવનારા છો, તમે સ્વર્ગની રચના કરી છો. હે પ્રેત ! પૂષા ! તને આ સ્થાનમાંથી લઈ જાય અને પિતૃઓને અપીણ કરો. અજિન તને ઐશ્વર્યવાન દેવતાઓને સોંપો. આયુ તારી રક્ષા કરો. પૂષા તારા પૂર્વની તરફ

જનારા માર્ગની રક્ષા કરે. તને સવિતા નાકપૃષ્ઠમાં પ્રતિષ્ઠિત કરે. પોતાના પહેરેલા વસ્ત્રો છોરી દો. જે ઈચ્છાપૂર્તિઓ માટે તે બાંધવોને ઘન આખું હતું તે ઈષ્ટ-કર્મના ફળ પ્રાપ્ત કર અને દાહનિવારક કવચ પહેરી લે જેથી ઈન્દ્રિયાદિને અભિનમાં સંગ્રહાવવાથી તને સંતપ્ત થાય નહિએ.

• શ્રીજો અધ્યાય •

સૂક્તા-૩ દેવતા : મંત્રોકત-અનિ-ભૂમિ-ઇન્જ-જળ

આ સ્ત્રી ધર્મપાલનાર્થ તારા દાન આદિ ફળની ઈચ્છાથી તારી પારો આવી છે. આ સ્ત્રીને તું બીજા જનમમાં પણ પ્રજ્ઞાપતિ કરજે. હે નારી ! તું આ પ્રાણિહિન પતિ પારો બેઠો છે. તેની પારોથી ઉઠ. તું તારા પતિની ઉત્પત્તિ રૂપે પુત્રન્યૌત્રાદિને પ્રાપ્ત કરી ચૂકી છે. તરુણ ગાયને દાન માટે લાવવામાં આવી છે. તેને શબ્દ પારોથી દૂર લઈ જઈ આપની પારો લાવું છું. હે ગાય ! તું આ મૃતક ગોપતિને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરાવ. શબને ભર્મ કરનાર હે અભિન ! તમે જળના પિતા રૂપે છો. આ શબ્દ ભર્મ થઈ ગયું છે. આથી હવે તેને વેત નદીની શાખામાં શાંત કરું છું. હવે આ સ્થળે બુહદ હુવા આદિ ઔષધિ ઉંગશે. હે અભિન ! તમે જેને ભર્મ કર્યા તેને ચુંપી કરો. હે પ્રેત ! આ ગાઈપત્ય અભિન તને પરલોકમાં પહોંચાનાર જયોતિ છે. તું બાહ્યવનીય અભિનથી જોડાઈ જા અને અભિન સંવેદનથી નિંબુ દેવ શરીર પ્રાપ્ત કર અને ઈન્દ્ર આદિનો પ્રિય પાત્ર બન. હે પ્રેત ! તું આ સ્થાન પરથી ઉઠીને આગળ જા. ઝડપથી ચાલી અંતરિક્ષમાં જા. પિતૃઓને મળીને સોમપાન કરી આનંદિત થા. હે પ્રેત ! તારાં બધાં અંગોને એકત્ર કર અને એ સ્થાનમાં પ્રવેશ કર તથા એ ભૂમિ પ્રાપ્ત કર જ્યાં તારું મન હોય.

હે પિતૃ ! અભિનહેવ ! અમને તેજસ્વી કરો. વિષ્ણુ મેઘામય કરો. વિશેષદેવા અમને સુખદ્યાયક ઘન આપો, જળ તમારા શુદ્ધ સાધન વાયુના અંશોથી અમને પવિત્ર કરો. મિત્ર-વરુણ અમને વસ્ત્રાદિથી યુક્ત રાખો, આદિત્ય અમારી વૃદ્ધિ કરે અને શત્રુઓને સંતપ્ત કરો. ઈન્દ્ર અમને ભૂજબળ આપો અને સવિતા દીઘાયુ કરો. યથે પહેલા મૃત્યુને પ્રાપ્ત કર્યું અને તેને લઈને લોકાન્તરોમાં ગયા. હે ક્રાંતિજો ! પાપ-પુષ્યાનુસાર ફળ આપનારા યમનું પૂજન કરો. હે પિતૃઓ ! અમારા પિતૃસ્થાનથી સંતુષ્ટ થઈ તમે બધા પોતપોતના લોકમાં જાઓ. પછી જ્યારે અને તમને બોલાવીએ ત્યારે આવજો.

અમે તમને મધુ-ઘી યુક્ત હવ્ય આપ્યું છે. તેનો સ્વીકાર કરી અમને સંતાન, પશુ તથા મંગળમય ઐશ્વર્ય આપો. કષ્ટ, કશીવાન, પુરમીઠ, અગુસ્ત્ય, સૌભાગ્ય, વિશ્વામિત્ર, જમદાનિ, અત્રિ, કશ્યપ, વામદેવ આદિ પૂજ્ય ત્રણી અમારા રક્ષક છે. હે પૂજ્ય પિતૃઓ ! તમે પણ અમને સુખ આપો. બાંધવો મૃત્યુના દુઃખને સમાનમાં જ છોડી દે છે તથા શલ-સ્પર્શના પાપથી મુક્ત બની હવે ઘરે જઈ રહ્યા છે. અમે સંતાન, પશુ, ધન-ધ્યાન, સુગંધ, આયુષ્યી સંપન્ન બનીએ. હે પિતૃઓ ! તમે તમારા સોમ-ધન સહિત અમને મળો. તમે તમારા યશથી યશસ્વી છો. અમને અભીષ્ટ પ્રદાન કરો અને અમે બોલાવીએ ત્યારે પદ્ધારો. તમે અત્રી-અંગિરા ગોનીય છો. નવ મહિના સુધી સત્ર-ત્યાગ કરવાને કારણે સ્વર્ગરોહી બન્યા છો. સદક્ષિણા દશમારિક યાગ પૂર્ણ કરીને પુરુષાત્મા બન્યા છો. આથી અમે આપેલા કુશના આસન ઉપર બેસો અને અમારા હવિથી તૃપ્ત થાવ.

હે અજિનદેવ ! જે અમારા પિતૃઓ સ્વર્ગમાં ગયા છે, ઉક્થનું ગાન કરનાર જે પિતૃઓ અંધકારને દૂર કરનારી ઉષાને પ્રકાશિત કરે છે, દેવ કામ્ય તપથી જે પિતૃઓ દેવત્વ પ્રાપ્ત કરે છે અને ગાર્હિપત્યાજિને પ્રદીપ્ત કરી જેમણે સુતિશોથી ઈન્દ્રને મ્રવુદ્ધ કર્યા છે તે બધા જ અમારા પિતૃઓને આહી ગાયો સાથો સદા નિવાસ કરાવો. હે અજિન ! અમે તમારા રોવક છીએ અને તમે અમારા સ્વામી છો. અમને સુંદર કર્મ કરનારા બનાવો. ઉષાકાળમાં અમારાં કર્મોના ફળને સત્ય બનાવો. અમારા દેવરક્ષિત કર્મ અમારા માટે કલ્યાણકારી બનો. અમે પુત્રાદિથી સંપન્ન રહીએ અને યજામાં સ્તોત્રોનું ઉચ્ચારણ કરીએ. હે અજિન ! મરણધમાં મનુષ્યો તમારી કૃપાથી જ બોગ પ્રાપ્ત કરે છે, દેવત્વ પ્રાપ્ત કરે છે, પ્રવુદ્ધ થાય છે. પુરુષના ફળરૂપ સ્વર્ગદાતા દેવોને અમે હવિ વહે પૂજ્યાં છીએ. હે દેવો ! યજનો ભાગ પ્રાપ્ત કરો. મહુદ્વગણ સહિત ઈન્દ્ર પૂર્વ દિશામાં ભયથી અમારી રક્ષા કરો. દિક્ષિણ દિશાના દેવ ધાતા પાપ દેવી નિષ્ઠતિના ભયથી અમારી રક્ષા કરો. ઉત્તર દિશાના ભયોથી દેવો સહિત સોમ અમારી રક્ષા કરો. ધાતાઓને આપવામાં આવેલી પૃથ્વી જેવી રીતે ધાતા-ગૃહીતાને સ્વર્ગ આપે છે તેવી રીતે અમારી રક્ષા કરો. જે સ્વર્ગાદિનું દાન આપનારા દેવતાઓને હવિ આપ્મા દેવામાં આવે છે તે દેવતાઓનું અમે પૂજન કરીએ છીએ. હે પ્રેત ! સંસારના ધારણકર્તા વરુણાદેવ ઉદ્ધ દિશામાં જનારા તમને ધારણ કરો. જે સ્વર્ગાદ આપનારા દેવતાઓનો.

અમે ભાગ લઈ ચૂક્યા છીએ તે દેવતાઓનું અમે પૂજન કરીએ છીએ.

હે પ્રેત ! પદ્ધિત, ઉત્તર, દક્ષિણ, ધૂલ, ઉદ્ઘર્વ દિશામાં સ્થિત કર્મણાથી આચારિત પિતૃઓની તૃપ્તિ માટે સ્વધાને પ્રતિષ્ઠિત કરીએ છીએ. જેવી રીતે દાનમાં અપાયેલી પૃથ્વી દાતા-ગૃહિતાને સ્વર્ગ અપાવે છે તેવી રીતે તમારી રક્ષા કરો. જે સ્વર્ગાદિને પ્રાપ્ત કરાવનારા દેવતાને અમે હવિભાગ આપી ચૂક્યા છીએ તેમની પૂજા કરીએ છીએ. હે અજિન ! તમે ધારણાકર્તા, ધરુણ, વરણીય ગતિ અને સુવળાપૂરક તથા પ્રાણપાત્મક વાયુના પણ પૂરક છો. ધાવાપૃથ્વી, ભૂલોક અને સ્વર્ગલોકના ભોગી અમારી રક્ષા કરો. હે ધાવાપૃથ્વી ! તમે સંસારનું પોખરા કરનારા છો. જ્યારે તમને હવિ આપવામાં આવે છે ત્યારે તમે ગ્રહણ કરો છો. હે હવિધાના ! અમે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. તમે સોમ-હવિ માટે પ્રસ્તુત થાવ. અવિનાશી દેવતા અમારા આસ્તોત્ત્રને સાંભળો.

હે અજિન ! તમે પ્રાણીઓના જ્ઞાતા છો, અમારી સ્તુતિઓ સાંભળો, દેવો માટે હવિ વહન કરો. તમે પિતૃઓને સ્વધા સહિત કબ્ય આપ્યું જેને પિતૃઓએ ગ્રહણ કર્યું હવે તમે અમારા હવિનું સેવન કરો. હે પિતૃઓ ! તમે ઉપા માતાની ગોદમાં બેસો છો. તમે યજમાનને ધન આપો. અમને પુનામના નક્કીથી બચાવનાર પુત્રો માટે સંપત્તિ પ્રદાન કરો. હે પિતૃઓ ! તમે સ્તોત્રો અને હવિઓથી સંતુષ્ટ થઈને ઈહલોકિક મને પારલોકિક ફળ આપી રક્ષા કરો. જે પિતૃઓ તરસ્યા થયા હોય છતાં દેવતાઓની સ્તુતિ કરી રહ્યા છે તેમને હે અજિન ! આ સોમયાગમાં લઈ આવો. સત્ત્વભાષી, હવ્યાદિના ભક્તક, સોમપાથી પિતૃઓ સહિત હે અજિન ! અમારી સામે આવો.

હે પ્રેત ! માતા સમાન સુખદાયિની પૃથ્વી ઉપર આવો. હે ભૂમિ ! તમે કર્કશ બનશો નહિએ. જેમ માતા પુત્રને ઓંબારે છે તેવી રીતે તમે આને આચારિત કરો.

હે પુરુષ ! તારાં જે અંગોને કાળા પક્ષી કે લેરી દાઢવાળી પિપળિકાએ આધું છે તેને અજિન દેવતા અને સોમ નીરોગી બનાવો. ઔષધિઓ તમારા માટે સારવાળી બનો. વરુણ તમને નીરોગી રાખો.

હે પૃથ્વી ! તું આ અજિનથી દંધ પુરુષને મંડુકપણી વનૌષધિ દ્વારા શીતળતા આપ. તેના અંગની જલન શાંત કર. સૂર્ય અમને અમરત્વ આપે. હે બ્રહ્મજો ! યમની હવ્યાદિથી પૂજા કરો. યમ તમારા જીવનને પુષ્ટ કરો. આ

અજિન ધૂમરૂપ ધ્વજાથી ચમકે છે. આ કામનાવર્ષક છે. હે ઈન્દ્ર ! અમને અભિષ્ટ આપો. જેનાથી અમે દીર્ઘજીવી બનીને સુખ ભોગવીએ હે અજિન ! તમે સળગાને આ મૃતકના શરીરને ભર્સમ કરી આ પુષ્યાત્માને લોકમાં પહોંચાડો. હે મૃતક ! આ શરીરમાંથી નીકળી વ્યોમમાં ઉંચેની અને તારાઓના લોકમાં પહોંચી જાવ.

• ચોયો અદ્યાય •

શૂક્રત-૪ દેવતા : ગંગોકત

હે અજિન ! તમે તમારી ઉત્પાદક અરણીઓમાં પ્રવિષ્ટ થાઓ. અમે તમને અરણીઓમાં સ્થાપિત કરીએ છીએ. જે યજમાને તમારા નિમિત્તે યજ કર્યો હતો, તે વિદેશમાં મૃત્યુ પામેલા યજમાનને તમે પુષ્યલોકમાં પ્રવેશ કરાવો. હે પ્રેત ! તું દુઃખાહિત સ્વર્ગમાં નિવાસ કર. આ સ્વર્ગ તને ઈચ્છિત અન્ન અને રસ આપનારું બનો. તીર્થ, યજ્ઞાદિ કર્મથી વિપત્તિઓ દૂર થાય છે. એવો વિચાર કરીને યજ્ઞાદિ શુભ કર્મ કરનારા આ યજમાન માટે સ્વર્ગાદ્દિના શુભ માર્ગ ખૂલ્લી જાવ. હે અજિન ! બધી દિશાઓના ફૂર અને હિંસકોથી આ પ્રેતની રક્ષા કરો. હે અજિન ! આ મૃતને ચોન્તરફથી સારી રીતે સળગાવી દો. તે પોતે એક હોવા છાતાં તમારી ત્રણ સ્વરૂપમાં (ગાર્હિત્ય-આહવનીય-દક્ષિણ) સ્થાપના કરી હતી. આવા યાજ્ઞિકને સ્વર્ગમાં પહોંચાડો. અજિન આ મેધનું ભક્ષણ કરો, આમતેમ ન ફેંક, અધિદગ્ધ ન રાખો. સ્વર્ગમાં ઉપર જતાં આ પુષ્યાત્મા પ્રેત માટે દેવયાન માર્ગ પ્રકાશયુક્ત બનો. હે પ્રેત ! તારા પિતૃમેધ યજમાં અજિન, બૃહસ્પતિ, અધ્વર્યુ અને ઈન્દ્ર બ્રહ્મા પણ આવો. દળેલા ઘઉં અને દર્ઢી, ગાયનું ધી, પ્રાણીજ દવ્ય, મિશ્રિત ઓદનરુપ આ ચરુ, આ કર્મમાં અસ્થિઓની પાસે પદ્ધિમમાં રાખવામાં આવો. આ સંસ્કારને પ્રાપ્ત થતા પ્રેત માટે સ્વર્ગ-નિમિત્તા ઈન્દ્રાદિ દેવતાઓમાંથી આ હવિના અવિકારી એવા અત્યારે હાજર દેવતાઓને અમે પ્રસન્ન કરીએ છીએ. દળેલા ઘઉંના પૂરુલાથી યુક્ત અન્નથી છ પ્રકારના રસ, અન્ય પ્રકારના પૂરુલા (માલપુવા)થી મિશ્રિત કુંભીમાં પાકેલા ઓદનરુપ ચરુ આ કર્મમાં અસ્થિઓની પદ્ધિમ દિશામાં રાખવામાં આવો. હે પ્રેત ! હવિભાગના અવિકારીએ પોતાના ભાગનો ચરુ સ્વીકારી લીધો છે. આ ચરુ તને પરલોકમાં સ્વધાથી યુક્ત રાજશે. હે પ્રેત !

તારા માટે આ કણા તલથી યુક્ત જવ વેર્ય છે, તે તને પરલોકમાં પ્રચુર માત્રામાં મળશે અને તેને ખાવાની તને યમરાજ આજ્ઞા આપશે. સોમરસામાં સ્થિત જળાંશને પૃથ્વી, ઘાવાપૃથ્વી, ઘુલોક અને સાત વષટ્કર્તા હોતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને અભિનમાં હોમું છું. આ બધું અમે દેવતાઓની પ્રસન્નતા માટે કરીએ છીએ. ઘડામાંથી વેગપૂર્વક ટપકતું આ પાણી સ્વર્ગમાં લઈ જનારા (પહોંચાડનારા) દેવતા તારું ધન માને છે અને ચાર છિદ્રવાળા આ કુંભને ગાયને દોહવા સમાન માને છે.

હે પ્રેત ! સખિતા તને હંકવા માટે આ વસ્ત્ર આપે છે. તેને ઓઢીને તું યમના રાજ્યમાં સ્વેચ્છાપૂર્વક ફરી શકે છે. શેકેલા જવના ખીરામાંથી ગાય અને તલમાંથી વાછડો બનાવ્યો છે. આ ધેનુ તને પિતૃલોકમાં કામધેનું સમાન મળશે અને ઈચ્છિત ફળ આપશે. લાલ, ચેત, લીલી અને કાળી તથા પીળા રૂગની રમકડાની ગાય બનાવી છે. આ રમકડાની ગાય તને પરમલોકમાં બળદાયક અન્ન આપશે. વૈશાનાર અભિનને અમે હવિમાં નાંખીએ છીએ. આ હવિ પિતૃઓને તૃપ્તિ આપનારી બને છે. તેનાથી પ્રદીપત અભિન અમારા પૂર્વપુરુષોને તૃપ્તા કરે. ભૂત-પ્રેત, પિતૃઓ છિદ્રવાળા ઘડામાંથી ટપકતા જળની કામના કરે છે. હે સમાન કુળ-ગોત્રવાળા મૃતક બાંધવો ! આ અસ્થિઓને સાવધાનીથી એકત્ર કરો. આ પ્રેત અમરતવને પામી ગયો છે. આચમન યોગ્ય આ જળ મુત્ર-પૌત્રાને તૃપ્તિ કર અને આ પિંડથી ઉપજીવન પ્રાપ્ત કરનાર પિતૃઓને સવધા પ્રદાન કરીએ છીએ. જે પિતૃઓ પિંડરૂપ અન્નનું સેવન કરવા આવ્યા છે તેઓ અમને કુશળતા અને મુત્ર-પૌત્રાદિ ધન આપે.

અવિનાશી અભિનને કર્મવાન પ્રગટ કરે છે. આ અભિન દૂર દેશમાં વાસ કરતા પિતૃઓને ઓળાએ છે આથી પ્રદીપત કરીએ છીએ. હે પ્રેત ! તારા માટે જે મન્ય આપી રહ્યો છું તે તને સવધારૂપે પ્રાપ્ત થાવ. હે પ્રેત ! આ કણા તલ અને ખીલો સવધારૂપે તને પરમલોકમાં પ્રાપ્ત થાવ. મૃતકના સંસ્કાર કરનાર અભિને પ્રદીપત કરતી વખતે અને સરસ્વતીનું આહ્રવાન કરીએ છીએ. અને જીપોતિષ્ઠોમ પણ કરતી વખતે પણ સરસ્વતીનું આહ્રવાન કરીએ છીએ. આ સરસ્વતી યજમાનને વરણીય પદાર્થ આપે. હે પિતૃઓ ! સરસ્વતીને તૃપ્ત કરનાર હવિથી તમે પણ તૃપ્ત થાવ. પિતૃઓ દ્વારા આહ્રત થઈને હે સરસ્વતી દેવી ! અમને ઈચ્છિત અન્ન આપો. હે સરસ્વતી ! તમે ઉક્થ અને સવધારૂપ

અનન્થી તૃપ્ત બનીને પિતૃઓની સાથે એક જ રથમાં આગમન કરો છો. તમે યજમાનને અનુષ્ઠાન કરનારા અમારા આયુષ્યની ધાતાદેવ વૃદ્ધિ કરો. હે પિતૃઓ ! આ તૈયાર કરેલ ચરુકુલ્લા તમને અનુ પ્રાપ્ત કરાવશે.

આ સંસ્કાર કરાવનાર અને પિતૃઓ અને દેવતાઓની જીવનકામના કરીએ છીએ અને મૃતક પ્રેતને બેસવા માટે કુશનું આસન પાથરીએ છીએ. હે મૃતક પુરુષના પ્રેત ! તું આણી ઉપર બેસ, જેથી પૂર્વ પિતૃઓને પણ ખબર પડે કે તું પ્રેત બન્નો છો. હવે તું પિતૃમેઘ માટે યોગ્ય બન્નો હોવાથી બધા પિતરો પણ તને પ્રેત તરીકે જાણો. તારા અસ્થિઓ જેવી રીતે જીવિત અવરથામાં હતા તેવી રીતે જ રહે. કૂળમાં મોટા એવા તારા અસ્થિઓને મંત્ર વડે હું એકત્ર કરું છું. અસ્થિ ભેગા કરવા લાવવામાં આવેલ આ પલાશાપત્ર અમને અનુ, રસ, બળ અને શક્તિ તથા શતાપુષ્પ પ્રદાન કરો. હે બાંધવો ! અમને હવિઓથી સંતુષ્ટ કરો. એમ કરવાથી તમારી વૃદ્ધિ થશે.

સ્તોત્રાઓને અભીષ્ટ આપનારા સોમને ગરણીથી ગ્યાળીએ છીએ. દિવસ-ચાત્રિનું કારણ સોમ જ છે. ઉષા અને આકાશને પણ તે જ વધારે છે. તે જનસમૂહોના જળનું માધ્યમ છે. આ જળ કલશોમાં જતી વખતે ધ્વનિ કરે છે અને નાણેય યજા-સ્તવનોમાં ઈન્દ્રના ઉદરમાં પહોંચી જાય છે. આ સોમ યાઘનો મિત્ર છે અને તેમની કામનાઓને પૂર્ણ કરે છે. જેવી રીતે પુરુષ સ્વીને મળે છે તેવી જ રીતે સોમ દ્રોષકણશમાં જઈને તેમને મળે છે.

પિંડ ભક્ષણ કરીને પિતૃઓ તૃપ્ત થઈ ગયા. તેઓ પોતાના શરીરને કંપાયમાન કરી રહ્યા છે. અમારી પ્રશ્નાંસા કરે છે. આ તૃપ્ત બેનેલા પિતૃઓ પારો અમે અભીષ્ટ ફળ માંગીએ છીએ. હે સોમના પાત્ર પિતૃઓ ! તમે પિતૃયાનથી આગમન કરો, તમારા માટે આ પિંડ અને કુશના આસન પાથથા છે અને તમને તલ આપીએ છીએ. તમે અમને આયુ, સંતાન અને ધનથી પુષ્ટ કરો.

હે પિતૃઓ ! તમે પિતૃયાનથી તમારા લોકમાં જાવ. અમાવાસ્યાના દિવસે ફરીથી અમારા ઘરે હવિ ભક્ષણ કરવા આવજો, અને હવિ-ગ્રહણ કરી અમને સુંદર સંતાન-ધન આપો. હે પ્રેત ! તમારા જે અંગને અજિનએ ઉછાળીને દૂર કર્યું છે, ભસ્મ કર્યું નથી તેને અમે પુનઃ અજિનમાં નાખી તમને પ્રબુદ્ધ કરીએ છીએ. તમે પૂર્ણાંગ બનીને પ્રસન્નતાથી સ્વર્ગમાં જાવ. વંદના

યોગ્ય અજિને પ્રાતઃસાયં અમે દૂત બનાવી પિતૃઓ પારો મોકલીએ છીએ. હે અજિન ! અમારા હવિને તમે તેમની પારો પહોંચાડો. તેઓ તેનું સેવન કરો. તમે પણ આ હવિનું સેવન કરો. જેવી રીતે સ્ત્રીઓ પોતાના ખભાને ઢાંકી રાખે છે તેવી રીતે હે અજિન ! તમે આ પ્રેતને ઢાંકી રાખો. હે પ્રેત ! અમે તમને પિતૃલોકમાં પ્રતિષ્ઠિત કરીએ છીએ. હે બહી ! અમારા પિતૃઓને બેસવાનું સ્થાન બનાવો. હે વરુણ ! તમે તમારા ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ પાશ અમારાથી દૂર વર્ષ જાવ. તેનાથી બચીને અમે તમારી આરાધના કરીએ અને અમારો વધ ન થાય અને તમારાથી રહ્સિત અમે સો વર્પ છીએ.

કવ્ય-વાહન અજિને સ્વધાર્યુક્ત હવિ પ્રાપ્ત થાવ. અમે તમને નમન કરીએ છીએ. સોમને સ્વધાર્યુક્ત અને નમસ્કારયુક્ત આ હવિ પ્રાપ્ત થાવ. સોમ સાથેના પિતૃઓ, પિતૃયોગ અધિપતિ યમ, પ્રપિતામહ અને પત્ની, પુત્ર આધિ પિતૃ, પિતારૂપ પિતૃ, પૃથ્વીવાર્સી પિતૃ, અંતરિક્ષવાર્સી પિતૃ, સ્વર્ગવાર્સી પિતૃને સ્વધાર્યુક્ત હવિ પ્રાપ્ત થાવ.

હે પિતૃઓ ! તમારા અન્ન-રસને, તમારા કોધને, તમારા માનસિક કોધને, તમારા ભયંકર રૂપને, તમારા હિંસક રૂપને, તમારા મંગળકારી રૂપને અને સુખ આપનારા રૂપને અમારા નમસ્કાર. આ તમારા માટે આપવામાં આવેલ હવિ તમને સર્મર્પિત થાવ. હે પિતરો ! આ પિંડ પિતૃયજ્ઞમાં તમે દેવતારૂપે બેઠા છો. તમારા આશ્રિત પિતરોથી તમે શ્રેષ્ઠ છો. જે તમારો ઉપજીવી છે તે તમારા અનુગ્રહથી આ પિંડનો ભાગ મેળવે. અમે પિંડદાન કરનારા પણ આયુ રંગન બનીએ અને અમારા સમાન વ્યક્તિઓમાં અમે શ્રેષ્ઠ બનીએ. હે અજિન ! અમે તમને ચમિધાઓ દ્વારા પ્રવૃદ્ધ કરીએ છીએ. તમારું પ્રશંસનીય તેજ આકાશમાં ચયકે છે. અમને સ્તાતાઓને પણ અભીજ અન્ન પ્રદાન કરો. જળમય આલોકમાં સ્થિત સુષુમ્ના નામક ડિરણથી યુક્ત ચંદ્રમા જરૂરથી ગમન કરી રહ્યા છે. હે ચંદ કિરણો ! કૂલામાં બંધ હોવાથી અમારા નેત્ર તમારું રૂપ જોવા સમર્થ નથી. હે ધાવાપૃથ્વી ! તમે અમારા સ્તોત્રને જ્ઞાણો છો. આથી અમારા ઉપર દયા કરો.

બેંકો ઓગાણીસમો કાંડ હુંગ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્તા-૧ દેવતા : ચન્દ્ર

નદીઓ સુખદાયક બનો, વાયુ અનુકૂળ બનો, પદ્ધતીઓ અનુકૂળ બનો. હે દેવો ! અમે ઘૃતાટિની આહુતિ આપીએ છીએ. આ યજ્ઞ બધા પ્રકારની સંવૃદ્ધિ કરનાર બનો. આ યજ્ઞ સંજળ થાવ. ઘૃતાટિની આહુતિથી સંવૃદ્ધ આ યજ્ઞ ચારે દિશાઓને પુષ્ટ કરે અને અમારા ધન-ધાર્ય, પશુ, સંતાન આપિ વૃદ્ધિકરક બનો.

સૂક્તા-૨ દેવતા : જળ

હે યજમાન ! હિમાલયમાંથી લવાયેલું આ જળ, ઝરણાનું જળ, પ્રવાહિત જળ, વર્ષાનું જળ, મરુ ભૂમિનું જળ, જળયુક્ત પ્રદેશનું જળ, ઝૂવા-વાવનું જળ તમારો માટે કલ્યાણકારક બનો. આ પ્રાકૃતિક જળ બને કિનારાઓને તોપીને આગળ વધે છે. તે મોટા ચિંહિત્સાકી કરતાં પણ વધુ દિતકારી છે તેના અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. આકાશમાંથી વહેતું, અન્ય જેમ ગતિશિલ વરસાએનું જળ કલ્યાણકારી, રોગનાશક ઔપધિકૃપ છે તેનાથી અમારું શુખોની વૃદ્ધિ થાય.

સૂક્તા-૩ દેવતા : અર્જિન

હે અર્જિન ! અમારો સ્તોત્રો સાંભળી તમે જ્યાં પણ હોવ ત્યાંથી અહીં આવો. હે ઔપધિઓથી યુક્ત ધાવાપૃથ્વી-અંતરિક્ષ, અમારી પ્રસન્નતા માટે તમે અહીં આવો. હે અર્જિન ! તમારું જે રૂપ જળમાં, કાષ્ઠમાં, ઔપધિઓમાં, અંતરિક્ષમાં છે તે બધાને એકત્ર કરી અમને ધન આપવા તમે અહીં આવો. હે અર્જિન ! જે મહિમા સાથે તમે સ્વર્ગમાં જાવ છો, પિતૃઓની પારો જાવ છો, મનુષ્યોમાં વિદ્યમાન રહો છો, તે બધા મહિમા સાથે અમને ધન આપવા અહીં યજમાં આવો. હે અર્જિન ! તમે અમારો સ્તોત્રો સાંભળવા સમર્થ, અભીજ પ્રદાતા, બધાને જાણવા યોગ્ય સર્વદશી છો, અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. અમને અભય આપો, દેવ-કોદને શાંત કરો.

સૂક્તા-૪ દેવતા : અર્જિન

હે અર્જિન ! અથવા રૂપ ઈશ્વરને જે પ્રથમ આહુતિ આપી હતી, તેને તમે દેવતાઓ પારો પહોંચાડી હતી. તે પ્રકારની જ આ આહુતિ અમે તમારા

મુખમાં હોમીએ છીએ. તેને તમે દેવતાઓ સુધી પહોંચાડો. અમે સૌભાગ્યદાની આકૃતિ દેવીનું પૂજન કરીએ છીએ. માતા સમાન અગ્રપૂજય તેઓ અમારા અનુકૂળ બનો. અમારું અભીષ્ટ અમને પ્રાપ્ત થાય. અમે સદાય અભીષ્ટ મેળવતા રહીએ. હે દેવપાલક બૃહસ્પતિ ! વાણીને અમારા અનુકૂળ કરવા માટે સરસ્વતી સહિત યજણમાં આવો અને અમને સૌભાગ્યશાળી બનાવો. હે અંગિરાઓ ! બૃહસ્પતિ, સરસ્વતિનું સ્મરણ કરો. ઈચ્છિત ફળ આપવા તેઓ અમારી સમક્ષ યજણમાં આવો.

સૂક્તા-૫ દેવતા : ધન્દ

હે નિલોકવાસી, બધાના સ્વામી, મહાન ધનપતિ ઈન્દ્ર ! પૃથ્વીના વિપુલ ધનને સ્તુતિ કરનારા અમને આપો.

સૂક્તા-૬ દેવતા : પુરુષ

સહસ્રાહુ, સહસ્રનેત્ર, સહસ્રચરણોવાળા પુરુષ (બ્રહ્મ) પૃથ્વીને ચોતરફથી વ્યાપ્ત કરીને તેનાથી દસ આંગળ મોટા રહે છે. તેના ત્રણ પગ સ્વર્ગમાં અને ચતુર્થપાદ આ લોકમાં વારંવાર પ્રગટ થાય છે. આ પાદ ભોજનજીવી મનુષ્ય, પશુ-પક્ષી વર્ગેરેમાં વ્યાપ્ત છે. સમગ્ર વિશ આ પુરુષનું જ કર્મ છે. તેમનો જે મહિમા છે તેના કરતાં પણ તેઓ મોટા છે. તેમના એક પગલામાં સંપૂર્ણ વિશ અને બીજાં ત્રણ પગલાં અમૃત સ્વર્ગમાં છે. જે બની ગયું છે, જે વર્તમાન છે, જે થવાનું છે તે બધું આ પુરુષ જ છે. પુરુષ જ અમૃતત્વના સ્વામી અને ભૂતેભર છે. જ્યારે દેવોએ યજ્ઞપુરુષની કલ્પના કરી ત્યારે આ પુરુષના અનેક પ્રકારોની કલ્પના કરી હતી. તેમનું મુખ બાહ્યા, ભૂજ ક્ષત્રિય, ઉરુ વૈશ્ય અને પગ શૂદ્ર કહેવાયા. તેમના મનમાંથી ચંદ્ર, મુખમાંથી ઈન્દ્રજિન, પ્રાણ, વાયુ પ્રગટ થયા. મસ્તકથી સ્વર્ગ, નામિથી અંતરિક્ષ, પગમાંથી પૃથ્વી, શ્રોત્રમાંથી દિશાઓ અને એ પ્રકારે દેવતાઓ અને લોકો તથા વાણોની ચોજના બનાવી. પ્રાર્થનમાં વિરાટ પણી વિરાટમાંથી પજી પુરુષ ઉત્પન્ન થયા. તેમની વૃદ્ધિ થઈ અને સર્વલોકમાં વ્યાપ્ત થઈ ગયા તથા જીવોની રચના કરી. દેવોએ હવિરૂપ અશ્વથી અશ્વમેધ યજી કર્યો. તેમાં વર્ણતકૃતું ધી, શ્રીઅ સમિદ્ધા અને શરદ પુરોડાશ બની. આ પૂજાયોગ્ય વસ્તુઓનું વષી ઋકૃતુએ પ્રકારલન કર્યું અને વસ્તુ દેવતાએ યજી કર્યો. આ યજણમાંથી અશ્વ, ખચ્ચર, ગર્ભભ અને ઉપર-નીચે દાંતવાળા પશુ, ગાય, બકરી, ઘેરા ઉત્પન્ન કર્યા. તેમાંથી ઋકૃ, સામ, યજુ મંત્રો ઉત્પન્ન થયા. દેવોએ યજનો

વિસ્તાર કર્યો. તેમાંથી પશુ ઉત્પન્ન થયાં. તે યક્ષપુરુષને જ બાંધવામાં આવ્યા અને ગાયત્રી આદિ સાત છંદો તથા એકવીસ સમિધાળોની રચના કરી. તેમના મસ્તકમાંથી સામેનાં ચારસૌ નેતું દીપત (૭૫૭૦) ડિરણો પ્રગટ થયાં.

સૂક્તા-૭ દેવતા : નક્ષત્ર

આકાશમાં દીપત ગતિશિલ નક્ષત્રોની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે આજિન ! હે પ્રજ્ઞપતિ ! હે રુદ ! કૃતિક, રોહિણી, મૃગશિરા, આર્ડી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, આશ્વેષા, મધ્યા, પૂર્વ-ઉત્તરા ફાલ્ગુની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, અનુરાધા, જ્યોત્સ્ના, મૃગશિરા, શ્રવણા, ઘનિષ્ઠા, શતમિષા-રેવતી, અચિન્ની-ભરણી આ બધા આહ્રવાનીય નક્ષત્રો કલ્યાણ કરો, સત્યવાણી આપો, અભીષ્ટ પૂર્ણ કરો તથા સૌભાગ્યશાળી બનાવો.

સૂક્તા-૮ દેવતા : નક્ષત્ર

ધૌ, અંતરિક્ષમાં ઉદ્દિત નક્ષત્ર અને ચંદ્ર અમારા માટે કલ્યાણકારક બનો. ૨૮ નક્ષત્રો દ્વારા અમે કલ્યાણ પામીએ. તે દ્વારા અમે યોગ-ક્ષેમ પ્રાપ્ત કરીએ. દિવસ-રાત્રીને મારા નમન.

સુંદર પ્રાતઃકાળ, સાયંકાળ, દિવસ-રાત્રી અમને સુખ આપો. નક્ષત્ર અમારા માટે શુભ ફળ આપનાર બનો. હે આજિન ! અમારા હવિને નક્ષત્રો સુધી પહોંચાડો. હે સવિતાદેવ ! બધા નક્ષત્રો સહિત તમે સ્પર્ધા (અનુહવ), સંધર્ષ (પરિહવ), નિન્દા, ધ્યાણ, છીક, વર્જિત સ્થળ પ્રવેશ, ખાલી વાસણ આદિ અપશુકનો અને હુન્નિમિત્તોને દૂર કરો. તે પાપશામક બનો. હે ઈન્દ્ર ! અંદ્રકારથી ઢાકાપેલી દિશાઓ અમારી અનુકૂળ બનો. અમે અભય બનીએ, અમારું મંગળ થાવ, દિવસ-રાત્રીને નમન.

સૂક્તા-૯ દેવતા : મંત્રોકત

ધૂલોક, અંતરિક્ષ, પૃથ્વી, જળ, ઔપદિયો અમારા માટે શાંતિપ્રદ બનો. પૂર્વે કરાયેલા ફૃત-અકૃત પાપ, ભૂત-ભવિષ્યના બધા પાપ શાંત થાવ. પરમેષ્ઠીની વાણીરૂપ સરસ્વતી તથા શાપવાણી પણ અમારા માટે શાંતિદાયક બનો. પરમેષ્ઠી દ્વારા વિરચિત સંસ્કારોનું મૂળ કારણ જે ધોર કર્મકારી મન છે તે શાંતિદાયક થાવ. ધોર કર્મમાં નિયુક્ત પંચેન્દ્રિયો અને છંદું મન શાંત થાવ. મિત્ર, વરુણ, વિષ્ણુ, પ્રજ્ઞાતિ, ઈન્દ્ર, અર્થમા, બૃહસ્પતિ, સૂર્ય, યમ, ધ્રાવપૃથ્વી, ઉત્પાત અને નક્ષત્રો અમને શાંતિ આપો. હાલતી ડેલતી પૃથ્વી, લોહિત દૂધ આપનારી ગાયો, મંગળ, ચંદ્ર, રાહુ, કેતુ, રુદ્ર, આદિત્ય, વસુ,

ધાતા, પ્રજાપતિ, ઈન્દ્ર, ભણા, સપ્તર્ષિ બધા શાંત થાવ. બધી બાજુઓથી અમે અભયની પ્રાપ્તિ કરીએ. વિપરિત ફળ, કૂર-પાપમય ફળ જે અમને મળવાનું હોય તે પણ કલ્યાણકારી થઈ જાવ.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : મંગોકત

હે ઈન્દ્રાજિન મારી રહ્યા કરો. ઈન્દ્ર, વરુણ તમે હવિ પ્રાપ્ત કરો અને અમારું મંગળ કરો. ઈન્દ્ર-પૂષા યુદ્ધમાં કલ્યાણ કરો. ભગદેવ-નારથાંસ બુદ્ધિ-મન-વાણી દ્વારા અમને સુખો બનાવો. અર્થમાં મંગળ કરો. દેવરતુતિ અમારું કલ્યાણ કરો. ધાતા, વરુણ, પૃથ્વી, પર્વત કલ્યાણ કરો. અજિન, મિત્ર, વરુણ, અસ્થિનીકુમાર, પુષ્યાત્માઓના કર્મ, વાયુ, અંતરિક્ષ અમારું કલ્યાણ કરો. ઔપધિ, વૃષ્ટિ, લોકવાલ, વિદ્યુત, ઈન્દ્ર, વસુ, આદિત્ય, ત્વષ્ટા, સૌમ, મન્યુ, સૌમ-પાષાણ, સૌમયજ્ઞ, હવિઓ અમારું કલ્યાણ કરો. ચારે હિંશાઓ, નદીઓ, પર્વત, અદિતિ, વિષ્ણુ, પૂષા, સર્વિતા, ઉપા, વર્ષ, પર્જન્ય, શંભુ અમારું કલ્યાણ કરો.

સૂક્ત-૧૧ દેવતા : મંગોકત

સત્યપાલક દેવતાઓ, ગાયો, અશ, ત્રશ્શુ, પિતર, સ્તોત્ર, સરસ્વતી, વિશ્વેદેવા, ઘાવાપૃથ્વી, જળ અમારું કલ્યાણ કરો. અર્જક પાદ, અહિબધિન્ય, અપાનપાત, સમુદ્ર, આદિત્ય, રુદ્ર, વસુ, પૃથ્વી અમારું કલ્યાણ કરો. દેવતાઓના ઋત્થિજ, અમૃતત્વ પ્રાપ્ત યજનિષ દેવતા અમને વિસ્તૃત યથ આપો. દેવતાઓ કલ્યાણ સાધનોથી અમારું પાલન કરો. મિત્ર-વરુણ રોગોની શાંતિ કરો — ભય દૂર કરો. અમે જેતરો-પ્રતિજ્ઞાધન મેળવીએ. આકાશ અને બધાની આશ્રયદાતા ભૂમિ (પૃથ્વી)ને અમારા નમન.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : ધાર

અમે દેવશરૂ રાક્ષસોને જીતનારા ઈન્દ્રના આયુધ-વર્ષક બુજીઓના કલ્યાણ માટે પૂજન કરીએ છીએ. દુતકર્મા, બુદ્ધિક્ષણકર્તા, ભયંકર વિદ્યુત્પ્રેરક, શત્રુનાશક, સ્વયંસમર્થ શત્રુઘંષક ઈન્દ્રના અભિષ્ટ પ્રાપ્તિ માટે આધાર મેળવો જોઈએ. વિજયસીલ, રણપાસકત, ધનુર્ધર ઈન્દ્રના સાહયતાથી વિજય પ્રાપ્ત કરો. હે વીરો ! ઈન્દ્રના અનુગ્રહથી શત્રુને વરશમાં કરો. અસ્ત્રધારી ઈન્દ્ર

પોતાના અનુચરોને શત્રુ સમક્ષ મોકલે છે અને શત્રુને જીતી વે છે. સૌમપાયી ઈન્દ્ર શત્રુ સંહારક છે. ઈન્દ્ર શત્રુવશકતા વીરોથી યુક્ત છે. તેઓ શત્રુઓને જીતી વે છે અને તેના ધનનું અપહરણ કરે છે. હે ગુણયુક્ત ઈન્દ્ર ! વિજય રથ ઉપર ચઢો. હે વીરો ! ઈન્દ્રને આગળ મોકલી તમે શત્રુનાશ કરો. તેમની ભુજાઓ વજ સમાન છે. તેઓ શત્રુઓને વિદીષ કરી તેમની વચ્ચે ઘૂસી જઈ શત્રુસેનાઓને વશમાં કરી વે છે. એવા હે ઈન્દ્ર ! અમારી સેનાના સહાયક બનો. હે ઈન્દ્ર ! શત્રુનો નાશ કરવા રથ સહિત આગળ વધો અને અહીં આવો. અમારી રક્ષા કરવા પ્રવૃત્ત થાઓ. ઈન્દ્ર અમારી સેનાના નેતા બનો. બૃહસ્પતિ સેનાના પૂર્વભાગમાં અને સૌમ તથા યશ સેનાના મધ્ય ભાગમાં અને મરુદ્વાણી સેનાની વચ્ચમાં રક્ષા માટે રહો. શસ્ત્રાસ્ત્રવર્ષક ઈન્દ્ર તથા વરુણ, મરુદ્વાણી, આદિત્ય શક્તિ સહિત પ્રગટ થાવ. અમારા આયુધ અમને વિજય પ્રાપ્ત કરાવો. હે દેવો ! સંત્રામમાં તમે અમારી રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : ધાવાપૃથ્વી

શ્રેષ્ઠ ફળયુક્ત લક્ષ્ય અમને મળી ગયું છે. ધાવાપૃથ્વી બધી દિશાઓથી અમારું મંગળ કરો. હે શત્રુ ! અમે તમારા દેખી નથી, અમને અભય આપો.

સૂક્ત-૧૫ દેવતા : ઈન્દ્ર તથા મંત્રોક્ત

હે ઈન્દ્ર ! અમને અભય આપો. અમારી રક્ષા કરો. કામનાપૂર્તિ માટે અમે ઈન્દ્રને આધુતિ આપીએ છીએ. પશુધન-પ્રાપ્તિરૂપ કામના પૂર્તિમાં બાધક શત્રુઓને હે ઈન્દ્ર ! તમે નાશ કરો. વૃત્તહન્તા, વરણીય ઈન્દ્ર અમારી રક્ષા કરો. આગળ-પાછળ-મધ્ય-અંત સર્વત્ર ઈન્દ્ર અમારી રક્ષા કરો. હે સર્વજી ઈન્દ્ર ! અમને ઈહલોક અને પરલોક બનો લોક પ્રાપ્ત કરાવો. સૂર્ય અમારું કલ્યાણ કરો. હે ઈન્દ્ર ! અમે તમારી મહાબળયુક્ત ભુજાઓથી રહિત છીએ. અમે ધાવાપૃથ્વી, બધી દિશાઓ, મિત્રો, પ્રત્યક્ષ-અપ્રત્યક્ષ શત્રુઓ, દિવસ, રાત્રિ બધાથી અભય પ્રાપ્ત કરીએ.

સૂક્ત-૧૬ દેવતા : સાવિતા-ઇન્દ્રાણિ

હે સાવિતા તથા પત્ની સહિત દેવતાઓ ! અમારા માટે પૂર્વ-પચિમ દિશાઓ શત્રુ રહિત થઈ જાવ. ઉત્તર દિશામાં ઈન્દ્ર અને દક્ષિણમાં સૂર્ય અમારા રક્ષક રહો. સૂર્યમંડળમાં આદિત્ય, પૃથ્વી ઉપર અજિન, પૂર્વ દિશામાં ઈન્દ્રાણિ અને બધી દિશાઓમાં અજિન કવચરૂપ બની અમારી રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૧૭ દેવતા : મંગોકત

પૃથ્વી ઉપર અજિન અને પૂર્વમાં વસુદેવતા અમારી રક્ષા કરો. જ્યાં પગ
મૂકું ત્યાં નગર કે ઘરમાં પ્રવેશ કરીએ ત્યાં વસુમાન અજિન અમારી રક્ષા કરે.
અંતરિક્ષમાં અને પૂર્વ દિશામાં, પાદપ્રક્ષેપમાં વાયુ અમારા રક્ષક બનો.
સૌમસહિત અને આદિત્ય સહિત વરુણ દક્ષિણ દિશામાં તથા પાદપ્રક્ષેપ અને
પથારીમાં અમારી રક્ષા કરો. અમે તેમના શરણમાં જઈએ છીએ. ઘાવાપૃથ્વી
સહિત સૂર્ય અને ઔષધિયુક્ત જળ પદ્ધિમ દિશામાં તથા શય્યા પર પાદપ્રક્ષેપ
અને પાદપ્રક્ષેપ સ્થાનમાં અમારી રક્ષા કરો. અમે તેમના શરણમાં જઈએ
છીએ. વિશ્વકર્મા પરમેશ્વર સપ્તર્ષિઓ સહિત અને મરુદ્વગણ સહિત ઈન્દ્ર
ઉત્તર દિશામાં અને પાદપ્રક્ષેપ તથા પાદપ્રક્ષેપ સ્થાનમાં અમારી રક્ષા કરો.
અમે તેમના શરણમાં છીએ. પ્રજાપતિ દ્યુવિદિશામાં, બૃહસ્પતિ ઉદ્ધ દિશા
સહિત સર્વ દિશાઓમાં, શય્યા પર પાદપ્રક્ષેપ અને પાદપ્રક્ષેપ સ્થાનમાં અમારી
રક્ષા કરો. અમે તેમના શરણે જઈએ છીએ.

સૂક્ત-૧૮ દેવતા : મંગોકત

અન્યાની હિંસા કરનારા શત્રુ, રાતીમાં અનુષ્ઠાન કરીએ ત્યારે પૂર્વ
દિશામાંથી આવીને રાતે. અમે અનુષ્ઠાન કરતા હોઈએ ત્યારે હિંસા કરવા
ઈચ્છે છે; તેઓ રુદ્વનત અને આદિત્યવાન વરુણ દ્વારા નાશ પ્રાપ્ત કરો. જે
અમે પદ્ધિમ દિશામાં નષ્ટ કરવા ઈચ્છે છે તેઓ ઘાવાપૃથ્વીના પ્રકાશક સૂર્ય
અને ઔષધિય જળથી નાશ પામો. જેઓ ઉત્તર દિશામાં આવીને અમારો
નાશ કરવા ઈચ્છે છે તેઓ સપ્તર્ષિમય વિશ્વકર્મા અને મરુદ્વવાન ઈન્દ્ર દ્વારા
તથા દ્યુત અને ઉદ્ધ દિશામાંથી આવીને અમારી હિંસા કરવા ઈચ્છનારનો
પ્રજાપતિ, ઈન્દ્ર અને બૃહસ્પતિ અહીંથી નાશ થાવ.

સૂક્ત-૧૯ દેવતા : મંગોકત

અજિનદેવ પૃથ્વી દ્વારા, વાયુ અંતરિક્ષમાંથી, આદિત્ય સ્વર્ગથી નક્ષત્રવાન
ચંદ્ર આકાશ દ્વારા, સોમ ઔષધિરૂપે, યજ્ઞ દક્ષિણાયુક્ત, વેદીથી, નદીઓથી,
યુક્ત સમુદ્ર સ્વરસ્થાનેથી, બ્રહ્મચારીઓથી યુક્ત બ્રહ્મ સર્વત્ર, ભૂજબળયુક્ત ઈન્દ્ર
સ્વર્ગથી અને અમૃતયુક્ત દેવતા સ્વર્ગમાંથી જે પુરણી (નગર) રક્ષા કરવા
ઉધત છે, તે બધા દેવતાઓની રક્ષાથી યુક્ત આ નગર બધી બાજુથી સુરક્ષિત
છે. એ શય્યાયુક્ત નગરમાં તમને પ્રજાવાન, પત્લીવાન રાજીને હું ગ્રવિષ્ટ કરાનું
છું. આ નગર ઉપર જણાવ્યા મુજબ તમામ પ્રકરે સુરક્ષિત છે. તમને
અભેદ્યકરણ સમાન સુખ આપનાર બનો.

સૂક્ત-૨૦ દેવતા : મંત્રોકત

શત્રુઓએ ગુપ્ત રીતે કરેલા મારણ પ્રયોગો સામે ઈન્દ્ર, અજિન, ધાતા, ચાવિતા, બૃહસ્પતિ, સૌમ, વરુણ, બન્ને આચિં-દીકુમારો, યમ અને પૂષા વગેરે દેવશક્તિઓ, અમારું રક્ષણ કરો. પ્રજ્ઞાપતિઓ પ્રજ્ઞાઓના સંરક્ષણ માટે જે કવચની રચના કરી છે, માતરિશ્વા-વાયુ પ્રજ્ઞાપતિ, દિશાઓ અને પ્રદિશાઓ જે કવચોને ધારણ કરે છે તે સુરક્ષા કવચ અમને પુષ્ટિમાત્રામાં પ્રાપ્ત થાયો. દેવશક્તિઓ અને ઈન્દ્રદેવે જે કવચને પોતાના દેહ ઉપર ધારણ કર્યું હતું તે રક્ષા કવચ બાધી બાજુઓથી અમારું સંરક્ષણ કરનારું બનો. ધાવાપૃથ્વી, અજિન, સૂર્યાજિન રાજાને યુત્કર્માં રક્ષા આર્થે કવચ પ્રદાન કરો.

સૂક્ત-૨૧ દેવતા : છંદ

ગાયત્રી, ઉષિક, અનુષ્ટુપ, પંક્તિ, ત્રિષ્ટુપ, જગતી, બૃહતી છંદો માટે આપવામાં આવેલી આખૃતિ તેમને પહોંચો.

સૂક્ત-૨૨ દેવતા : મંત્રોકત

આદિકાળમાં આંગિરસ દ્વારા પાંચ અનુવાકો માટે આપવામાં આવેલી આ આખૃતિ સમર્પિત છે. છંડા, સાતમા, આઠમા માટે, નીલનાભો, હરિતનાભો, કૃદ્રી, પયાયકો, પ્રથમ, દ્વિતીય તૃતીય શંખો, ઉપોતામો, ઉત્તમોને માટે, ઉત્તરોને માટે, ઋષિઓ, શિખિઓ માટે, મહાગણો, અંગિરાઓ, વિદ્વાઙ્મો, અલગ-અલગ હજારોને માટે અને વેદજા બ્રહ્મ માટે આ આખૃતિ સમર્પિત છે. ઉક્ત બધા જ સંપન્ન થયેલા વીર કર્મ છે. સૃષ્ટિના આદિકાળમાં સૌ પ્રથમ બ્રહ્મ તત્ત્વનો પ્રાદુર્ભાવ થયો અને પૂર્વકાળમાં તેમનો આકાશ (દુલોક)ને ઉત્પન્ન કર્યું.

સૂક્ત-૨૩ દેવતા : મંત્રોકત

અથર્વવેદની ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ, અગિયાર, બાર, તેર, ચૌદ, પંદર, સોળ, સત્તર, અઢાર, ઓળણીસ, વીસ ઋજ્યાઓ માટે મહિંડા, તૃચ્છો, એકર્યો, એકનેકર્યો, રોહિતો-સૂર્યાઓ, વતો-પ્રજ્ઞાપત્રો, વિષાસાહિ, માંગલિકો અને બ્રહ્મ માટે આ આખૃતિ સમર્પિત છે. સૃષ્ટિના આરંભમાં બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થયું. તેમને જ્યેષ્ઠ છે તેમની સરખામણી બીજું કોણ કરી શકે ?

સૂક્ત-૨૪ દેવતા : મંત્રોકત

હે બ્રહ્માણસ્પતે ! આ મહાન શંતિવાળા કર્મમાં યજમાનને રાજ્ય-રક્ષા નિમિત્તે પ્રતિષ્ઠિત કરો. હે ઈન્દ્ર ! આમને આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરાવો અને પરોપકાર-પરાયણ બનાવો, આત્મબળયુક્ત કરો. તે વૃદ્ધાવસ્થા સુધી જીવિત

રહે. હે સોમ ! આ યજ્માનને દીઘાયુષ, સબળતા અને વશ માટે પુષ્ટ કરો.
હે દેવો ! આમને તેજથી આચ્છાદિત કરો. આ તેજરૂપ વસ્ત્રને બૃહસ્પતિએ
સોમને આપ્યું હતું. આને પહેરીને તમે પશુ-સંતાન-ધનથી મુક્ત બની સો વર્ષ
સુધી જીવિત રહો. કલ્યાણ અર્થે તમે આને પહેરો છો. તમે રક્ષિત બની સો
વર્ષ જીવો. અમારા સ્તોત્રાઓના મિત્રરૂપ તમે ઐશ્વર્ય-સંતાનથી પહેલેથી જ
પુષ્ટ છો.

સૂક્તા-૨૫ દેવતા : વાજુ

હે અશુ ! શત્રુ ચાયે સંઘર્ષ ઈચ્છિતા તને આ અશ્વસવારને ઉત્સાહિત
કરીને શત્રુ ઉપર આકભાગ કરવા નિયુક્ત કરું છું. તને સમર્થમનવાળો બનાનું
છું. તું શક્તિયુક્ત બનીને શત્રુસેના ઉપર ચંદ્ર કરી તેને પરેશાન કરી દે.
તું જરૂરથી વિજયપ્રાપ્તિના રથાને ગમન કર.

સૂક્તા-૨૬ દેવતા : અજિન

અજિનથી ઉત્પન્ન સુવાર્ણ અને અમૃતરૂપથી મળુષ્યોમાં વ્યાપ્ત સુવાર્ણના
રૂપોના જાતા જ તેને ધારણ કરવા માટેના અવિકારી છે. જે આ સુવાર્ણને
આસુખશરૂપે ધારણ કરે છે તે દીઘાયુ બને છે. જે સુવાર્ણને મનુષો ધારણ કર્યું
હતું તે અમારા શરીરને કાંતિયુક્ત કરે. જેને વરુણ અને બૃહસ્પતિ જાણો છે
તથા ઈન્દ્ર પણ જાણો છે, તે મૃત્યુનાશક સુવાર્ણ તમને આયુ, વર્યસ અને
સંતાનયુક્ત બનાયે તેમજ તમે મળુષ્યોમાં તેજસ્વી બનો.

સૂક્તા-૨૭ દેવતા : ત્રિવૃત

હે પુરુષ ! તમે ત્રિવૃત મહિં ધારણ કરી રહ્યા છો. દળપતિ વૃષભ,
પ્રજનનમાં સમર્થ વેગવાન અશુ, વાયુ અને ઈન્દ્ર તમારા રક્ષક બનો.
ઔષધિઓ સહિત સોમ, નક્ષત્રો સહિત સૂર્ય, મહિનાઓ સહિત વૃત્તહન્તા,
પ્રાણવાયુ સહિત વાયુ, ત્રણ સ્વર્ગ, ત્રણ અંતરિક્ષ, ત્રણ પૃથ્વી, ચાર સમુદ્ર,
ત્રણ સ્તોત્ર અને ત્રણ જળ – આ ત્રિવૃત મહિં દ્વારા તમારું રક્ષણ કરો.

હે પુરુષ ! તમે સુવાર્ણ, રજત, લોખંડથી બનેલ ત્રિવૃત મહિંધારક છો.
ત્રિવૃત સ્વર્ગનિ તારા રક્ષક બનાવીએ છીએ. અજિનને અમે ધી વડે સિંચાએ
છીએ. આ અજિન, ચંદ્રમા અને સૂર્યની કૃપાથી રાક્ષણો તમારો વધ ન કરો,
તમારા પ્રાણવાન તથા તેજને નાશ ન કરો. દેવો ! તમે આ પુરુષની રક્ષા કરો.
હે પુરુષ ! તમે પ્રાણવાન બનીને સ્થિર પ્રાણો વડે સો વર્ષ જીવિત રહો. ઈન્દ્ર,
જળ તથા ચંદ્રમા દેવતાઓની શક્તિથી આ મહિંધારણકર્તાને યુક્ત કરો.

અગ્નિયાર આદિત્ય, અગ્નિયાર તુદ, પૃથ્વીના અગ્નિયાર દેવતા, અમારા ક્ષત્રા આપવામાં આવેલ હવિ ધારણા કરે. સવિતા દક્ષિણ દિશાથી, ઈન્દ્ર ઉત્તરમાં, ખૂબ્ય સ્વર્ગલોકથી, અજિન પૃથ્વી પરથી અને બધી દિશાઓથી તમારી રક્ષા કરે.

સૂક્તા-૨૮ દેવતા : દભમણિ

શત્રુક્ષયકારિ, શત્રુહદ્ય સંતાપક આ દભમણિને હે પુરુષ ! તને બાંધીએ છીએ. તે તમને દીવાયુ આપે હે મણિ ! તું શત્રુમનને સંતાપ આપ અને શત્રુના ગૃહ-પ્રજા-જોતર-પશુઓનો નાશ કર, દેવિઓને હેરાન કર. તું ઈન્દ્રજીની જેમ શત્રુબળનો નાશ કરે, શત્રુ હદ્ય વિદીર્ઘ કર, શત્રુઓના શિરને ઉંખાડી હે, તેને ચીરી નાખ, મલિન હદ્યમાં અસદ્ધભાવ રાજનારાને નષ્ટ કર, તેમનું મસ્તક ઉડાડી હે અને ચૂર્ણ કરી હે, આ શત્રુઓનું તાહન કર.

સૂક્તા-૨૯ દેવતા : દભમણિ

હે દભમણિ ! અમારા વિરુદ્ધ સેના બનાવનાર, અમારો દ્રેષ કરનાર, મારા પ્રત્યે મનમાં મલિન ભાવ રાખનારા શત્રુઓને તું ચૂર્ણી લે, નષ્ટ કર, રોકી હે અને માર. તું તેમનું મંથન કર, તેમને ચૂંઘિત કર, બાળી નાખ અને તેમને મારી નાખ.

સૂક્તા-૩૦ દેવતા : દભમણિ

હે દભમણિ ! તમારી ગાંઠોમાં અર્સીમ જરા-મૃત્યુ છે. તેને શત્રુઓ ઉપર નાખો, શત્રુઓનો નાશ કરો. તમારામાં બીજાને પીડા આપનારી અને પીડાનાશક પરાક્રમ બનો છે. કવચારૂપે તમને દેવતાઓએ રાજાઓનું વૃધત્વ દૂર કરવા બનાવ્યા છે. આથી તમે રાજની વૃદ્ધાવસ્થા દૂર કરી તેમને પુષ્ટ કરો. હે દભમણિ ! તમે ઈન્દ્ર, બલશસ્પતિ તથા દેવોનું રક્ષા કવચ છો. આથી રાજની રક્ષા કરો. હે મણિ ! શત્રુનાશક, દેખી, હદ્યરંતાપી, જલવર્ધન કરનાર તરીકે તમને ધારક કરીએ છીએ. ઉદ્દેવિત મેઘજળની બુંદ અને વિદ્યુતના ગડગડાટી ઉત્પન્ન થયેલા દભમણિથી આ મણિ બનાવ્યો છે.

સૂક્તા-૩૧ દેવતા : ગૂલરમણિ

પ્રાચીનકાળમાં બ્રહ્માએ ગૂલર વૃક્ષના મણિ દ્વારા પશુ, પુત્ર, ધન, શરીરસૌખ્ય પ્રાપ્તિનો પ્રયોગ કર્યો હતો. અમે પોષકમણિને તમારી પુષ્ટિ ઈચ્છનારાના હાથમાં બાંધીએ છીએ. હે સવિતાદેવ ! અમારા ધરમાં બે પગા અને ચો પગાની વૃદ્ધિ કરો. અજિન ગાય આદિ પશુઓની રક્ષા કરો. ગૂલરમણિ અભીષ્ટ આપે – અમારા શરીર અને પશુઓની પુષ્ટિ કરો. હે ધાતાદેવ !

આ ગૂલરમણિ શરીર પુષ્ટ કરે અમારા ઘરમાં અન્ન અને ગાયના લોપણાવણી ભૂમિ થાવ પશુ, અન્ન, દહી, ગોળ અને મધને અમે મણિધારક પશુરમાત્રામાં મેળવતા રહીએ.

સૂક્ત-૩૨-૩૩ દેવતા : દબ

હે મનુષ ! અસંખ્ય ગંઠીવાળી, હજારો પણીવાળી, પ્રચંડ શક્તિસંપન્ન દબ્બિંપ ઔષધિને અમે આપના દીઘિયુ માટે બંધીએ છીએ. અંદરિંગો દબ સુખ આપે છે. આ દબમણિ જેને બંધ્યો હીય તેને યમદૂતો ન તો વાળ ખોચી શકે છે કે ન તેરે મારી શકે છે. હે મણિ ! તમે પૃથ્વી ઉપર સ્થિત છો અને તમારો અધ્યો ભાગ અંતરિક્ષ (સ્વરગ)માં છે. ઘાવાપૃથ્વીમાં સ્થિત આપના દ્વારા અમે આ પુરુષના આયુષને સિથર કરીએ છીએ. તમે આકાશ અને પૃથ્વી પર વ્યાપ્ત છો.

દબમણિ જળમાં આજિનરૂપ છે, અનેક કંડવાળા છે, બળસંપન્ન છે અને પ્રશસ્ત છે. તે અમને આયુષમાન બનાવે અને અમારી રક્ષા કરે. હોમ કર્યા પછી અવશિષ્ટ (વદીલા) ધી વડે સિંચિત, મધુર, અવિનાશી અને પોતાના મૂળ વડે પૃથ્વીને દઢ કરનાર હે દબમણિ ! અમારા શત્રુઓને પાછા પાડી, અમારી બુજ્જમાં બંધાવ.

• પાંચમો અદ્યાય •

સૂક્ત-૩૪-૩૫ દેવતા : જંગિડ વનસ્પતિ

હે જંગિડ ઔષધિમાંથી બનેલા મણિ ! તમે કૃત્યાઓ અને કૃત્યાકર્મોના ભક્ષક અને બધા ભયોને દૂર કરનારા છો. આ મણિ મનુષ્યો અને અમારા પશુઓના રક્ષક છે. આ મણિ કૃત્યાઓને શક્તિહિન બનાવે છે. અભિયાર-કર્મથી ઉત્પન્ન ધનિ જે અમારા કાનને પીડા આપે છે તે આ મણિ આગળ પ્રભાવહિન બની જાય છે. અમારી નાસિકા, નેત્ર, મુખ, કાન આદિ બધાં અંગો અભિયાર-કર્મના પ્રભાવથી મુક્ત બનો. હે મણિ ! તમને ઘારણ કરનારની દુલ્લઘ્ર અને દર્શિદતાને નાટ કરો. આ મણિ શત્રુપતન કારક છે.

અંગિરા આદિ મહર્ષિઓએ ઈન્દ્રાનું નામ લઈને ઋષિઓને આ જંગિડ-મણિ આપ્યો હતો. વિર્જધ રોગની તે અમોદ ઔષધિ છે. તે અમારી રક્ષા કરો. હે મણિ ! દુષ્ટ શત્રુના કૂર નેત્રને નાટ કરો. આ મણિ ઘાવાપૃથ્વી અંતરિક્ષમાંથી આવી શકનારા ભયોથી અમારી રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૩૬ દેવતા : શતાવરી ઔષધ

આ શતાવરી ઔષધિમાંથી બનેલો મહિં હુન્નિમા નામક ચામડીના રોગ અને અન્ય અનેક રોગો તેમજ અસુરોનો નાશક છે. તેને ધારણ કરવાથી તેના ગુણોનો લાભ મળે છે. તે પોતાના અગ્રભાગથી અંતરિક્ષમાં રહેવા રાક્ષસોનો, મધ્યભાગથી બધા રોગોનો અને મૂળ દ્વારા પિશાચોનો નાશ કરે છે. પાછી તેને ધારણ કરવાનો અવિકારી નથી. આ મહિં ક્ષય આહિ અને હુન્નિમ કુષ્ઠ, ખરજળું, દાદર જેવા ચામડીના રોગો અને અપસ્માર આહિ રોગોને દૂર કરે છે. આ મહિં દ્વારા અમે ચામડીના બધા રોગો દૂર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૩૭ દેવતા : અજિન

અજિન પ્રદત્ત વર્ચસ, તેજ, ઓજ, કીર્તિ, બળ, યુવાવસ્થા અને તેવીસ શક્તિઓ અમને પ્રાપ્ત થાવ. હે અજિન ! શત્રુનો નાશ કરનાર બળ અને યુવાવસ્થાનું બળ અમને આપો. હે વરણીય અજિન ! યજ્ઞ કર્મ સિદ્ધિ માટે અને શતાયુભૂતા પ્રાપ્ત કરવા તથા ઈન્દ્રિયોની દંઢતા માટે તમને ધારણ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૩૮ દેવતા : ગુગળ

ગુગળનો નાસ લેવાથી બાધિયો દૂર થઈ જાય છે અને અન્ય દ્વારા પ્રેરિત પાપ પણ લાગતું નથી. હે ગુગળ ! તમે સામુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયા છી અથવા સિંહુ દેશમાં પ્રગત થયા છો. અમે તમારા નામને જાણીએ છીએ.

સૂક્ત-૩૯ દેવતા : કુષ્ઠ

હે લિમાલય વિસ્તારમાંથી પ્રાપ્ત થતી હિય ઔષધ ! તમે કષ્ટકારક રોગોનો નાશ કરો અને અમારી રક્ષા કરો. હે ઔષધ ! આપ નવ, નવ માર અને નદ્યારિષ તરીકે પણ અપેળખાવ છો. તમારા નામોનું ધ્યાન કરવાથી મરજાતમક વ્યાપ્તિ રહેતો નથી. અમે પ્રાતઃ સ્પાય અને મધ્યાહ્ન ત્રણેય કણમાં જે રોગોનું નામ લઈએ છીએ તે મૃત્યુને પ્રાપ્ત થતો નથી.

સૂક્ત-૪૦ દેવતા : વિશ્વેદવા

અમારા મન અને વાળીમાં જે દોષો છે તેને હે સરસ્વતી અને અન્ય દેવો સહિત બૃહસ્પતિ દેવ તમે દૂર કરો. હે જવ ! વેદાધ્યયનથી યુક્ત મારી બુદ્ધિ બાધ ન થાય તેનું ધ્યાન ચાખજો. અમારાં શુષ્ક કર્માને આર્દ્ર બનાવો. અમે સુંદર બુદ્ધિ-બ્રહ્મચર્યથી મુક્ત રહીએ. હે ધાવાપૃથ્વી અમારી બુદ્ધિને બાધ કરશો નહિએ.

સૂક્ત-૪૧ દેવતા : તપ

ગ્રહિઓએ આદિકાળમાં કલ્યાણની કામનાથી આપની તપશ્ચયની શક્તિથી સ્વર્ગનો રસ્તો અને સાધ્ય સ્વર્ગના સાધન પ્રતિ, દુઃખારણ આદિ દીક્ષાને જાણ્યા હતા. આ શક્તિથી રાજ્યભૂળને પણ જાણો.

સૂક્ત-૪૨ દેવતા : ભક્તિ

ભક્તા જ હોતા, યજ્ઞ, હવિઓ, અધ્યાર્થુ, દૂર્તથી ભરેલ સ્તુચ, વેદી, ગ્રહિત્વિજ અને સ્વરચુક્ત મંત્ર છે. કલ્યાણકારી, પાપનાશક ઈન્દ્ર નિમિત્તે અમે સ્તોત્રમયી સ્તુતિઓ કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! અમારા હવિને ગ્રહણ કરો.

સૂક્ત-૪૩ દેવતા : અજિન આદિ

જે સ્થાન (સ્વર્ગ)માં દીક્ષા અને તપ દ્વારા પહોંચો શકાય છે. ત્યાં હે અજિનદેવ ! અમને લઈ જાવ. જે સ્થાનમાં બ્રહ્મજ્ઞાની કર્મો દ્વારા પહોંચે છે ત્યાં હે વાયુ અમને લઈ જાવ, અને અમારામાં પાંચ પ્રાણ સ્થાપિત કરો. તપ અને કુર્મથી જ્યાં બ્રહ્મજ્ઞાની પહોંચે છે ત્યાં અમને સૂર્ય લઈ જાવ અને ચક્ષુ (દૃષ્ટિ) પ્રદાન કરો. તપોધન-કર્મજ્ઞાનીઓના સ્થાને અમને ચંદ્રાં લઈ જાવ અને મન પ્રદાન કરો.

સૂક્ત-૪૪-૪૫ દેવતા : આંજણ (અંજન)

હે અંજન ! તમે ભાલ્યાણ સમાન શુદ્ધ અને મંગળ રૂપ છો અને શતાયુ બનાવનાર છો. તમે જળદેવ સાથે અમને સુખ આપો છો. શરીરને પીળું બનાવી હેતો પાંડુરોગ, વાતાદિજન્ય રોગ, વિસપાદિ વ્રાત તથા અન્ય બધા રોગ અંજનમણિ ધારણ કરવાથી દૂર થાય છે. આ અંજનમણિ મારા માટે કલ્યાણમય, જીવનદાતા, મૃત્યુ-અપકારક અને પાપનાશક છે.

ગ્રહણ લેનાર જેવી રીતે ગ્રહણદાતાને કરજ પાણું વાળી દે છે, તેવી રીતે હે અંજનરૂપ સૂર્ય ! તમે શત્રુપ્રેરિત કૃત્યાને તેની પારો પાછી મોકલી હો. અમારા હુસ્વનના ભયને શત્રુ પારો મોકલી હો. આ આંજન ઓજ વધારનાર, જળના રસરૂપ છે. તે અમારા માટે દિશા-વિદિશાઓને સુખમય બનાવે. આ અંજનમણિ તમને બાંધીએ છીએ. તે શક્તિરૂપ છે.

સૂક્ત-૪૬ દેવતા : અમૃતમણિ

હે અમૃતમણિ ! તમને સૂર્યના આદિકાળમાં વિધાતાએ ધારણ કર્યો હતો. તમે આ પુરુષની રક્ષા કરો. અમે તમને આ મણિ બાંધીએ છીએ. એ તમારી રક્ષા કરે અને આયુ, વર્યસ, ઓજ, તેજ આપે. હે ઈન્દ્ર ! જેવી રીતે

તમારા શત્રુઓ પડી જાય છે એવી રીતે અમારા શત્રુઓને પણ દૂર કરો.
ઈન્દ્રને આ મહિષમાં ચક્ષુ, પ્રાણ, બળને પ્રતિષ્ઠિત કર્યું છે.

સૂક્ત-૪૭-૫૦ દેવતા : રાત્રિ

હે રાત્રિ ! તમારો પીળો-લીલો રંગનો અંધકાર ઘાવાપૃથ્વી, અંતરિક્ષમાં
વ્યાપ્ત છે. સંપૂર્ણ વિશ્વ એક જેવું દેખાય છે, બધાની પ્રવૃત્તિઓ અટકી ગઈ
છે અને જેમના તેમ સ્થિર છે. આ સમયે અમે અનવધ રહીને તમારી પાર
જઈએ.

હે રાત્રિ ! ઘરની, ગોચરની બધી વસ્તુઓ તમને સોંપીએ છીએ. તમે
માતા સમાન અમારી રહિકા છો. તમારા પછી ઉપાકાળને અને ઉપાકાળ પછી
દિવસ અમને સુખપૂર્વક પ્રદાન કરો, અને દિવસ ફરી અમને રાત્રિ (આપને)
આપે પૃથ્વી ઉપર પેટ ચાલનારા, આકાશમાં ઉડનારા, પર્વત, જગતમાં
ઘૂમનારા હિંસક જીવોથી હે રાત્રિ ! અમારી રક્ષા કરો. અમારા સ્થાનની
ચારેબાજુ (દિશાઓથી) રક્ષા કરો. અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. રાત્રિ-
અનુષ્ઠાનકર્તા સાવધાન ! પુરુષો ચોરી વગરે માટે જાગતા રહે છે. હે રાત્રિ !
તમે ઘૃતાચિ છો. તમે અમારી રક્ષા પ્રત્યે સાવધાની રાખજો.

એક જ અવસ્થાવાળી, બધાના ચક્ષુઓનો તિરસ્કાર કરનારી,
આહવનીય વિશ્વવ્યાપી રાત્રિના મહિમાણી ઘાવાપૃથ્વી વ્યાપ્ત છે. વન-પરત-
સમુદ્ર બધાને આચ્છાદિત કરે છે. સૂર્ય જેવી રીતે જગત ઉપર છવાઈ જાય
છે તેવી રીતે રાત્રિ પણ જગત ઉપર છવાઈ જાય છે. હે સૌભાગ્ય અને
સુજગનવાળી, તમને મેળવીને અમે સુંદર મનવાળા બનીએ, અમારા પુત્રાદિ
અને પદાર્થોની તમે રક્ષા કરો. આ રાત્રિ સિંહ-ખાથી વગરેને તેજ, પ્રાણીઓને
શબ્દ અને અચ્છા વેગને મેંચો લો છો. હે રાત્રિ ! તમે દીપિત્મય બનીને
અનેક રૂપ પ્રગટ કરો છો. હે રાત્રિ ! તમે મંગળદાખી છો આથી તમારી અને
તમારા ભરણકર્તા સૂર્યની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૫૧ દેવતા : આત્મા-સવિતા

કર્મનુષ્ઠાનના ઈચ્છુક અમે પૂર્ણ છીએ. અમારા પ્રાણ-અપાન-વ્યાન-નેત્ર-
શ્રોત્ર-નાસિકા પૂર્ણ છે - તમામ ઈન્દ્રિયો પૂર્ણ છે. હે કર્મ ! સવિતાદેવની
પ્રેરણા, અધિનીકુમારોની શક્તિ અને પૂણાના હાથો વડે કર્મનો આરંભ કરીએ
છીએ.

સૂક્ત-૫૩-૫૪ દેવતા : કાળ

કાળ અખરુપ છે. તે બધી વસ્તુઓમાં વ્યાપ્ત છે. તે સહસ્ર દોત્ર, સપ્તરણિમ છે. કાળરુપ અખ ઉપર બુદ્ધિમાન જ આરુઢ થઈ શકે છે. તે કાળચક પણ છે. કાળચક સમસ્ત લોકમાં ઘૂમે છે. કાલાત્મક સંવત્સરચકની ઋતુઓ નામિ છે, તે અમૃત અક્ષ છે. કાળરુપ બ્રહ્મ જગત રચયિતા અને નાશયંતા છે. ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાન બધું કાળને આચ્ચિત છે. કાળ પ્રેરિત સૂર્ય પ્રકાશિત થાય છે. કાળ ઈન્દ્રિયોનો આધિકાત્મા છે. કાળમાં જ અંતયમી રૂપથી પ્રાણ રહે છે. કાળ જ તપ છે, કાળ જ જીવેષ છે, કાળમાં જ બ્રહ્મ પ્રતિષ્ઠિત છે. કાળ સર્વેશ્વર, સર્વ પિતા, પ્રજાપતિ છે. કાળ દ્વારા જ જગત ઉત્પન્ન થયું છે અને તેમનામાં જ પ્રતિષ્ઠિત છે. કાળ દ્વારા જ પ્રથમ પ્રજાપતિ ઉત્પન્ન કરાયા, પછી પ્રજાઓની રચના કરી કાળ જ કશ્યપ અને રવયંભૂ મનુ છે.

કાળમાંથી જ જળ, બ્રહ્મ, તપ, દિશાઓ અને સૂર્ય ઉત્પન્ન થયો છે. કાળથી સૂર્યસ્ત થાય છે અને વાયુ વહે છે. કાળના મહિમાને જ પૃથ્વી આચ્ચિત છે, ઘુલોક પણ કાળને આચ્ચિત છે. ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાન કાળના જ પુત્ર છે. કાળથી જ ગ્રહ, યજુ ઉત્પન્ન થયા છે. યજાને પણ કાળે જ ઉત્પન્ન કર્યો છે.

સૂક્ત-૫૫ દેવતા : અર્જિન

હે પૂજનીય અર્જિન ! અમે તમને હવિ આપીએ છીએ તમારી સમીપતા અને અન્ન-ધનથી. અમે સંપન્ન થઈએ અને અમારો નાશ થાય નહિ. હે અર્જિન ! તમે તમારી અન્નદાયીની કૃપામયી બુદ્ધિથી અમને સુખ પ્રદાન કરો. ગાઈપત્ય અર્જિન પ્રાતઃ અને સાયં બને સમયે અમને સુખ આપે છે. હે અર્જિન ! તમે અમારા દ્વારા પ્રવૃદ્ધ થાવ. તમે વૃદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી આમને બધાનું ધન આપો.

સૂક્ત-૫૬-૫૭ દેવતા : દુઃસ્વભન્નાશન

હે દુઃસ્વભન્નાપ ! પિશાચ નિર્ભય થઈને સ્ત્રી-પુરુષો પાસે પહોંચી જાય છે અને નિંદ્રામાં રહેલી વ્યક્તિના રથમાં બેસી જાય છે. પ્રજાપતિ વગેરેએ તને રાત્રિની રચના પૂર્વે અને વિધાતાએ સૂચિના આરંભમાં જોયા હતા ત્યારથી સંસાર ઉપર તમારી છાયા છે. તમે ચિકિત્સકોની સામે છુપાઈ જાવ છો.

અમે દુઃસ્વભન્નિત અનિષ્ટોને શત્રુ ઉપર ઊતરીએ છીએ. વિનાશ પળે

શત્રુઓ એવી રીતે એકત્ર થાય છે જેવી રીતે વકરી ગયેલા કુષ વગેરે રોગ એકત્ર થાય છે. હુંસવખ દારા એકત્ર થયેલા અનિષ્ટને અમે શત્રુ ઉપર ફંકીએ છીએ.

સૂક્તા-૪૮ દેવતા : મંત્રોક્તા

આસ્તિક બૃહ્દિ ઈશ્વરને હવિથી પૂજ કરે છે અને સાધક ઈન્દ્રિયોનો સંયમ કરે છે. અમારા સંયમિત શ્રોત્ર-ચયુઃ-પ્રાણ-આયુ બધા જ વર્યક્ષશી યુક્ત બનો. અમારા શરીરોના સાધક પ્રાણ અમને દીવંજીએ બનાવે. ઘાવાપૃથ્વી, સોમ, ભગ્નસ્પતિ, સૂર્ય એ યમને પ્રદાન કરવા વર્યસ્વ ઘારણા કર્યું છે. હે ઘાવાપૃથ્વી ! અમને તેજ આપો. તમારા તેજથી અમે સર્વત્ર ગતિશિલ છીએ. અમને અન્ન-ગૌ અને બને લોકમાં ગતિશિલ યશ પ્રાપ્ત થાવ. હે ઈન્દ્રિયો ! તમે સારી રીતે કર્મ કરો અને શરીરની રક્ષા કરો. શરીર જ તમારો રક્ષક છે. વિષયોને ઉચ્ચિત માત્રામાં ગ્રહણ કરવા તમે સમર્થ બનો.

સૂક્તા-૪૯ દેવતા : અજિન

હે અજિન ! તમે જઈચાનિસુપ છો. કર્મરક્ષક છો. યજોમાં સ્તુતિઓ વડે તમારું પૂજન થાય છે. હે દેવો ! વિદ્બાનોના જે કર્માને અમે નથી જાણતા તેને અજિન જ સંપન્ન કરાવે છે. સોમપૂજક બાલાઙ્ગોની જેમ આ અજિન પ્રતિષ્ઠિત છે. અમે જે અનુષ્ઠાન કરવા ઈચ્છાએ છીએ તેને યથાર્થાન પહોંચાડાર દેવયાન માર્ગના શાતા આજનદેવની અમે પૂજા કરીએ છીએ. આ અજિનદેવ જ દેવતાઓના શાતા અને આહ્લાદાનકર્તા છે.

સૂક્તા-૫૦ દેવતા : વાક્ આદિ

અમારા મુખમાં વાળી, નાસ્તિકામાં પ્રાણ, નેત્રોમાં દર્શનશક્તિ, દાંતમાં પુષ્ટિ, કેશ કાળા અને બાહુ બળસુક્ત રહે. અમારી ઉત્ત્રામાં ઓજ, પિંડીઓમાં ગતિશીલતા, પગમાં સ્થિર રહેવાની શક્તિ રહે. આત્મા અવધ્ય અને અંગો પાપરહિત બનો.

સૂક્તા-૫૧, ૫૨, ૫૩ દેવતા : અજિન, બ્રહ્માણસ્પતિ

હે અજિન ! અમારે ત્યાં સુપ્રતિષ્ઠિત બનો. અમને સવર્ગ-સુખ પ્રાપ્ત થાવ, અમારા દાંત મજબૂત બને, અમે શત્રુઓ ઉપર વર્યસ્વ મેળવીએ.

હે અજિન ! અમે રાજા, દેવતાઓ, આર્યા, શૂદ્રો અને બધાના પ્રિય બનીએ. હે બ્રહ્માણસ્પતિ ! જીજો, દેવતાઓને યશ પ્રત્યે બોધિત કરો. યજમાનના આયુષ્ય, કિર્તિ, પ્રાણ, પ્રજા અને પશુઓની વૃદ્ધિ થાવ.

સૂક્ત-૬૪ દેવતા : અજિન

અમે સમિધાઓથી અજિને પ્રદીપ્ત કરીએ છીએ. હે અજિનદેવ ! અમને શ્રુતા અને બુદ્ધિ આપો. સંતાન, આયુષ્ય અને ધનથી સમૃદ્ધ કરો. હે અજિન ! યજીય અયજીય સમિધાઓનું ભક્ષણ કરો. આ સમિધાઓ અમારા માટે મંગળમય બનો.

સૂક્ત-૬૫-૬૭ દેવતા : સૂર્ય

અંધકારનાશક હે સૂર્ય ! તમે જે સ્વતેજથી આકાશમાં સ્થિર થયા છો તેના વડે જ સ્વર્ગમાં પણ પ્રતિષ્ઠિત થાવ. તમારા એ તેજ વડે અમારા હિંસક શત્રુઓને ભર્સમ કરો.

દેવ-શત્રુ-સક્ષમ લોહ-પાશથી પુષ્યાત્માઓને બાંધવા ફર્યા કરે છે. હે વજધારી સહખરશિમ સૂર્ય ! આ રાક્ષસોને તમે તેજ વડે તમારા આવિન કરો છો. તેમનો નાશ કરી અમારી રક્ષા કરો.

હે સૂર્ય ! અમે તમને સો વર્ષ સુધી જોઈ શકીએ. અમે સો વર્ષ જીવીએ અને બુદ્ધિરંપન્ન રહીએ, સો વર્ષ સુધી સમૃદ્ધ રહીએ – પુષ્ટ રહીએ. સંતાન, પરંપરામુક્ત રહીએ અને સો વર્ષથી વધુ જીવીએ.

સૂક્ત-૬૮ દેવતા : મંત્રોક્ત કર્મ

અમે વ્યાપક અને અવ્યાપક પ્રાણાત્ત્વના મર્મસ્થાન (મૂળાધાર)માં કુશળતાપૂર્વક પ્રવેશ કરીએ છીએ. આ પ્રાણ-વ્યાનના અક્ષરાત્મક વેદને વૈખરી વાક્યીના કુમથી પૃથક કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૬૯ દેવતા : જળ

હે દેવો ! તમે આયુષ્યમાન છો. તમારી કૃપાથી અમે પણ આયુષ્યમાન બનીએ. પૂર્ણ બનીએ, મારું આયુષ્ય સત્કર્મોમાં પસાર થાય.

સૂક્ત-૭૦ દેવતા : ધન-સૂર્ય

હે ઈન્દ્ર ! હે સૂર્ય ! હે દેવતાઓ ! તમે જીવિત રહો. તમારી કૃપાથી અમે પણ જીવિત રહીએ.

સૂક્ત-૭૧ દેવતા : ગાયત્રી

અમારા દ્વારા સ્તુતિ કરાયેલ વેદમાત્રા ગાયત્રી અમને દીર્ઘજીવન પ્રાણશક્તિ સુસંતતિ, શ્રેષ્ઠ પશુ (ધન), કીર્તિ, ધનવૈભવ અને ભક્તતેજ આપીને બ્રહ્મલોકમાં જાઓ.

સૂક્ત-૭૨ દેવતા : પરમાત્મા-દેવગાય

જે કોશમાંથી અમે વેદને કાઢ્યો છે, તે જ સ્થાને તેને (વેદને) ફરી પ્રતિષ્ઠિત કરીએ છીએ. જ્ઞાનની શક્તિ (વીધિ)થી જે યોગ્ય કાર્ય કરવામાં આવ્યું છે તે તપ્ય દ્વારા દેવશક્તિઓ અમારું સંરક્ષણ કરે.

*

દેવતા વીસમો કંડ સુક્તા

• પટેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : ઈન્દ્ર, મરુત, અજિન

ઐશર્વાન, અભિષ્વર્ધક હે ઈન્દ્ર ! નિષ્ણન-સોમનું પાન કરવા માટે યજ્ઞમાં આવો. ઉત્કૃષ્ટ તેજધારી, યાજ્ઞિકના રક્ષક હે મરુત ! સોમપાન કરવા આવો. વૃષભ, ગૌ અને સોમ જેનો ભાગ છે તે અજિનની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨ દેવતા : ઈન્દ્ર, મરુત

સોમરસને પવિત્ર કરનાર ઋત્સ્વિક દ્વારા ઋતને અનુરૂપ શ્રેષ્ઠ સ્તુતિઓની સાથે સમર્પિત સોમરસનું વીર મરુદ્રગણ પાન કરે. સોમરસનું ધન આપનાર દ્વારા દેવતા અમને ધન આપો અને શ્રેષ્ઠ સ્તુતિઓની સાથે સમર્પિત સોમનું પાન કરો.

સૂક્ત-૩-૧૨ દેવતા : ઈન્દ્ર

હે ઈન્દ્ર ! આવો, આ કુશના આસન ઉપર બેસો અને તૈથાર કરેલ સોમનું પાન કરો. હે ઈન્દ્ર ! સ્તુતિ સાંભળો, હર્યચુ તમને અહીંયા લઈ આવો. હે ઈન્દ્ર ! સુસ્તુતિયુક્ત તૈથાર કરેલ સોમનું આ યજ્ઞમાં પાન કરવા તરે આવો.

સુંદર શ્રીવાવાળા હે ઈન્દ્ર ! આ સોમયજ્ઞમાં પદ્ધારો અને સોમરસનું પાન કરો. તમને સોમ વડે તૃપ્ત કરવાની અમારી ઈચ્છા છે. આ મધુરરસનું પાન કરો. ધનદાન માટે પ્રસિદ્ધ ઈન્દ્રહેવ ! તમને ભેટ ધરેલો આ સુસ્વાહુ સોમ તમને શક્તિ-પ્રસન્નતા આપે.

સ્વર્ણતાનોથી ઘેરાયેલી સ્ત્રીઓની જેમ, ઋત્સ્વિજોથી ઘેરાયેલો આ સોમ

તમારા માટે જ છે. સોમપાનથી પુષ્ટ ઈન્ડ શત્રુ-સંહાર કરે છે. આથી જ જગત્સ્વામી, વૃત્તહંતા ઈન્ડ અમારા સેનાપતિ બન્યા અને શત્રુઓનો સંહાર કર્યો. હે ઈન્ડ ! દાન માટે જૂકેલા તમારા હાથથી યજમાનને ધન આપો. તમારા માટે જ અમિત્યુત્ત-સંસ્કારીત કરેલો આ સોમ પ્રસ્તુત છે તેનું પાન કરો. હે ઈન્ડ ! તમે સૂર્યનું પતન થવા દેતા નથી. આવો, સોમસંપન્ન આ કુઝપાયી યજમાં ઉપસ્થિત થાવ.

હે ઈન્ડ ! તૈયાર કરાયેલ આ સોમરસાની યજમાન આપને આહુતિ આપે છે, સુતિ કરાયેલ આપ સોમપાનથી તૃપ્ત થાવ. દેવ-સહિત હવિ ગ્રહણ કરો અને યજમાનની વૃદ્ધિ કરો. આ સોમ તમારો વિશિષ્ટ ભાગ છે. આપ નજીક અથવા દૂર, જ્યાં પણ હોવ ત્યાંથી આહી આવી જાવ અને અમારી સુતિઓનું શ્રવણ કરો.

હે સૂર્ય ! ઈન્ડ યાણિકોના પ્રચીન ધનદાતા છે, અભીષ્ટવર્ષક છે અને શત્રુદલન કર્તા છે. આ ઈન્ડનું ધ્યાન રાખીને તમે ઉદ્દિત થાવ છો. શંભરમાયારચિત ૮૮ નગરોને તોડનાર અને વૃત્તહંતા ઈન્ડ અમારા સુખદ મિત્ર છો. અમને ગાયો, અચ્છ, ધનથી સમૃદ્ધ કરો. જ્યોતિષ્ઠોમ આદિ યજોને સંપન્ન કરનાર હે સુતિ ઈન્ડ ! તમે સોમપાન કરો.

હે ઈન્ડ ! મહર્ષિઓના સોમયાગમાં તમે સોમપાન કર્યું હતું. અમે પણ આ યંત્રો વડે તૈયાર કરેલા સોમરસાનું તમે પાન કરો અને અમને આનંદિત કરો. અમારા સ્તોત્રોથી તમે સમૃદ્ધ થાવ અને સૂર્યને પ્રકાશિત કરો. પણીઓએ હરિ લીલીલી અમારી ગાયો પાછી લાવો, શત્રુઓનો નાશ કરો અને અન્ન વૃદ્ધિ કરો. અમે (તમારા) પુત્રો છીએ, અમારા સ્તોત્ર સાંભળો. અધ્યર્થુઓએ દ્રોષા કળશમાં તમારા માટે સોમ તૈયાર રાખ્યો છે. સોમપાન કરી હર્ષિત થાવ.

હે યજમાનો ! અભીષ્ટફળ માટે દર્શનીય અને દુઃખનાશક, સુદાની, પ્રજાપોષક ઈન્ડ તરફ અમારી સુતિની વાળી એવી રીતે જાય છે જેમ ભાંભરતી ગાય વાછરડા તરફ અને અકાલગ્રસ્ત પર્વત તરફ જાય છે. હે ઈન્ડ ! અમને શક્તિપ્રદ અન્ન આપો અને બળ આપો.

જેવી રીતે રથમાં સ્વગમનથી રથારોહી સંતુષ્ટ થાય છે તેવી રીતે ગેય-અગેય મંત્રોવાળી સુતિ ઈન્ડને સંતુષ્ટ કરે છે અને અન્ન-બળ આપે છે. જેવી રીતે કષ્ટ, સૂર્ય, ભાગવ સુતિઓ વડે ઈન્ડને પ્રાપ્ત કરે છે તેવી રીતે મનુષ્ય પણ ઈન્ડને સુતિઓથી પ્રાપ્ત કરે છે.

શત્રુનાશક અને શત્રુધન પ્રાપ્ત ઈન્દ્ર મંત્રો વડે સમૃદ્ધ થાય છે અને ઘાવાપૃથ્વીમાં વ્યાપ્ત છે. અગ્રગંધ ઈન્દ્રની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ઈન્દ્રને વૃત્તને માર્યો અને પણીઓએ હરણ કરેલો ગાયોને છીંડાવી. લૌકિક ક્રમ નિવાહ માટે તેમણે સૂર્યને પ્રગટ કર્યો. તે શત્રુ વિજેતા છે, તે ઉષાનો ઉદ્ય કરાવનાર, શત્રુધન લઈ લેનાર, અભીજ્પૂરક અને જળસિંયન દ્વારા ઘાવાપૃથ્વીના પોષક છે તેમને યજમાન હવિ આપીને પ્રસન્ન કરે છે. ઈન્દ્ર જ સૂર્યપ્રકાશક અને મનુષ્યના ઉપભોગ અર્થે તેને પશુ-આભૂષણ આપનારા તેમજ બધા વણોના પાલક છે. ઔષધિઓ, વનસ્પતિઓ, દિવસોના રચયિતા, રાક્ષસ-સંખરક, સર્વોપકારક ઈન્દ્રને અમે આહુતિ સમર્પિત કરીએ છીએ.

હે ઋત્વિજો ! યજમાં જીવોની વૃદ્ધિ કરનારા ઈન્દ્રની સ્તોત્રો દ્વારા સ્તુતિ કરો. હે ઈન્દ્ર ! દેવોના પ્રિય સોમવર્દક જીવોના આયુવર્દક સ્તોત્રો સાંભળો. વૃત્તહન્તા, ઘાવાપૃથ્વીના સ્વામી ઈન્દ્રની અમે સ્તોત્રો દ્વારા સેવા કરીએ છીએ. ઋત્વિજ અભિષુત સોમ માટે અને સ્તોત્રપાઠ કરવા યજમાં ઉપસ્થિત છે. તમે (ઈન્દ્ર) પદ્મારો અને અમને અન્નદાન આપો. અભીજ્વર્દક ઈન્દ્ર અમને પશુધન, પુત્રાદિ આપો. ઈન્દ્ર મધ્ય સ્તવનમાં હર્યશો સહિત આવીને સોમપાન કરો.

સૂક્તા-૧૩ દેવતા : ઈન્દ્ર, બૃહસ્પતિ, મરુતાદિ

હે બૃહસ્પતિ ! ઈન્દ્ર સહિત સોમ પીવો અને અમને પુત્રાદિનું ધન આપો. હે મરુત ! યજમાં શીંઘ પદ્મારો, કુશાસન ઉપર બેસો અને સોમપાનથી તૃપ્ત થાવ. હે અજિન ! દેવતાઓ સહિત આ યજમાં આવો. અમે સ્તોત્રનું ગાન કરીએ છીએ. તમારું બંધુત્વ પામીને અમે હિંસારહિત બનીએ. તમે અમારી આહુતિ દેવો સુધી પહોંચાડો.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્તા-૧૪-૧૫ દેવતા : ઈન્દ્ર

હે સદા નવીન, પૂજનીય અને પોષક ઈન્દ્ર ! અમે તમારું આઝ્વાન કરીએ છીએ. હે સખા ! અમારી સહાયતા માટે આવો. હે યજમાનો ! તમારી રક્ષા અર્થે અમે ઈન્દ્રની આ સ્તુતિ ગાઈએ છીએ. ઈન્દ્ર અમને સ્તોત્રાઓને સો ગાયો અને સો અશ્વો પ્રદાન કરો.

સર્વપાલક, દાતા, સર્વ સામર્થ્યવાન ઈન્દ્રનું અમે સ્તવન કરીએ છીએ.
 હે શત્રુવર્ષક ઈન્દ્ર ! તમારું વજ અપ્રતિરુદ્ધ (સામનો ન કરી શકાય તેવું) છે.
 આથી બધા તેને અનુકૂળ રહે છે. હે ઉધા ! શત્રુઓને ભયદાયક ઈન્દ્રને અન્ન
 માટે અહીં લાવો. હે ઈન્દ્ર ! તમે મહિમામય છો, અમારી સ્તુતિઓ અલ્પ છે,
 જેમ રાજ પ્રજાની વાત સાંભળો છે તેમ તમે અમારી સ્તુતિ સાંભળો. અમે
 તમારા વૃહત્તનન આદિ કાર્યો સાંભળીને તમારા ઉપાસક બન્યા છીએ, અમારી
 કામના પૂર્ણ કરો. ધાવાપૃથ્વી તમારું માન ચાખે છે. હે વજધારી ! તમે
 વિશાળ પર્વતોના પણ ટુકડા-ટુકડા કર્યા હતા અને મેઘને તમે નદીઓએ
 પ્રવાહિત કરી દો છો. તમારો મહિમા અપાર છે.

સૂક્તા-૧૫ દેવતા : બૃહસ્પતિ

જેવી રીતે વાદળમાંથી ધારારૂપે પડતું પાણી ઉર્મિઓરૂપી શબ્દ કરે છે
 તેવી રીતે બૃહસ્પતિ માટેની સ્તુતિના મંત્રો જૂકી જાય છે. મહર્ષિ આંગિરસે
 ભગના વિવાહકાળમાં અર્યમાદેવીના શરણે જઈ પતિ-પત્નીની જોડી બનાવી
 હતી. તેવી રીતે આ દંપત્તિને પણ આશીર્વદ આપો. હે બૃહસ્પતિ ! આ વર-
 વધૂને એક કરો. બૃહસ્પતિ સ્તોત્રા અને અતિથિઓને સુવાર્ણ આપે છે. મેઘોને
 વર્ષ માટે અધોમુખી કરે છે, ગાયોને આમ-તેમ લઈ જાય છે. તેમણે બલ
 નામના અસુરે સંતાપેલી પયસ્ત્રિની ગાયોને જોઈ અને ગુફાની બહાર લાવ્યા
 હતા. ગાયોને જોવા માટે તેમણે ઉધા, સૂર્ય અને અજિનને પ્રાપ્ત કર્યા.
 બૃહસ્પતિ, સૂર્ય, ચંદ્રમા, રાત્રિ અને ટિવસ પ્રગટ કરે છે. બૃહસ્પતિ માટે અમે
 હવિ આપીએ છીએ. તેઓ અમને પશુ, ધન, સંતાન આપે.

સૂક્તા-૧૭ દેવતા : ઈન્દ્ર, બૃહસ્પતિ

અમારા સ્તોત્ર અને સ્તુતિઓ ઈન્દ્ર માટે જ હોય છે. હે ઈન્દ્ર ! અમારું
 મન તમારી કામના કરે છે. શત્રુનાશક તમે આ યજામાં આવો, કુશના આસન
 પર બેસો અને સોમનું પાન કરો. ધનસ્વામી ઈન્દ્ર અમારી ધનકામના પૂર્ણ
 કરો. સોમ ઈન્દ્રનો જ આશ્રય વે છે. ઈન્દ્રના બળ સમાન કોઈનું બળ નથી.
 તેઓ એક સાથે અનેક લોકોની કામના પૂરી કરે છે. વજ અને સોમ પણ
 તેમની જ કામના કરે છે. સ્તોત્રા સ્તુતિઓથી તેમને જ સંવૃદ્ધ કરે છે. તેઓ
 મેઘને છિન્ન-ભિન્ન કરે છે. હે ઈન્દ્ર ! અમે તમારી કૃપાથી દરિદ્રતા દૂર
 કરીએ. તમે આપેલા અન્નથી અમારી કુલા શાંત કરીએ. તમારી કૃપાથી અમે
 શ્રેષ્ઠ બનીએ અને શત્રુઓને જીતીએ. બધી દિશાઓમાં બૃહસ્પતિ અને ઈન્દ્ર

અમારી રક્ષા કરો. હે બૃહસ્પતિ, હે ઈન્દ્ર ! અમને ધન-બળ આપો અને
અમારી રક્ષા કરો.

• ગ્રીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૮-૧૬ દેવતા : ઈન્દ્ર

હે વજધારી ઈન્દ્રદેવ ! અમે બધા કષુવવંશીય ચાધકો સ્તોત્રો દ્વારા
આપની સ્તુતિ કરીએ છીએ. ઈન્દ્ર આટિ દેવ અને સોમ તૈયાર કરનાર
યજમાન સોમથી પ્રસાન રહે છે. હે ઈન્દ્ર ! અમને કૂર, નિંદક, અદાનશીલ
શત્રુઓને આધિન કરશો નહિ. તમે અમારા રક્ષક છો. આથી જ અમે
શત્રુઓને લલકારીએ છીએ.

હે ઈન્દ્ર ! વૃત્રહનન જેણું બળ પ્રદર્શન અને શત્રુહનન માટે અમે તમને
પોકાર કરીએ છીએ. હે બહુકર્મા ઈન્દ્ર ! યજ માટે અને અમારા ઉપર કૃપા
કરવા ગત્ત્વિજ તમને યજમાં આમંત્રણ આપે છે. હે શતકતુ ઈન્દ્ર ! અમે
તમારા અનેક નામોથી યજમાં બોલાવીએ છીએ. તેજસ્વી રક્ષક એવા આપ,
પાપનાશાર્થ, બળપ્રાપ્તિ તેમજ અન્ન-દાન-પ્રાપ્તિ માટે અમારા રક્ષક બનો.

સૂક્ત-૨૦-૨૩ દેવતા : ઈન્દ્ર

હે ઈન્દ્ર ! બળપ્રાપ્ત, દુઃસ્વભનાશક, તેજ્યુક્ત સોમનું પાન કરો. અમે
બળ પ્રાપ્ત કરીએ. નશ્ચકથી અથવા દૂર્થી આપ અમારી પારો આવો.
સર્વદ્ધા, રાદા-પ્રતિષ્ઠિત ઈન્દ્ર અમને સુધી કરો, ભય દૂર કરો.

અસુરનું ધન હરિ લેનારા ઈન્દ્રની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે અતિ
પ્રાર્થીન, બહુકર્મા, મેધાવી, બળવાન ઈન્દ્ર ! તમે પશુ-ધનના દાતા અને કામના
પૂરક છો, અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. ઈન્દ્ર અમને બળ, ધન, પશુ,
અન્ન આપે, અમારી કામના પૂર્ણ કરો. તગારી કૃપા અમને પ્રાપ્ત થાલ. તમે
યજમાનની રક્ષા કરો અને યજમાન તમારી સ્તુતિથી તમને સંવૃદ્ધ કરો. તમે
નમુચિનો સંખાર કર્યો હતો. શક્તિ વડે તમે કરજાસુર, પાણીયાસુર, વજદાસુરનો
નાશ કર્યો હતો. સંઈંઠ હજાર નવ્યાશુ શત્રુઓથી ઘેરાયેલા શ્રૂશ્રૂવાની તમે
રક્ષા કરી તેને આયુ-આયુધ પ્રાપ્ત કરાવ્યા હતા. હે ઈન્દ્ર ! યજ પૂર્ણ થાય
એટલે અમે તમારી રક્ષા પ્રાપ્ત કરીએ. અમને મંગળ અને દીર્ଘજીવન પ્રાપ્ત
થાવ.

હે ઈન્દ્ર ! સંસ્કારિત સોમ પ્રસ્તુત છે તેણું પાન કરો. બાલાણદેખી

અને તમારા પ્રત્યે વંગ કરનારાને તમે બતાવી છો. હે સ્તોત્રાઓ ! જે પ્રકારે ઈન્દ્ર પ્રસાન થાય તે પ્રકારે તેમની સ્તુતિ કરો. ઈન્દ્રના અશ્વ તેમને અમારા યજામાં લાવો. જ્યારે ઈન્દ્ર સોમપાન કરે છે ત્યારે તેમના માટે ગાયો મધુર દૂધ આપે છે.

હે વજધારી ! આ યજામાં તમને બોલાવ્યા છે. તમે અશ્વો દ્વારા આ યજામાં અહીં લાવવામાં આવ્યા છો. યજામાં તમારા માટે વેદી ઉપર કુશનું આસન પાથર્યું છે, હોતા અને સોમ વાટવા માટેનો પથર પણ આવ્યો ગયો. છે. અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. ત્રણો સત્તવનમાં તમે સ્તોત્રોને પ્રાપ્ત કરો. તમે અમને અભીષ્ટ ફળ આપો. તમારા અશ્વ તમને અમારા આ યજામાં લાવો.

હે ઈન્દ્ર ! તમારા અશ્વો દ્વારા અમારા પાણાણ ઉપર વાતીને તૈયાર કરેલા ગવ્યમય સોમની નજીક આવો અને તેનું પાન કરો. તેનું પાન કરી તૃપ્ત બનો. અમારી સ્તુતિઓ તમારી પારો આવે છે. તમે અનેક વાર યજામાં આવો. આ અમારો સોમ તમારા પેટમાં ગયા પછી હુદયને આનંદિત કરશો.

હે ઈન્દ્ર ! તમારાથી રક્ષાયેલ પુરુષ યુદ્ધમાં પ્રમુખ રહે છે તેને તમે પશુધનથી પાખી જાવ છો. હે ઈન્દ્ર ! અમારી સ્તુતિઓ તમને જ પ્રાપ્ત થાય છે. તમારા રેજનો કોઈ સામનો કરી શકતું નથી. સ્તોત્રા અને ઋત્વિજ તમારી સેવા કરે છે. હે ઈન્દ્ર ! આ યજાના યજમાનને સંતાન-પશુ-ધન અને કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાવ, પણિઓ દ્વારા જૌન-હરણ કરાયું ત્યારે અંગિરાઓએ તમને પ્રથમ હવિ આય્યું હતું. ઈન્દ્રએ જ અંગિરાવણિઓનો ભય દૂર કર્યો અને દાનાદાદિ પ્રાપ્ત કરાયું હતું. તેમણે ઈન્દ્રની સહાયતાથી જ ગાયો પાણી મેળવી હતી. જે યજામાં સંતાન પ્રાપ્ત માટે કુશાઓ ફેલાવવામાં આવે છે, જ્યાં સોમાભિષવ કરનાર પથરનો ધ્વનિ સંભળાતો હોય છે અને વાણી દ્વારા સ્તોત્ર-પાઠ થાય છે ત્યાં ઈન્દ્ર આવે છે. હે અભીષ્ટવદ્ધક ઈન્દ્ર ! સોમપાન કરવા આ યજામાં આવો.

યજામાં, યુદ્ધમાં તથા અનુ પ્રાપ્તિ અર્થે અમે ઈન્દ્રને બોલાવીએ છીએ, ઈન્દ્ર અહીં આવો. હે ઈન્દ્ર ! તમે સ્વર્ગના સ્વામી, વીર પ્રતિનિધિ છો, મારો પોકાર સાંભળી અહીં આવો. ઈન્દ્રના અશ્વરથ અને સારથિ પણ સુંદર છે. હે મનુષ્યો ! અશાન અને અંધકારને દૂર કરનાર સૂર્ય ભગવાન ઊર્ગી રહ્યા છે, તેમનાં દશન કરો.

હે ઐશ્વર્યવાન, ધનના સ્વામી ઈન્દ્ર ! અમે પણ ધનવાન બનીએ. હે

ઈન્દ્ર ! તમારા સ્તોત્રા ગાયો મેળવે છે, અમે પણ ગાયો પ્રાપ્ત કરીએ અને સ્તોત્રાને ધન આપવા સમર્થ બનીએ. હે ઈન્દ્ર ! અમારી વાડી તમે પ્રાપ્ત કરો. અને સોમ તૈયાર કરનાર યજમાનની વૃદ્ધિ કરો. તમે અટક્યા વગર ધનદાન કરો છો. અમને પણ અટક્યા વગર ધન આપો. ઈન્દ્ર મેઘો વડે વર્ષ કરાવે છે અને પૃથ્વીને ધાન્યથી પુષ્ટ કરે છે. અમારા હવિઓ અને સ્તુતિઓ ઈન્દ્રને સંવૃદ્ધ કરો. અમે શત્રુઓ ઉપર વિજય માટે અને પોતાની રક્ષા કરવાની શક્તિ મેળવીએ.

સોમપાનથી શક્તિ મેળવીને ઈન્દ્ર મેઘોને વિદ્ધિષી કરો. અંતરિક્ષને વર્ષ જળથી સમૃદ્ધ કર્યું. અંગિરાઓની આપહત ગાયોનું આપહરણ કરનાર ચક્ષસોને ઈન્દ્ર માયા, નક્ષત્રોને આકાશમાં સ્થિત કર્યા. હે ઈન્દ્ર ! તમારા સ્તોત્ર અમારી વાડીથી પ્રગત થાય છે. સોમપાનથી તમારી શક્તિ વધે છે.

હે ઈન્દ્ર ! સ્તોત્રો અને ઉક્તોથી તમે વધો છો, સ્તોત્રાઓનું કલ્યાણ કરો. હર્યશ ઈન્દ્રને સોમપાન અર્થે અહીં લાવો. હે ઈન્દ્ર ! તમે નમુચિનું મસ્તક કાચ્યું અને માયાવી રાક્ષસોને તમે અધોમુખી કર્યા હતા. તમે સોમ પીને બળવાન થાવ છો અને ફે સમાજમાં સોમાભિષય થતો નથી તેને નાદ કરો છો.

હે ઈન્દ્ર ! શીદ્ધગામી તમારા અશોની અમે યજમાં પ્રશંસા કરીએ છીએ. સોમપાનથી શક્તિશાળી તમારી પાસે અભીજની માંગાડી કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! હર્યશો સહિત આવીને તમે ધન-વૃદ્ધિ કરો છો. હે ઋત્વિજો ! સોમ દ્વારા બળવાન, શત્રુનાશક ઈન્દ્રનું પૂજન કરો. ઈન્દ્રનો દેહ વજ, બાજુ, ડેશ અને બધા સાજ લીલા રંગના જ છે. ઈન્દ્રનું વજ વાયુ-વેગથી ગંતવ્ય સ્થળે પહોંચ્યો જાય છે. ઈન્દ્ર વજ વડે વૃત્તનો નાશ કર્યો. હે ઈન્દ્ર ! જ્યાં સોમ હોય ત્યાં તમે હોવ છો. યજમાં આ સોમ, ઉક્ત અને અન્ન તમારા માટે જ છે.

સોમથી ઉત્પન્ન શક્તિ અર્થે ઈન્દ્રાશ ઈન્દ્રને યજમાં લાવી રહ્યા છે. યજના ત્રણે સ્ત્રોતુનમાં લીલા રંગનો સોમ જ ઈન્દ્ર ગ્રહણ કરે છે. સોમ જ ઈન્દ્રાશોને પ્રેરિત કરે છે. ઈન્દ્રના ડેશ, દાઢી, મૂછ બધું લીલા રંગનું છે. તેઓ સોમનું પાન કરવા અશો દ્વારા યજમાં આવે છે. હવિ તેમનું ધન છે. યજમાં સોમપાન કરતા ઈન્દ્રની લીલી ચાબુક સુવાની જેમ ચાવે છે. ઈન્દ્રનું નિવાસ ધાવાપૃથ્વીમાં છે. હે ઈન્દ્ર ! અમારા સ્તોત્ર તમારી કામના કરે છે. તમે

યજમાનની કામના કરો અને તેને ધન આપો.

હે ઈન્દ્ર ! સંઘ નવીન તમે વાવાપૃથ્વીમાં વ્યાપ્ત રહો. અમારા પ્રિય સ્તોત્ર સંભળતા જ, પણિઓ દ્વારા અપહૃત ગાયોનું સ્થાન સૂચને આપી દે છે. કૃપા કરો કે સૂર્ય સ્તોત્રાઓને ગૌશાળા પ્રદાન કરે. હે ઈન્દ્ર ! તમે સોમપાયી છો, તમારા અથ્વ સોમપાન કરવા તમને અહીં લઈ આવે છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે ત્રણેય સ્તાવનમાં સોમ ગ્રહણ કરો છો, આ સોમને પેટમાં પદ્ધરાવો.

હે ઈન્દ્ર ! અધ્યવ્યુથો દ્વારા પાપાણ-નિષ્પન્ન, સંસ્કારિત સોમ તમે પીવો. તમે અભીષ્ટવર્ષક છો. યજણમાં હવિ અને સ્તુતિઓથી પ્રસન્ન થાવ છો. અને સોમ પીને શક્તિ પ્રાપ્ત કરો છો. હે ઈન્દ્ર ! પુત્રાદિ ધન-સંપન્ન ઋત્સ્વિજ અને યજમાન તમારી સ્તુતિ કરતા નેઠા છે.

• ચોથો અધ્યાય •

સૂક્તા-૩૪-૩૭ દેવતા : ઈન્દ્ર

હે મનુષો ! પોતાના પ્રભાવથી ખ્યાતિ પામેલા તે મનસ્વી ઈન્દ્રહેવે ઉત્પન્ન થતો જ પોતાનાં શ્રેષ્ઠ કાર્યોથી દેવતાઓને અલંકૃત કરી દીધા, જેમની શક્તિથી આકાશ અને પૃથ્વી બાને લોક ભયભીત થઈ ગયા. તમે પર્વતોને અચલ કર્યા, આકાશમાં રહેલા મેઘને ચીરી વર્ષા કરી, બળથી હરી લેવાયેલ ગાયોને પ્રગટ કરી, વિદ્યુત ઉત્પન્ન કરી, અસુરોને ગુફામાં નાખ્યા. તમે શત્રુનું ધન લઈ વેનારા છો. હે મનુષો ! ઈન્દ્ર પર વિશ્વાસ કરો. તેઓ શત્રુનાશક છે, નિર્ધારોને ધન આપે છે. યજમાનોના ધનદાતા અને રક્ષક છો. તમે પ્રકાશ માટે ઉપા અને સૂર્યને ઉદ્દિત કર્યા. વર્ષા જળના તમે ગ્રેરક છો. જેની સહાયતા વિના શત્રુઓને હરાવી શકતા નથી, જે પાપ-પુષ્યના દષ્ટા છે. તે ઈન્દ્ર છે. પાપીઓ અને પ્રતિકૂલોનો ઈન્દ્ર વધ કરે છે તે ઈન્દ્ર છે. શંબર અને અસુરના સંહારક ઈન્દ્ર છે. જેમની હિંસા માટે અસુરોએ અધ્યવ્યુને વેરી લીધા હતા, જેમારો શમબરાસુર, રોહિણાસુર અને શુષ્ણાને માર્યા, જે સોમપાયી છે, જે જળ અને કામનાઓના વર્ષક છે, સાત નદીઓના ઉત્પન્ન કર્તી છે, વાવાપૃથ્વી જેમના માટે રોકાય છે, પર્વત જેમનાથી કાંપે છે, જે વજધારી છે, સોમપાયી – હવિદાતા યજમાનના રક્ષક છે, અસાધારણ વીર છે, હે મનુષો ! તે ઈન્દ્ર છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે સત્ય છો. અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ.

મહાન બળવાન, અભાધ ગતિવાળા, જીવાઓને અનુરૂપ રૂપવાળ ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરતા અમે તેમને હવિ આપીએ છીએ. ધનપ્રેરક ઈન્દ્રની વૃથા અર્થે સ્તોત્ર ગાવ. રથશિલ્પા જેવી રીતે રથનું નિર્માણ કરે છે, તેવી રીતે અ ધનપ્રેરક ઈન્દ્રની વૃદ્ધિ અર્થે સ્તોત્ર વાંચું છુ. યજ્ઞમાં પ્રાપણીય ઈન્દ્ર માટે હા અને સ્તુતિ પ્રદાન કરીએ છીએ. અન્નની ક્રમનાવાળા અમે હવિને ઘૃતમ મેળવીએ છીએ અને અસુર-નગરનાશક. શત્રુ-પલાયનકારક ઈન્દ્રને બોલા છું. બ્રહ્માએ ઈન્દ્ર માટે વજ બનાવ્યું, એ સ્તુતિ કરવા યોગ્ય છે. શત્રુ-નિગ્રહ કરનાર એ વજથી ઈન્દ્રએ વૃત્તાસુરને માર્યો. આવા ઈન્દ્રદે સોમપાનથી મેળવેલ બળથી શત્રુઓને વશ કરી તેમનું ધન લઈ લે છે અ મેઘના દુકે દુકડા કરનાર છે. ઈન્દ્રનું તેજ ધાવાપૃથિવીમાં વ્યાપ્ત હું ધાવાપૃથિવી ઈન્દ્રનો મહિમા ઓછો કરવામાં સમર્થ ન થયા. ઈન્દ્ર શત્રુઓ દમન કરનારા, વાદળોથી વૃષ્ટિ કરાવનારા છે. વૃત્તાસુરને ઈન્દ્રએ માર્યાં પણિઓ પાસેથી ગાયો છોડવી, વૃષ્ટિ કરાવી અને યજ્માનને અન્ન આપ્ય.

નંદીઓ ઈન્દ્રના વજથી પ્રગટ થાય છે. ઈન્દ્રદેવ ઈચ્છિત ફળ અ પ્રતિષ્ઠા આપનાર છે. હે ઈન્દ્રદેવ ! આપ જળને પૂર્ણિમા પર પ્રવાહિત કરે માટે વાદળો પર વજમહાર કરીને તેના દુકે-દુકડા કરી નાંખો. સ્તોત્રા ઈન્દ્ર સ્તુતિનું ગાન કરે. ઈન્દ્રએ પર્વતોને સ્થિર કર્યા, ધાવાપૃથિવી તેમનાર ભયબીત છે. ઈન્દ્રએ જીવિઓની રક્ષા કરી. હે ઈન્દ્ર ! સ્તોત્રાઓને ધન આપ અને જેવી રીતે આ યજ્ઞમાં પદ્ધાર્યા તેવી રીતે ભત્તિખમાં પણ આવજે.

હું કામ્યવર્ષક, બળપ્રદ, બાહુકર્મા ઈન્દ્રના સ્તોત્રોથી સ્તુતિ કરું હું અમારા પૂર્વજ ઈન્દ્ર સ્તુતિ કરતા કરતા પિતુલોક ગયા. ઈન્દ્રદેવ અમારી રપુનો અને સેવકો સહિત અસીમધન આપો. અમને એ સુખ આપો, પૂર્વકાળમાં સ્તોત્રાઓએ મેળવ્યું હતું. ઈન્દ્ર શત્રુવશકર્તા, શત્રુનગરનો નાર કરનાર છે. હે ઈન્દ્ર ! આપ વૃત્તને હણનાર છો, અમને કઠીન માર્ગોથી પા ઉત્તરાવો, રાક્ષસોને ભસ્મ કરો, રાક્ષસી માયા દૂર કરો. અમને સંપત્તિ આપો આપ પોતાના અશો સહિત યજ્ઞમાં આવો.

હે ઈન્દ્ર ! આપ શત્રુભયદાતા છો અને તેમનું ધન હવિદાતાને આપ્ય છો. તમે કૃત્સની રક્ષા માટે શુષ્ણને દંડ કર્યો. વીતહબ્ય, ત્રસદસ્ય, પુરુની રક્ષ કરી તથા ચુમુરિ, ધૂનિ, નમુચિનો નાશ કર્યો, શત્રુઓનાં દદ નગરો ધવસ કર્યા, આપ યજ્ઞમાં આવો, અમારા સ્તોત્ર આપને પ્રાપ્ત થાઓ. અમારું રક્ષાઃ

કરો, તુર્ણા અને યાદવરાજાઓને પરાસ્ત કરો. અતિથિ સત્કારમાં નિપુણ એવા સુધારણને ચૂખ આપો. ઋતુવિજ આપના માટે ઉક્ખોનું ઉચ્ચારણ કરો. આપ અમારા રક્ષક બનો, પાપનું શમન કરો. હે ઈન્દ્ર ! આપ સ્તુતિ અને હવિ દ્વારા વૃદ્ધિ પામો. અમને પુત્ર-ધન આપો. હે અજિનિ તથા દેવતાઓ ! અમારી રક્ષા અને કલ્યાણ કરો.

• પાંચમો અદ્યાય •

સૂક્તા-૩૮-૬૬ દેવતા : ઈન્દ્ર

હે ઈન્દ્ર ! આપ અમારી પ્રાર્થનાઓ સાંભળો. અંશો સહિત અહીં આવો અને તૈયાર કરેલ સોમરસસનું કુશના આસન પર ગેરોને પાન કરો. અમે સોમયાગ કરી ચૂક્યા છીએ. અમારી વાણી આપની સ્તુતિ કરે છે. ઈન્દ્ર ઉપાસકોના હિતેથી છે. મંત્ર સાંભળતા જ અંશો રથમાં જોડાઈ જાય છે. ઈન્દ્રએ સૂર્યને ઘૂલોકમાં સ્થિર કર્યો છે. મેઘોને ચીરી નાખ્યા છે.

હે ઈન્દ્ર ! તમે મરુપેના સાથી છો. તેજરવી-પાપરહિત ઈન્દ્રથી આ યજા સુશોભિત છે. તે હવિથી વૃદ્ધિ પામો.

ઈન્દ્રએ વૃત્તના દફ નગરોનો નાશ કર્યો છે. પર્વતોના મસ્તિષ્ઠ છેદી કઢ્યા છે. ઈન્દ્ર જ ચંદ્રમંડળમાં પ્રકાશરૂપે બિરાજમાન છે.

હું ઈન્દ્ર સ્તુતિની અષ્પદી વાણીનું ઉચ્ચારણ કરું છું. જ્યારે ઈન્દ્રએ અસુરોનો નાશ કર્યો ત્યારે ધાવાપુષ્ટિવીએ તેમના પર કૃપા કરી. હે ઈન્દ્ર ! આપ સુસંસ્કારિત સોમનું પાન કરો.

હે ઈન્દ્ર ! શત્રુઓનો નાશ કરી, યુદ્ધભાધાને દૂર કરો. અમે સ્થિર (ધન) અને ઉપાસકોને મેળવેલ ધન આપો.

અગ્રગંધ્ય, નિત્યનવીન, પૂજનીય, મનુષ્યોના તેજરવી રવામી, સ્તોત્પાઓને અન્ન-યશ આપનાર ઈન્દ્રની હું સ્તુતિ કરું છું. અમારા ઉક્ય યજા અને હવિ ઈન્દ્રને જ પ્રાપ્ત થાઓ.

જેવી રીતે ગભ્રધારણ કરવા યોગ્ય કબૂતરી પાસે કબૂતર આવે છે, તેવી રીતે હે ઈન્દ્ર ! આપ અમારી તરફ આવો. હે શતકર્મ ! સ્તુતિઓ જ આપને પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ છે. અમારી રક્ષા કરો. અમે આપનું સ્તવન કરીએ.

નેતા, યુદ્ધભૂમિમાં શત્રુવશકતા, યજામાં જ્યોતિકતા એવા ઈન્દ્ર ! અમને

પાર ઉતારો, પશુધનથી અમારી વૃદ્ધિ કરો. હે ઈન્દ્ર ! આપ વિપુલ ધન આપનાર છો.

અભિષ્ટ આપનાર ઈન્દ્ર આપ ઉત્કૃષ્ટ છો. વૃત્તના નાશ માટે અમે આપને પોણીએ છીએ. ઈન્દ્ર પ્રશંસનીય, તેજસ્વી, બળવાન છો. ગાય, વાણી, પૂજામંત્ર બધા તેમની સ્તુતિ જ કરે છે. સૂર્યને પણ ઈન્દ્રએ જ આકાશમાં સ્થિર કર્યા છે. સૂર્યઉપથી તેઓ વાદળાઓને ચીરે છે. હે ઈન્દ્ર ! આપના અશ્વ તમને અહીં લાવે. અમે સોમપાન માટે તમને બોલાવીએ છીએ. તમારો રથ પ્રાણીઓને ઓળંગતો ચાવે છે અને અશ્વ ચમકે છે. મનુષ્ય સૂર્યઉપી ઈન્દ્ર અંધકાર અને અણાન હટાવવા માટે ઊગ્યા છે, દર્શન કરો. અજિનની જેમ કિરણો તેમને ઉપર લઈ જાય છે. નક્ષત્રો તેમના આગમનથી ભાગી ગયા છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે ભવનોના રૂપ, સર્વદ્વાષા, સર્વપ્રકાશક છો. જે પુરુષ માર્ગ પર ચાવે છે, તેમના પર તમે કૃપા કરો. તમે તૈલોકવહારી છો. તમારા રશ્મિરૂપ (કિરણરૂપ) સાત અશ્વ તમારું વહન કરે છે.

ગાય જેવી રીતે વાછરા પાસે અને માત્રા પુત્ર પાસે આવે છે તેવી જ રીતે અમારી સ્તુતિ ઈન્દ્ર પાસે આવે છે. વજધારણ કરનાર તેઓ અમને આયુ, ધી અને દૂધ આપે. વર્ષ, જળ, અમૃત આપવાથી તે પણ ગાય કહેવાય છે. સૂર્ય સર્વપ્રકાશક અને પ્રાણપાનરૂપમાં શરીરમાં સ્થિત છે. સૂર્ય વડે જ દિવસ-નાત થાય છે. વેદવાણી તેમનો જ આશ્રય પામે છે.

દેવતા સ્તુતિવાણીથી પ્રસન્ન થાય છે. હે શક ! આપ કુશાઓના આસન ઉપર આવીને વિરાજમાન થાઓ. હે યજમાનો ! દુઃખનાશક, દર્શનીય સોમપ્રિય ઈન્દ્રની અમે આપની યજપુષ્ટિ માટે સ્તુતિ કરીએ છીએ. અમે પોતાની સ્તુતિઓ વડે ઈન્દ્ર તરફ જઈએ છીએ. બધા જીવો સંકટ સમયે પર્વતની સ્તુતિ કરે છે, તેમ અમે સ્તુતિ કરવા યોગ્ય, પોષક, દાની, તેજસ્વી ઈન્દ્રદેવની સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! જે અન્ન-ધનથી ભૂગુ, પ્રકષ્ણવની તમે રક્ષા કરી એ અમને આપો.

નિત્યનવીન, બળવાન એવા ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરો. તેમની અભ્યસ્તુતિથી પણ સ્વર્ગ મળે છે. હે ઈન્દ્ર ! કયા ઋષિ આપના અંગે તર્ક કરે છે ? કયા કારણથી તમે સ્તોત્રાઓના આહુવાનથી આવો છો ?

ધનધાતા ઈન્દ્રને સ્તુતિથી બોલાવો. હવિદાતા યજમાનને માટે સ્વર્ગથી ઈન્દ્રનું ધન વરસે છે. સંસ્કારીત સોમની ભેટ આપવાથી ઈન્દ્ર અન્ન-ધન આપે છે.

હે ઈન્દ્ર ! સંસ્કારિત સોમ માટે ઋત્ત્વિજ તમારી સ્તુતિ કરતા તમને બોલાવે છે. સોમપાન માટે અહીં આવો. અમે તમારા પાસેથી ધન માગીએ છીએ.

હવિથી પ્રસાન્ન ઈન્દ્રદેવ શત્રુ-નગરનો નાશ કરે છે. હે ઈન્દ્ર ! આપનો રથ અને આપની ગતિ અરોક છે, બળ મહાન છે, સંસ્કારિત સોમપાન માટે અહીં આવો. ઈન્દ્રદેવ અમારું આહૃત્વાન સાંભળી અહીં આવે.

બળવાન, ઉમ્ખ, શત્રુનાશક એવા ઈન્દ્રને સર્વદ્વિવોચે વરજા કર્યા છે. સોમપાન માટે સ્તોત્રા ઈન્દ્રસ્તુતિ કરે છે.

ધનવાન, વજધારે, ઉગ્ર, બળવાન, સ્તુતિ કરવા યોગ્ય એવા ઈન્દ્રને અમે બોલાવીએ છીએ. તે સ્તોત્રાના માગને સુંદર કરે, તેમની વૃદ્ધિ કરે. સોમ-હવિદાતા, યજમાનને તે ગાય વગેરેનું ધન આપો.

વૃત્તનાશક ઈન્દ્રને અમે બોલાવીએ છીએ. તે નાના-મોટા યુદ્ધમાં અમને બળ અને હર્ષ આપો. હે વીરેન્દ્ર ! તમે દુષ્ટ-શત્રુ-દર્દદાતા અને સોમાભિપ્રવ કરનારનો એચ્છાયદાતા છો. અમને બળ-ધન આપો. આપના માટે સંપન્ન કરેલ યજના ફળસ્વરૂપ અમને ગાય વગેરેનું ધન આપો. સંસ્કારીત સોમપીવો, બળ-હર્ષ પ્રાપ્ત કરો, અમારી રક્ષા કરો. હવિના અદાતા નિંદકોનું ધન અમને આપો.

દરેક રક્ષા અવસરો પર અમે ઈન્દ્રને બોલાવીએ છીએ. સદા હર્ષિત, ધનવાન એવા સોમ સ્તવનમાં આવી સોમ પીવે. અમને નિર્દિત ન કરે, અમારે ત્યાં આવે. પોતાનું અપરિમિત ધન-બળ અમને આપો, શત્રુઓથી પાર લઈ જાય. હે ઈન્દ્ર ! તમે દૂર કે નજીક જ્યાં પણ છો. ત્યાંથી સોમપાન માટે અહીં આવો. હે ઋત્ત્વિજ ! ઈન્દ્ર ભયધારી, સર્વદ્ધા, અરોક ગતિવાળા, રક્ષક, દુઃખનાશક, મંગલકારી છે. તેઓ અમારા દરેક દુઃખનો નાશ કરે. હવિથી તુઝ ઈન્દ્ર શત્રુનગરોને તોડે છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે સ્વભળથી મહાન છો. સોમસંપન્ન થવા પર તમે અહીં આવો. બોલાવવાથી ઈન્દ્ર સ્તોત્રાની પાસે આવે છે. સંપન્ન સોમ માટે ઉક્ય વડે ઋત્ત્વિજ તમને બોલાવે છે. તમે અહીં ક્ષારે આવશો ?

જેવી રીતે કિરણો સૂર્ય સાથે રહે છે, તેવી રીતે જ ઈન્દ્ર સાથે રહે છે. ઈન્દ્ર ત્રણેય કાળનાં જળ-ધન આપે છે. મંગલમય, દાનદાતા, ઉપાસક-કામનાપૂરક એવા ઈન્દ્રની સ્તોત્રાઓ સ્તુતિ કરો. હે સૂર્યરૂપ ઈન્દ્ર ! આદિત્ય

તમે જ મહિમાવાન છો. તમે હવિ અન્નથી મહાન છો. હિંસા વિનાના વ્યાપક છો. રાક્ષસોથી સંઘર્ષ કરો છો.

સ્તોત્રા-વાણી ઈન્દ્રને સંતુષ્ટ કરવા પ્રવાહિત થાય છે. જેવી રીતે ધાતા, અર્થમાં ઈન્દ્રને મળે છે, ભૂગુંબણી ઋષિ ઈન્દ્રનો આશ્રય લે છે, કાણવોની સ્તુતિઓ ઈન્દ્રને પ્રાપ્ત થાય છે, એવી જ રીતે બૃહ્દિમાનોના સ્તુતિ ઈન્દ્રને પહોંચે છે. હરિ અખ્યવાળા ઈન્દ્ર સૌમપ્રદાતા, યજમાનને બળ આપનાર છે. હે ઋત્વિજો ! સુંદર મંત્રોના ઉચ્ચારણ કરો. ઈન્દ્રનો સેવક મુક્ત થઈ જાય છે.

હે ઈન્દ્ર ! તમે વીર ! સ્થિર, અસીમ ધનવાળા, અનેશ્વર અને દુષ્ટનાશક છો. સંસ્કારીત સોમ પીને આનંદ પામો. યજમાનને ભૂમિ, પરિપક્વ અનુ અને ગૌદ્યન આપનાર છો. તમારા રક્ષાસાધન તેની રક્ષા કરે. સોમપાન કરતા સ્તોત્ર, ઉક્થ, સ્તુતિઓ ઈન્દ્રને સુંદર લાગે છે.

અભિષ્ટદાતા, શત્રુનાશક હે ઈન્દ્ર ! તમારા હર્ષની અમે પૂજા કરીએ છીએ. સોમથી પુષ્ટ એવા તમે યજમાનના કુશાઓના આસન પર બિરાજો. ઉક્થ ગાયપક તમારું મહિમાગાન કરે છે, તમે વિજય પ્રાપ્ત કરો. બહુ સ્તુત અને બહુ આહૃત એવા ઈન્દ્રની હે સ્તોત્રાઓ તમે સ્તુતિ કરો. ઈન્દ્રના મહાન બળપૌરુષ અને વજને ધાવાપૂર્ણિવી ધારણ કરે છે, તેવા ઈન્દ્રની તમે પૂજા કરો. હે ઈન્દ્ર ! તમે એકલા જ શત્રુનાશ કરવા સમર્થ છો.

હે ઈન્દ્ર ! તમે સાદા નવીન છો. અમે તમને બોલાતોએ છીએ. અમારી રક્ષા માટે આવો. ક્રમતિસર પર આપનો જ આશ્રય લઈએ છીએ. અમારી રક્ષા માટે સખારૂપ તમે આવો. પહેલા જે અમને ગાય વગેરે અભિષ્ટ ધન આપી ચૂક્યા છે, એવા ઈન્દ્રની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. જનરક્ષક, હરિત અખ્યવાળા સર્વનિયામક ઈન્દ્રની હું સ્તુતિ કરું છું. તે અમને ધન આપો. સ્તોત્રાઓ ! સામગ્રાનથી ઈન્દ્રદેવની સ્તુતિ કરો. હે ઈન્દ્ર ! તમે સૂર્યના પ્રકાશક, શત્રુતિરસ્કારક, વિશ્વકર્મા છો. દેવતા આપના મિત્ર છે. હે સ્તોત્રાઓ ! બહુ સ્તુતિ કરાનાર ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરો. જેમના મહિમાથી ધાવાપૂર્ણિવી, જળ, પર્વત, વજ, બળ, સ્વર્ગને ધારણ કરે છે, એ ઈન્દ્રની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

ઈન્દ્ર, વિશેષદેવા, આદિત્ય સરિત (દિવ) અમને સર્વસામર્થ આપો. આદિત્યવાન અને રૂત્વાન ઈન્દ્ર અમારા દેહની રક્ષા કરે. સ્વશક્તિથી સૂર્યના

પ્રત્યક્ષકર્તા પૃથિવીને અન્નવતી કરનાર ઈન્દ્રથી અને દેવહિતકારી અનુ અને શતાયુષ પામીએ. હવિદાતા યજમાનના અનન્ય ધનદાતા ઈન્દ્ર છે. હે ઈન્દ્ર ! સોમવાન સ્તોત્ર બળ, ઐચ્છય સંપન્ન બને છે, પોતાનું અસુરનાશક બળ અમને આપો. તમારા એ બળને અમે માગીએ છીએ. જેનાથી તમે સ્વગની રક્ષા કરી સમૃદ્ધ અને જળને ગમનશીલ બનાયા.

અમારા પ્રિય, વિસ્તૃત સ્વગનીધિપતિ એવા હે ઈન્દ્ર ! તમે અમને પોતાના પ્રિય માનો. તમે સોમપાન કરનારા, ઘાવાપૃથિવીમાં પ્રગટ, સોમ સંપન્નકર્તા તથા મનુષ્યોને વધારનાર, અસુરોને મારનાર છો. અધ્વર્યુઓ ! મધુરતમ અન્નથી ઈન્દ્રને તુષ્ટ કરો. હરિત અચો પર આરુઢ થનાર હે ઈન્દ્ર ! તમારા દ્વારા કરાયેલ કલ્યાણની અન્ય કોઈ સમાનતા નથી કરી શકતું. અનંકમી અમો અનુ માટે ઈન્દ્રનું આહુવાન કરીએ છીએ.

સ્તુતિ કરવા યોગ્ય ઈન્દ્રને અમે સ્તુતિ દ્વારા બોલાવીએ છીએ. તે બધા કર્મ ફળના પ્રેરક છે. હે સ્તોત્રાઓ ! ઈન્દ્રના નિમિતા મધુરતમ વાળી ઉચ્ચારો.. આ વાઙ્મી કાર્યસાધના માટે અપરિમિત બળવાન અને દીપ્તિવાન દક્ષિણાવાળી છે.

જે ઈન્દ્ર યજમાનના મંગવાર્થ યજમાં ઉપસ્થિત છે, એ નવીન, મેધાવી ઈન્દ્રની સ્તુતિ હે નાન્તિક્ષે (આપ) કરો. તેઓ સશક્ત અસુરોને જાણો છે.

• છાઠો અધ્યાય •

સ્લૂકા-૫૭-૭૦ દેવતા : ઈન્દ્ર

સોમાભિષવકર્તા, ઈન્દ્રકૃપાથી પોતાના અને દેવોના શત્રુઓના પરાભવકર્તા, અન્નવાન, ધનવાન બને છે. હે મરુતો ! તમારું તે જ અમને જીવું ન કરે. અમને અવિનાશી બળ આપો. ધનપ્રદાતા, દેવહોત્રા, બળવાન અજિન, યજને મુસજિઝત કરે છે. હે સ્વગનીતા મરુત ! પોતાની પૃથતી અજિન દેવને સાથે આવો.. ઘાવાપૃથિવી અન્તરિક્ષમાં હવિ પહોંચાડો, સ્વયં હવિગ્રહણ કરો. અને અહીં કુશવાળા આસન પર બેસી સોમપાન કરો. હે ઈન્દ્ર ! આવો અને અભિષુત સોમને અતૃપ્તિથી પીવો..

અમે રક્ષા માટે હંમેશા ઐચ્છયવાન, હર્ષિત, ગ્રાય વગેરે ધનદાતા ઈન્દ્રને બોલાવીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! આ સોમ-સ્તવનમાં આવીને સોમ પીવો. અમારી

નિંદાને અટકાવો, અમે યશરસી બનીએ. ઈન્દ્રનો વધ થઈ શકે તેમ નથે તેઓ મિત્ર અને મંગળકર્તા છે, તેમનું શરણ લો. ઈન્દ્ર મનુષ્યો-મિત્રો આનંદિત કરે છે, યજની શોભા વધારે છે, તેમની તૃપ્તિ કરાવો. હે ઈન્દ્ર સોમપાન કરીને અમારા રક્ષક બનો. અમે યશરસી બનીએ. સુંદર જેતીએ સંપન્ન બનીએ. શતકર્મા ઈન્દ્રને અમે ઘનપ્રાપ્તિ માટે બોલાવીએ છીએ. ઈન્દ્ર ઘનના પાલક અને રક્ષક છે. સોમકર્તાના મિત્ર છે. હે સ્તોત્રાઓ ! ઈન્દ્ર યજનમાં બોલાવો.

ચિંતાના પ્રસંગે ઈન્દ્ર અમારી સમક્ષ આવે છે, તેઓ અન્નસહિત પદ્ધારે હે સ્તોત્રાઓ ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરો. દવિયુક્ત પવિત્ર સોમ ઈન્દ્ર માટે લાવીર છીએ. હે ઈન્દ્ર ! સોમપાન માટે અહીં આવો, સોમ તમને તૃપ્ત કરો. સોમ અને ઉક્તિરૂપ સ્તુતિઓથી તમે વૃદ્ધિ પામો. પરાકર્મી, યજરક્ષક ઈન્દ્રની આર્થ સેવા કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! શત્રુ અમારી હિંસા ન કરી શકે. ઈન્દ્રના રથન અશ્વો ચંમકે છે, કમનીય છે, બધાને વશ કરનારા છે. હે મનુષ્યો ! સૂર્ય ઈન્દ્રરૂપમાં ઉદ્દિત થાય છે તેમનું દર્શન કરો.

હે ઈન્દ્ર ! તમે ઉપાના ઉદ્દ્ય સમયે પોતાની જ્યોતિખતી શક્તિઓથી ગુફામાં છુપાયેલ ધન મેળાયું. અમારી સ્તુતિઓ મહાન ઈન્દ્રને પ્રાપ્ત થાવ ઈન્દ્ર મનુષ્યનું તેજ એક સમાન છે. તેઓ સાથે-સાથે જ રહે છે. ભૂ આદિ કોઈ પણ લોકમાં આપાજો ઈન્દ્રને બોલાવીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! તમે ધન આપનાર છો, અમારા ચચુંનું ભક્ષણ કરો. તમે ઈશાન છો, અતિરસ્કરણીય છો ઋષિઓના સંપન્નકર્તા છો, તમે અમારા જ છો, અમે તમારું ધ્યાન કરીજો છીએ. તમે પંચક્ષિતીશ્વર (પાંચ શ્રેષ્ઠીના મનુષ્યોના સ્વામી) છો. તમે હંમેશા સહ્યોત્તિકર છો, અમને ધનરૂપ-બળ આપો. તમારાથી રક્ષિત અમે શત્રુને ઓળખીએ, અમારા અવધ પર શત્રુઓને વશમાં કરે.

• સાતમો અધ્યાય •

સૂક્તા-૭૧-૬૦ દેવતા : ઈન્દ્ર

મહાન ઈન્દ્રના પરાકર્મો આકાશની જેમ વિશ્વાળ છે. ઈન્દ્રનાં રક્ષા-સાધનો હંમેશા હથવગાં હોય છે. સોમપાન સમયે જે ઉક્થ અને સ્તોત્ર ગવામાં આવે છે તેનાથી તેઓ પ્રસન્ન રહે છે. હે ઈન્દ્ર ! અહીં સોમ-

સ્તવનમાં પધારો, સુંદર ટેખાવવાળા ઈન્દ્રને આ સોમ પ્રસન્ન કરે. જેમ કામનાયુક્ત સ્ત્રીઓ સમર્થ પતિની પાસે પહોંચે છે તેમ આપની સ્તુતિઓ તમારી પાસે પહોંચો. તમે અમને ધન, ઐચ્છા, યશ, આયુ અને રથ આપો.

સ્વગંઝની ઈચ્છાવાળા અમે બધા જ સ્તવનોમાં તમારી પાસે યાચના કરીએ છીએ.. હે ઈન્દ્ર ! અન્નની ઈચ્છાવાળા દંપતી ગાયોનું ધન કરતી વખતે તમારું ધ્યાન કરે છે. તમારી પાસે ફળની ઈચ્છા રાખે છે. ઉપાકળમાં તમને હવિ આપે છે. હે વર્ષાંશુશીલ ! તમે અમારી રક્ષા અથે વજધારણ કરો છો, અમારા સ્તોત્ર સાંભળો.

હે વીરેન્દ્ર ! યજ્ઞ સ્તવનોના મંત્ર, સર્વપોષક તમારા માટે જ છે. ઉચ્ચ, સુંદર દર્શનવાળા ઈન્દ્રનો મહિમા, બળ અને ધન અદ્વિતીય છે. હે યાજીકો ! ઈન્દ્રને જ હવિ આપો. તેઓ હવિનું સેવન કરે. રથમાં વજધારી ઈન્દ્ર બેઠા છે. સોમાભિષવ થયા પણ ઈન્દ્ર અહીં આવે છે અને સોમનું પાન કરે છે. કડવી વાળી બોલનારની વાણીને મધુર કરનારા, હુણેના નાશક, પરાકમી ઈન્દ્રની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

હે સોમપાયી ઈન્દ્ર ! તમે અમારા ગાય આદિ પશુઓને અક્ષય કરો, તમારું શત્રુઓનું દમન કરવાનું સામર્થ્ય અમારા ગાય આદિ પશુઓમાં ભરો, અમને અને અમારા પશુઓને નિદ્રા પ્રદાન કરો, ગાય આદિ હજારો ધન અમને આપો. અમારા પાપરૂપ રાક્ષસોને તમે મારો.

હે ઈન્દ્ર ! ગૌદાનના અવસરે સ્વગંઝમાં જવા ઈચ્છુક દંપતી તમારું ધ્યાન કરે છે. ઈન્દ્રના બળને મનુષ્યો જાણે છે કે તેઓ શત્રુઓને વ્યથિત કરનારા છે. હે ઈન્દ્ર ! પૃથ્વીને જળથી સમૃદ્ધ બનાવો.

દેવપોષક અધિનીકુમારો ! ઈન્દ્રના પ્રિય આ સ્તોત્ર, સોમપાયી શ્રેષ્ઠ ઈન્દ્રને પ્રાપ્ત થાવ. અમે સત્યમાં ઈન્દ્રની સાથે રહીએ.. હે ઈન્દ્ર ! તમે ઉપમેઘ છો. તમને અમે હવિ અને સુંદર સ્તોત્રથી પ્રસન્ન કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર તમારી કીર્તિ મહાન છે. અમારા જેવા મિત્રો-આશ્રિતોને અન્નવાન બનાવો. ઘૂત લેણવેલો સોમ તમારા માટે સુસ્વાદુ બનો..

ઈન્દ્રના અશ્વ આ તરફ ગતિમાન થાવ, ધનસ્વામી, સત્યનિષ્ઠ, સોમપાયી ઈન્દ્ર અહીં આવો ! સ્તોત્રાઓ સ્તુતિ કરી ગાન કરે છે, વર્ષક, ફળવર્ષક ઈન્દ્ર પૃથ્વીને સંપન્ન કરતા અહીં આવે, ઋત્વિજ યજ્ઞરત છે, સાત

સ્તોત્રા સ્તુતિ કરી રહ્યા છે, મેઘો દ્વારા ઈન્દ્ર જગન્ના વૃદ્ધિ કરી છે. તે જગ ગોચરો ઉપર છવાઈ ગયા છે.

હે સ્તોત્રા ! સોમ તૈયાર થઈ જાય એટલે ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરો, આપજાં સોમવાનો માટે આ કલ્યાણકારી છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે અપરિમિત અન્નવાન છો, સ્તુતિઓ સંબંધીને તમે આવો અને અમને બળથી પૂર્ણ કરો. હે ઈન્દ્ર ! અમને અભીજ વસ્તુ આપો, અમે દીર્ઘજીવી થઈને સુખ પ્રાપ્ત કરીએ. અમારા ઉપર આધિ-વ્યાધિ, પાપ, અનલભય વાણી આકમણ ન કરો, અમે મનુષ્યોથી યુક્ત રહીએ, સફળ કર્મ કરીએ. તમારા આ તેજસ્વી ધનથી હે ઈન્દ્ર અમને પૂર્ણ કરો, જે તમે ધાવાપૃથ્વીને આપ્યું હતું.

હે ઈન્દ્ર ! રોકડો ધાવાપૃથ્વીથી તમે મહાન છો. અમારી વૃદ્ધિ કરો, રક્ષા-સાધનોથી રક્ષા કરો. હે ઈન્દ્ર ! અમે તમને પ્રાપ્ત કરીએ. સ્તોત્રાઓને ધન આપીએ. પાપના કારણો પીડિત ન થઈએ. બધા પ્રકારે ધન મેળવતું, અમને શક્તિ આપનારા તમે અદ્વિતીય છો. હે ઈન્દ્ર ! અમને મંગળકારી ધર અને શત્રુસંતાપી બળ આપી અમારી રક્ષા કરો. હે ઈન્દ્ર ! નિષ્ણન સોમ તમારા માટે જ છે. મંત્ર સંપન્ન ઋત્વિજો અને સ્તોત્રાઓની પાસે આ તૈયાર કરેલા સોમરસના પાન માટે તમે અશો સહિત આવો.

અથ સંયુક્ત રથ વડે હે ઈન્દ્ર ! અમારા સોમની નશ્ચક આવો. હે અધ્યર્થ ! જગવર્પક ઈન્દ્રને સોમના હૂદુરુપ અંશ વડે આવાહિત કરો, ઈન્દ્ર સોમપાન માટે આવી રહ્યા છે. આકાશમાં સુંદર પન્ન ધારણ કરનાર હે સોમપાયી ઈન્દ્ર ! સોમકામના કરતા યજમાનની રક્ષા કરો. પૃથ્વીને સ્તંભિત કરનાર ઘોષ કરવાવાળા, પ્રસન્ન બૃહસ્પતિનું ઋષિઓ પ્રથમ ધ્યાન કરે છે. હે બૃહસ્પતિ ! જે ઋત્વિજો તમને અમારી તરફ આકૃષ્ણ કરે છે તેમની રક્ષા કરો. હે બૃહસ્પતિ ! ઋત્વિજ તમારા ઉપર મધુવર્ષા કરે છે તેમની રક્ષા કરો. પરમવ્યોમમાં પ્રગટ થઈને સપ્તરણિમ બૃહસ્પતિ અંધકારને દૂર કરે છે.

અમારા દ્વારા સ્તુતિ કરાયેલા ઈન્દ્રને સમર્સ્ત પ્રાણીઓ પ્રાજ્ઞામ કરે છે, તેમનાથી શત્રુ ભયબીત થાય છે. હે ઈન્દ્ર ! અમારા નશ્ચકના અને હૂરના બધા શત્રુઓને ભયબીત કરો. અમને અન્ન-ધનથી પ્રતિષ્ઠિત કરો. ઈન્દ્ર સોમ તૈયાર કરનારા સ્તોત્રાઓને અરીમ ધન આપે છે. અમારી દરિદ્રતા, દુલ્બદ્વિ દૂર થાવ, અમે ઉત્કૃષ્ટ ધન મેળવીએ.

• આઠમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૬૭-૬૪ દેવતા : બૃહસ્પતિ, ઈન્દ્ર

બૃહસ્પતિએ સત્યાવિભૂતિ બુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી. ઈન્દ્રને કહીને તુરીયને ઉત્પન્ન કરાવ્યા. તેઓ સત્ય કહેતા હોવાથી યજમાં તેમને પ્રથમ સ્થાન આપ્યું છે. વર્ષક મેઘોને ઉદ્ઘાટિત કરીને તેઓ વિદ્વાન સ્તોત્રાઓને મળે છે. હૃદયસ્થિત વાણીને તેઓ જ પ્રગટ કરે છે. આકાશમાં ચમકતા બૃહસ્પતિ ઉથા, સૂર્ય, મંત્રને મેળવે છે. ઈન્દ્ર મેઘને છિન્ન-ભિન્ન કરી નામે છે. દહીની ઈચ્છાથી તેમણે પણી દ્વારા લઈ જવાયેલ ગાયોને પાછી મેળવી હતી. યુદ્ધા અવસરે અમે બૃહસ્પતિને પ્રસાન્ન કરીએ છીએ. ઉપાસકોના રક્ષક ગાયોના સ્વામી ઈન્દ્રને અમે પ્રાપ્ત થઈએ. હે સ્તોત્રાઓ ! એવી સ્તુતિ કરો, અમારી કુશાઓ ઉપર ઈન્દ્ર આવીને બેસો. ગૌ દૂધ મિશ્રિત સોમ ઈન્દ્રને પ્રાપ્ત થાવ. અમે એકવીસવાર સોમ પીને ઈન્દ્રના મેત્ર બન્યા છીએ.

હે ઈન્દ્ર ! આ સ્તુતિ તમને પ્રસાન્ન કરે. તમે બ્રહ્મદેખીઓને નાણ કરો અને અમને ધન આપો. તમે મહાન છો, તમારી સામે સ્પધિમાં કોઈ ટકી શકતું નથી. તમે સંસકારિત સોમ અને મનુષ્યના સ્વામી છો. ઔષધિઓ ઉત્પન્ન થતાં જ ઈન્દ્રની આરાધના કરે છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે અંતરિક્ષને ઓળંગનારા છો, ત્યાં પણ તમારું ઓજ સ્તંભિત કરો છો. તમે વૃત્રહત્તા છો. તમે પ્રિયમંત્રો અને વજ બને ધારણ કરો છો. ઉત્પન્ન થયેલા બધા જ પદથોડી તમારે આધિન છે. જે ઈન્દ્ર ધનેશ્વર છે – ધર્મથી તરાવાન છે તે હર્ષપૂર્વક અહીં આવે અને અમારા શત્રુઓનો નાશ કરે. હે ઈન્દ્ર ! તમારા હાથમાં વજ છે અને તમારા અચ અને રથ તમારે આધિન છે. તમે અહીં આવો, અમે તમારી સાચે સોમપાન કરવાની ઈચ્છાથી આવ્યા છીએ. વજધારી, શત્રુનાશક, સત્યથી સંશક્ત, કામનાવર્ષક રાજ ઈન્દ્રને તેમના અચ્ચો અમારા યજમાં લાવો. હે ઈન્દ્ર ! આ સ્તોત્રાને આશીર્વાદ આપો. યજમાનને ધન આપો અને અહીં સોમગૃહમાં આસાન પર વિરાજમાન થાવ.

સૂક્ત-૬૪-૬૫ દેવતા : ઈન્દ્ર

ઈન્દ્ર સોમભાગનો સોમ પીને તૃપ્ત થાય છે. ઈન્દ્રની આરાધના કરો. હે ઈન્દ્ર ! શત્રુઓની પ્રત્યંચાઓ તેમના ધનુષ ઉપર ચઢવા ટેશો નહિ. હે ઈન્દ્ર ! તમે મેઘાહારક, વર્ષથી નહીંઓને ગતિ આપનારા, વરણીય પદથોના

પોષકને અમે હૃદયથી લગાવીએ છીએ. અમારા શત્રુઓની બુદ્ધિ નાણ થાર તેમના ઉપર વજ ચલાવો. અમને ધન આપો.

હે ઈન્ડ ! હવિ ગ્રહણ કરો અને યજમાનના રથીઓની રક્ષા કરૂં અમારી સ્તુતિઓ સાંભળો, અહીં આવો અને સોમપાન કરો. સોમનિષ્ઠ કરનારાઓની સ્તુતિઓને ઈન્ડ સ્વીકારે છે અને સુંદર વાણીથી તેમને તુષ્ટ કર્યું છે. જે સોમને શુદ્ધ કરતા નથી તે બ્રહ્મદેખાનો ઈન્ડ નાશ કરે છે. અમે પણ ધન આદિની કામનાવાળા આપને બોલાવીએ છીએ. હે રોગી ! અમે તા જીવન માટે હવિ આપી તને રોગમુક્ત કરીએ છીએ. તને નિરૂપિતની ગોદમાં પણ છોડાવીએ છીએ.

રાક્ષસોના નાશક અનિદેવતા મંત્રબળથી અમારા રોગ દૂર કરો. નારી ! જે તારા ગર્ભને નાણ કરવા ઈચ્છુક છે તેમને જ અમે નાણ કરીએ. તારી યોનિ અને અન્ય અંગોમાં જે વ્યાપ્ત છે તેને અમે નાણ કરીએ. તારા નેત્ર, હૃદય, નાસિકા, અસ્થિ, નારીઓ આદિમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત ક્ષે રોગને દૂર કરીએ છીએ.

• નવમો અદ્યાય •

સૂક્તા-૬૭-૧૨૮ દેવતા : ઈન્ડ

હે સ્તોત્રાઓ ! અમે સ્તોત્રોથી ઈન્ડને પુષ્ટ કર્યા છે. તમે પણ સ્તોઃ અને સોમથી તેમને સંતુષ્ટ કરો. હે ઈન્ડ ! તમે યજમાન આવીને સ્તુતિએ સાંભળો. ઈન્દે વૃત્તનો નાશ કર્યો, ઈન્ડના પરાકરમ અદ્ધિતીય છે.

હે ઈન્ડ ! અમે સ્તોત્રાઓ યજમાનાં તમને બોલાવીએ છીએ. ત વજધારક છો, સજજનોના રક્ષક અને જળના પ્રેરક છો. ઘેરાઈ જાય ત્ય બધા ઈન્ડને જ આહૃતિ આપે છે.

હે ઈન્ડ ! તમે સોમપાયી છો. સોમપાન માટે ક્રજ્ઞ અને રૂદ્રદેવ તમા જ સ્તુતિ કરે છો. સોમ વડે આનંદિત થનારા ઈન્ડટેવ યજમાન માટે ધન વધ્ય અને બળની વૃદ્ધિ કરે છો.

જળની કામનાવાળા મનુષ્યને જળ આપો છો તેવી રીતે હે ઈન્ડ તમારી કામનાવાળા અમે તમને સોમથી મેળવીએ છીએ. પ્રત્યેક સ્તુતિથી ત આગળ વધો છો. આ મંત્ર તમને પ્રવૃદ્ધ કરે છે.

સર્વજ્ઞાતા અને હોતાઉપ અનિ યજકમને ઉત્કૃષ્ટ બનાવે છે. અ

તેમને ઘારણા કરીએ છીએ. હવ્યવાહક, સવપ્રિય અજિનને પ્રજ્ઞાપતિ પણ હવિ આપે છે. આથી અમે પણ હવિ આપીએ છીએ. હે અજિન ! દેવોને યજ્ઞમાં લાવો.

અજિન દર્શનીય સ્તુત્ય અને નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છો. દેવોને વહન કરનારા અશ્વ સમાન અજિન ફળની વર્ષા કરનારા અને પ્રદીપ થાય છે.

હે મનુષ્ય ! અજિન દીપિત્તમાન છે અને ઘનદાન માટે પ્રાણ્યાત છે. હે મનુષ્ય ! તમે એમની પૂજા કરો. અમે હોતા તમને આહૃતિ આપીએ છીએ, તમે તમારી શક્તિઓ સહિત અહીં આવો. અંગિરા ગોત્રીય તમે જળના પુત્રરૂપ છો.

અસીમ ઐશ્વર્યવાન હે ઈન્દ્ર ! અમારી સ્તુતિઓ તમને ગ્રવૃદ્ધ કરે. હે સ્તોત્રાઓ ! તમે ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરો. સમુદ્ર જેમ જળ દ્વારા વૃદ્ધિ પામે છે તેવી રીતે અજિન હવિઓ દ્વારા વૃદ્ધિ પામે છે. યજ્ઞોમાં અજિનબળ દર્શનીય હોય છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે હવિ માટે યોગ્ય છો. તમે અમારા સૂક્તો-હવિઓને મંત્રોથી સુશોભિત કરો. હે જળપુત્ર અજિન ! અમે ઈન્દ્ર સહિત તમારું વરણા કરીએ છીએ.

હે ઈન્દ્ર ! તમે કલ્યાણશક્તા, યુદ્ધમાં પ્રતિસ્પદ્ધ કરનારા અને ઝડપથી જનારા છો. તમારી પાછળ ઘાવાપૃથ્વી પર જાય છે. જ્યારે તમે વૃત્રહનનમાં રેકાયેલા હતા ત્યારે તેમની દોષ-દસ્તિઓ તમારા નાશની કામના કરતી હતી અને ઘાવાપૃથ્વીની પ્રેરક શક્તિઓ તમને બળ પ્રદાન કરી રહી હતી - દુષ્ટકર્મ બની રહી હતી. અમે વૃત્રહન્તા, જેઠ, સેનાઓના ઉત્વંઘક ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરીએ છીએ. ઈન્દ્રની સત્તા અંતરિક્ષ અને સ્વર્ગમાં પણ છે.

હે ઈન્દ્ર ! તમારું બૃહદ બળ વરણીય છે. તે કર્મરૂપી વજને તીક્ષ્ણ કરે છે. હે ઈન્દ્ર ! આકાશ તમારું વીર છે, જળ-પર્વત તમારા પ્રેરક છે, પૃથ્વી તમારા દ્વારા વૃદ્ધિ પામે છે.

રાજી ઈન્દ્ર સમક્ષ બધી જ પ્રજાઓ ગૂડી જાય છે. ઘાવાપૃથ્વીને ચર્મ સમાન લપેટી લેવાનું કાર્ય ઈન્દ્રનું એક મહાન પરાકરમ છે. કોચિત વૃત્રના શિરને ઈન્દ્ર વજથી કાપ્ય હતું. ઈન્દ્રનું બળ બધા ભુવનોમાં શ્રેષ્ઠ છે અને તેઓ ઘનવાન છે. ઉત્પન્ન થતાની સાથે જ તેઓ શત્રુવધ કરે છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે વીરોમાં પ્રવિષ્ટ થઈ સંગ્રહમ માટે તત્પર રહો છો. આ વીર જન્મ, સંસ્કાર અને યુદ્ધ દીક્ષાને કારણે નિજન્મા છે.

રાજા ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરતા તેઓ સ્વર્ગપ્રાપ્તિની કામના કરે છે. ઈન્દ્ર જળની વૃષ્ટિ દ્વારા સમગ્ર સંસારને જળપૂર્ણ બનાવી હે છે. આ ઈન્દ્ર જ દિવસને પ્રગટ કરે છે અને અંધકારમાં પાપોથી પાર જતા રહે છે. પોતાના મહિમાથી ઘાવાપૃથ્વી અને અંતરિક્ષને પૂર્ણ કરે છે.

શતકમાં ઈન્દ્ર અમને ધન, બળ અને શત્રુઓને હરાવવાની સત્તા આપો. હે ઈન્દ્ર ! અમે તમારી પારે સુખ માંગીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! તમે હવિની કામના કરો છો. અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. અમને વીરોથી યુક્ત ધન પ્રદાન કરો. રોવનીય આ યજમાં અને સોમયુક્ત સ્તુતિઓ વડે ઈન્દ્રને પૂજ્યાએ છીએ. અમે સોમને સંસ્કારીત કરીને ઈન્દ્રને અપણા કરીએ છીએ. ઈન્દ્રને અમારી વાણી પ્રવૃદ્ધ બનાવો.

હે સૂર્યાત્મક ઈન્દ્ર ! તમે વૃત્તનાશક છો. જ્યારે તમે ઊગો છો તે સમય તમારે આવિન હોય છે. તમે જેને ચાહો છો તે મૃત્યુને પ્રાપ્ત થતો નથી. એટલે કે, તેનું મૃત્યુ થતું નથી. નાણક અથવા દૂર જ્યાં પણ સોમ તૈયાર થતો હોય ત્યાં ઈન્દ્ર પહોંચી જાય છે.

ઈન્દ્ર ઘાવાપૃથ્વી બન્ને લોકમાં હિતકર કાર્ય કરનારા છે. તેઓ અમારા વચ્ચને માન આપી સોમ પીવા અહીં આવો. ઈન્દ્ર અભીજ્વિષયક, તેજસ્વી છે અને ઘાવાપૃથ્વી તેના શરીર રૂપ છે.

જે સૂર્ય સમાન ઉત્પન્ન થયા છે અને પિતા ભ્રાહ્મની બુદ્ધિ મેળવી છે તેવા ઈન્દ્રની પ્રાચીન સ્તુતિઓની પૂજા કરી અમે બળની કામના કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! જે ઋષિઓએ તમારી સ્તુતિ કરી છે અને જેઓએ કરી નથી તે બાબતે ઉદાસીન રહીને અમારી સ્તુતિ દ્વારા પ્રવૃદ્ધ બનો.

હે ઈન્દ્ર ! તમારું નૃક્ષણ ન ચૂકવી શકવાના કારણો અમને તમે દુષ્ટ શત્રુ સમાન માનશો નહિ. તમારી ત્યાજ્ય વરસ્તુઓને અમે પણ દાવાનલ સમાન ત્યાજ્ય સમજીએ છીએ.

હે ઈન્દ્ર ! સોમ વાટવાનો પથ્થર સોમ તૈયાર કરનારના હાથમાં જ છે. તેનાથી જ સોમને સંસ્કારીત કર્યો છે. તમે આ સોમનું પાન કરો અને આનંદિત થાવ. હે હર્યાચ્વાન ઈન્દ્ર ! જે મદ વડે તમે મેઘનું હનન કરો છો તેનાથી તમે આનંદિત થાવ.

હે ઈન્દ્ર ! અમારી વિનંતી છે કે, તમારાં બધાં જ રક્ષા સાધનો વડે અમે યશ અને સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરીએ અને તમારા ભક્ત બનીએ. હે ઈન્દ્ર !

તમે અન્ય લોકોને અશ્-ગાય-સુવાર્ષ અને આપરિમિત ધન આપો. હું જે કામનાથી આવો છું તે વસ્તુઓ અમને પ્રાપ્ત કરાવો.

હે ઋત્વિજો ! અમે પ્રાચીન સ્તોત્રોથી ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરીએ છીએ. તમે પણ પ્રાચીન સ્તોત્રોથી સ્તુતિ કરો. સ્તોત્રાઓની બુદ્ધિ મંત્રોથી સંપન્ન થઈ ગઈ છે આથી યજમાનના ધનમાં વૃદ્ધિ થઈ રહી છે.

હે ઈન્દ્ર ! તમે બધી ટિશાઓમાં સ્થિત મનુષ્યો દ્વારા આહૂત થઈ ગયા છો. તમે સમૂહ શત્રુનાશક છો. આ યજમાન માટે પણ તમે આવો.

પોતાના મહિમાથી જ્યારે સૂર્ય ડિરણોને પોતાની અંદર સમેતી લે છે તો સેસારનાં બધાં કાર્યો પડો આપોઆપ સમેતાઈ જાય છે. ત્યારે પૃથ્વી પણ અંધકારરૂપી વસ્ત્રથી ઢંકાઈ જાય છે.

હુંમેશા આગળ વધારનાર મિત્ર આપડી કર્યાં સાધનોથી રક્ષા કરશે ? હે ઈન્દ્ર ! હષ્કારક હવિઓમાં સોમનો કથ્યો અંશ શ્રેષ્ઠ છે જેનાથી પ્રસન્ન થઈને તમે મંત્રો ગાનારને ધન આપો છો. હે ઈન્દ્ર ! તમે અમારા સખ્યા છો. આદિત્યવાન ઈન્દ્ર અમારા દેહ અને સંતાનને સશક્ત કરો.

હે ઈન્દ્ર ! તમે દુષ્તવેગવાળા છો, શત્રુને વ્યચિત કરનારા છો, જ્યાં ચોમપાન કરવાનાં સાધનો નથી હોતાં ત્યાં તમે જતા નથી. આથી ઈન્દ્ર બધાથી ઉત્કૃષ્ટ છે.

અમે ઈન્દ્રાઙ્ગાને સૌભાગ્યશાળી માનીએ છીએ કેમકે તેના પતિ ઈન્દ્ર અજર-અમર છે. હે ઈન્દ્રાઙ્ગી ! અમે વૃષાકપિ સિવાય બીજે ક્યાંય જતા નથી. તે અમને સર્વાધિક પ્રિય છે. તેમનો હવિ જળયુક્ત હોય છે. હું ઈન્દ્ર દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ છું. હે વૃષાકપિ રૂપ સૂર્યપત્ની તમે સુપુત્ર સંપન્ન અને ધનયુક્ત છો. તમારા જળયુક્ત હવિને સર્વોત્કૃષ્ટ ઈન્દ્ર સેવન કરે છો. હે ઈન્દ્ર ! તીક્ષ્ણ શાંગાવાળા બળદની જેમ જેમના હદ્યમાં ઈન્દ્રનો મંત્ર ગુજે છે તેઓ સુખી બને છે અને બધાને સુખ આપે છે.

હે સ્તોત્ર ! જેવી રીતે ફળ લાગેલા વૃક્ષ ઉપર બેસીને પક્ષી કલરવ કરે છે તેવી રીતે તમે પણ સ્તુતિઓનો ધ્વનિ કરો. યજ્ઞ કર્મ સમાપ્ત થયા પછી પણ તમારી જિલ્હવા અટકે નહિં.

સોમાલિષ્વ કર્ત્વ, યજ્ઞકર્ત્વ, સૂર્યલોકને ભેટીને ઉદ્ઘલોકમાં જાય છે. દેવતાઓએ આ વાતની પહેલેથી કલ્યાન કરી લીધી હતી. જે સ્તોત્રા યજ્ઞ અને ધારા કરનારા છે તે સૂર્યની જેમ જ સ્વર્ગમાં ગમન કરે છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે

દાસરાશના પુનોને વિનાભ કર્યા હતા. તમે બધા માટે રૂપ રહિત છો, તમે યજ્ઞ સાથે જોડાયેલા રહો છો. હે ઈન્દ્ર ! તમે સૂર્યરૂપે આંખ ઝુકાવો છો એ રોહિતને વિસ્તૃત મુખવાળા કરો છો. તમે જ વૃત્તનું શિરરઘેણ કર્યું હતું. જેમણે પર્વતોને સ્થિર કર્યા અને જગ્ણ ગોત્રી કાંબણું. જે વૃત્તહંતા છે તે ઈન્દ્રને મારા નામસ્કાર.

શૂક્ર-૧૨૮-૧૩૨ દેવતા : પ્રજાપતિ

સંસારના બધા પદાર્થો ઉત્પન્ન થઈને પરમેશ્વરની આશામાં જ સ્થિર રહે છે. માતા-પિતા પરસ્પર પ્રીતિ રાખીને સંતાનને કુમાર્યથી બચાવી સુમાર્ગાં બનાવે છે. જે કુળમાં માતા-પિતા-આચાર્ય સુશ્રિત્યિત હોય તેમના સંતાન સદ્ગુર્ખી રહે છે. વિદ્ધાનના સંતાનોને ન્રિતાપ સતતવત્તા નથી. સ્ત્રી-પુરુષ મળીને ધર્મ-વ્યવહારમાં પરસ્પર સહાયક બની સંસારને ઉપકાર કરે છે. મનુષ્ય સાવધાન થઈને પાપથી બચવાનો ઉપાય કરે છે. તીવ્ર બુદ્ધિ ઉચિત કાર્યમાં જ લાગે છે. ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા સ્વર્ણ અને ઉપકારી વચન બોલનારા હોય છે.

વિવેકી, ક્રિયાશીલ, કુશળ વિદ્વાનો પારોથી લીધેલી શિક્ષા મનુષ્યને ઉપયોગી બને છે. શરીર અને આત્માથી બળવાન થઈને મનુષ્ય ભૂમિની રક્ષા અને વિદ્ધાની વૃદ્ધિ કરે છે. સહ્યવહાર કરીને મનુષ્ય ધન પેદા કરે છે. પોતાના મિત્રોને મનુષ્ય દુષ્ટોથી બચાવે. ગુણવાન સ્ત્રી સંતાનને ઉત્તમ શિક્ષણ આપી યોગ્ય મનુષ્ય બનાવે છે.

મનુષ્ય વિદ્વાનો હટાવી જૈશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરે છે. બધા મનુષ્યો પરસ્પર પ્રીતિથી રહે છે અને કલેશોથી બચે છે. મનુષ્ય ઉચિત રીતિથી દાનાદિ કરીને દૃઢ ચિત્ત થઈ શરૂનાશ કરે છે. મનુષ્ય વિદ્વા પ્રાપ્ત કરી પોતાની કીર્તિ ફેલાવે છે.

તે બ્રહ્મ નિરાધાર હોવા છ્ઠત્રાં બધાના આધારરૂપ છે. વાયુ આદિ તેની આજ્ઞા મુજબ ચાલે છે. બધા તેમની જ ઉપાસના કરે છે. પરમાત્મા ત્રણો લોકના રચયિતા છે. મનુષ્યે પોતાનું મન ઉદાર રાખતું જોઈએ. વિદ્ધાન અને વિદુષી સ્ત્રીઓ સામગ્રાન કરીને આત્મા અને શરીરની બળવર્દિક કિયાઓને પ્રકાશિત કરે. પરમાત્માના ગુણ, કર્મ, સ્વભાવ, નામ અરાંખ્ય છે.

શૂક્ર-૧૩૩ દેવતા : કુમારી

સંસારમાં મનુષ્ય શરીર અને આત્માની સ્વર્ણતાથી જ વિચાર ને કર્મ દ્વારા ઉનતિ કરી શકે છે. આશી સમય ગુમાવ્યા વગર સતત પુરુષાર્થ કરવો

જોઈએ. માતા વગેરે પાસેથી સુશિક્ષા મેળવીને સંતાન પુરુષાથી બને છે. સ્ત્રીઓ કૃસીતિ છોડી સુરીતિ અપનાવે છે. સ્ત્રીઓ મધુર-મનોહર વાણી બોલે, ગંદ પાણીમાં રૂપ પણ મહિન દેખાય છે અને શુદ્ધ જળમાં સુંદર. આથી બધા લોકોએ મહિનતા છોડવી જોઈએ અને સદ્વ્યવહાર કરવો જોઈએ.

સૂક્ત-૧૩૪-૧૩૭ દેવતા : પ્રજાપતિ

પરમાત્માને સર્વબ્યાપક જાણી અમે હિંસાથી બચીએ. મનુષ્યે બધાં સ્થળે ઉપયુક્ત ખાદ્ય પદાર્થો જ ગ્રહણ કરવા જોઈએ. બુદ્ધિનો ઉચિત ઉપયોગ કરી મનુષ્ય સદા પ્રસન્ન રહી શકે.

પરમેશ્વરના ઉપકારો જોઈને આપણે બધાએ પણ ઉપકારી બનતું જોઈએ. જેવી રીતે કોષાગારમાં રાખેલા ધનની રાત્રિના સમયમાં વિશેષ રક્ષા કરવામાં આવે છે તેવી રીતે આપણે મનુષ્યએ પણ શરીરરૂપી કોષાગારમાં રહેલા આચાર અને ઉત્તમ પ્રવૃત્તિની રક્ષા કરવી જોઈએ. નિરંતર કર્મશીલ રહેવાથી જ પૂર્વમાં પુરુષોએ ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી છે એ વિચારીને આપણે પણ કર્મશીલ બનતું જોઈએ. પતિ-પત્નીએ ગુણવાન અને પરમેશ્વરના ભક્ત બની આનંદ ભોગવવો જોઈએ. શ્રેષ્ઠ કર્મથી પ્રતિષ્ઠા મળે છે આથી શ્રેષ્ઠ કર્મ કરો. સૂર્ય જેવી રીતે પોતાના માર્ગમાં ચાલીને પોતાના અને સંસાર ઉપર ઉપકાર કરે છે. ચારેય વર્ષ પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરો. સુખ, વિધ્યા અને ધનની વૃદ્ધિ કરો. રાજા પ્રજાની વિધ્યા-ધન આદિથી ઉન્નતિ કરો. ગરીબોની સહાયતા કરો. આપ્ત પુરુષ પોતાનો જન્મ સફળ કરવા અધમ છોડી ધર્મનું આચરણ કરો.

રાજા જ્યારે ન્યાયપૂર્વક અપરાધો મિટાવી દે છે, ત્યારે પ્રજા પણ પાપથી એવી રીતે ઉરે છે જેવી રીતે થોડા જળથી માછલી ઉરે છે. રાજા જ્યારે દુષ્ટેનું દમન કરે છે ત્યારે સજજનો વધી છે, જેવી રીતે ગંદ પાણીમાં ચેત કરુણ અન્યાયથી પ્રજાની હાનિ થાય છે. આથી રાજાએ અન્યાયી શત્રુનો નાશ કરવો જોઈએ. જેવી રીતે માતા સંતાનનું હિત કરે છે તેવી રીતે રાજા પ્રજાનું હિત કરે. જેવી રીતે ખાંડણિયામાં ખાંડીને ઘાન્યને શુદ્ધ કરવામાં આવે છે તેવી રીતે તપથી મનુષ્ય શાન પ્રાપ્ત કરે અને તપસ્યા દ્વારા દુઃખોથી મુક્ત બને. રાજા દગ્ધાખોરોને ઉચિત દંડ આપે. દુષ્ટાદિ પ્રજાને સત્તાવે નહિ. જેવી રીતે સાપે દંશ દીવેલા ભાગને કાપી નાંખવાથી છીવન બચી જાય છે તેવી રીતે અસફળ નીતિને છોડીને રાજા પ્રજાને છીવન આપે. જેવી રીતે સ્ત્રીઓ પ્રસન્ન

થઈને વસંત રાગ જાય છે તેવી રીતે રાજા કલેશમાં પડેલી પ્રજાને ૭૦
વ્યૂહરચનાથી રાજા શનુ-સેનાને પરાસ્ત કરે. પ્રજા ગુણવાન,
પુરુષને પોતાની રક્ષા અથે રાજી બનાવે. જેવી રીતે શીક્ષણમાં :
અસવારને લઈને માર્ગ કાપતો નિયત સ્થાને પહોંચીને સુખ પામે છે તેવ
રીતે વિદ્વાન પરાકર્મી પોતાનું કર્ત્વ પૂરું કરી યથ પામે છે. પરમા
પુરુષાર્થીઓને ૪ એશ્વર્યવાન કરે છે આથી પુરુષાર્થ કરો. મનુષ વિદ
તથા પદાર્થોના તત્ત્વને જાણીને ધનની વૃદ્ધિ કરે છે. ચઢાઈ કરનાર શનુ
થાકીને હાર માની લે તો રાજા તેને મિત્ર બનાવી લે અને પોતાની સે
હટાવી લે. અત્યાચારીઓને સેના મોકલી દાબમાં લેવા જોઈએ શનુ વાર
એકત્ર થઈને ઉપદ્રવ મચાવે તો રાજા તેમને હરાવે.

શૂક્ર-૧૩૮ દેવતા : ઈન્દ્ર

ઈન્દ્ર મહાન છે. તે વત્સ-સ્તોત્રથી પ્રવૃદ્ધ થાય છે. હે અધિકૃત !
સત્યનિષ્ઠ પ્રજાનું પાલન કરો. આજિન એવી પ્રજાને પુષ્ટ કરે છે જે ખા
અને અન્યાની રક્ષા કરે છે.

શૂક્ર-૧૩૯-૧૪૩ દેવતા : અધિનીકુમાર

હે અધિનીકુમારો ! અંતરિક્ષ અને સ્વર્ગમાં જે ધન છે તે અમને આ
આ સૌમ હવિ-ધનથી યુક્ત છે. સ્તોમ-ધર્મથી સિંચિત છે — માધુર્યમય
તેને ગ્રહણ કરો. હે અધિકૃત ! જળ, ઔષધિઓ, વનસ્પતિઓમાં જે
નિહિત છે તેનાથી અમને સંપન્ન કરો.

હે અધિકૃત ! તમે દુતગામી છો, ચિકિત્સા કર્મમાં કુશળ છો. સંપન્ન
કરનારની નજીક જીવ છો. અધિનીકુમારના સ્તોત્રને ઋષિઓ
જાળ્યા. હે અધિકૃત ! તમે દુતગામી રથ ઉપર આઉઠ થાવ. તમારા
કરવામાં આવતી સ્તુતિ વ્યોમ સમાન સ્થિર રહે. અમે ઉક્યો દ્વારા તમ
આશ્રય લઈએ છીએ અને વાણી દ્વારા તમારી રોવા કરીએ છીએ.

હે અધિકૃત ! તમે અમારા રક્ષકના રૂપમાં, શરીરના પુત્ર-પૌત્રાં
રક્ષક રૂપે, સંસારના રક્ષકરૂપે આવીને મળો. હે અધિકૃત ! તમે ઈન્દ્રની ન
બેસો છો, વાયુની સાથે રહો છો, ઋતુઓના સ્નેહો છો અને વિષ
વિકમણયુક્ત છો. તમે યજમાનોને શીક્ષ પ્રાપ્ત થાવ છો, અનુ પ્રાપ્તિ
અમે તમને આહૃત કરીએ છીએ. આ હૃત્ય તમારા માટે હિતકારી છે.
સૌમ, તુર્વશુ, યદુ અને કષ્ટવના હૃત્ય છે — અહીં અવશ્ય પદ્ધારો.

અમે અભિની કુમારોની જ્ઞાન-બુદ્ધિની સાથે છીએ. હે મેઘા ! તમે પ્રકાશિત થઈને ધન આપો. હે સ્તોત્રાઓ ! પ્રાતઃકાળ અને સાયં કાળમાં અદ્ધિદ્વયને પ્રબોધિત કરો. હે સત્યરૂપા દેવી ! તમે એમને પ્રશંસનીય કરો. હે હોલા ! તમે એમના યશને ફેલાવો. હે અભિદ્વય ! તમારો રથ ઉષાના તેજને મળે છે અને સૂર્યની સાથે ચમકે છે. ત્યારે ગો-દોહનનો સમય થાય છે અને જગતિજીની વાણી તમારી સ્તુતિ કરતી હોય છે. અમે ઐશ્વર્ય, બળ અને કલ્યાણની પ્રાપ્તિ માટે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. તમે કલ્યાણકારી કારણો દ્વારા પ્રશંસનીય છો.

હે અભિદ્વય ! તમારો વેગવાન રથ ઊંચા-નીચા સ્થાનોમાં જાય છે, સૂર્યનું વહન કરે છે, વાણીનું વહન કરે છે તથા ગાયો સાથે સુસંગત થાય છે. અમે તે રથીને આખૂત કરીએ છીએ. હે અભિદ્વય ! તમે લક્ષ્મીના અધિષ્ઠાતા દેવતા છો. કયા હવિદાતા તમને રક્ષા માટે સંસ્કારીત સોમનું પાન કરવા આહૂત કરે છે, કોણ તમારી સેવા કરી રહ્યું છે ? હે અભિદ્વય ! તમે તમારા સ્વર્ણિમ રથથી અહીં પૃથ્વી પર, યજ્ઞસ્થાનમાં આવો. સોમપાન કરીને આ સેવકોને રત્ન-ધન પ્રદાન કરો. સ્તોત્ર-યજ્માનને પુત્ર-પૌત્રાદિ આપો. યજ્માનને એવી સુબુદ્ધ આપો કે તેઓ પરસ્પર સમાન મતિવાળા બને. તમારા ઉપર જ નિર્ભર બની જાય અને તમે એમની રક્ષા કરો.

અમારા માટે આકાશ મધુમય થાવ, અંતરિક્ષ મધુમય થાવ, ઔષધિઓ મધુમંતિ થાવ, ક્ષેત્રપતિ મધુમય થાવ. અમે અમૃતત્વ પ્રાપ્ત કરીને તેમના અનુયાયી થઈને ફરીએ. તમારા સ્તોત્ર ઘાવાપૃથ્વીમાં ફળવર્ષક છે. તમે સોમપાન કરીને ગૌ પૂજાવાળા સેંકડો સ્તોત્રોને પ્રાપ્ત થાવ છો.